

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**Οπτικές των κατοίκων των Πύργων Εορδαίας για το ολοκαύτωμα του χωριού
τους στις 23/24 Απριλίου του 1944. Μια συμβολή στην προφορική ιστορία.**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΑΚΗ ΣΟΦΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ**

Στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα
Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: κα. Ηλιάδου – Τάχου Σοφία

ΦΛΩΡΙΝΑ 2022

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτης: Ηλιάδου- Τάχου Σοφία

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος Βαθμολογητής: Ανδρέου Ανδρέας

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος Βαθμολογητής: Δορδανάς Ευστράτιος

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός:

Η συγγραφέας Σοφία Δημάκη βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract.....	5
Προλογικό σημείωμα	6
1.Εισαγωγή	7
1.1 Σκοποί και στόχοι της παρούσας εργασίας	7
2. Μέθοδος.....	8
2.1 Προφορική Ιστορία.....	8
2.2 Η Επιρροή της μνήμης από πολιτικά γεγονότα.....	9
2.2.1 Προβλήματα προφορικής ιστορίας.....	9
3. Η Κατοχή στη Δυτική Μακεδονία.	10
4. Οι Πύργοι ως την κατοχή.....	26
5. Οι Εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.	28
6 . Οι Πύργοι την περίοδο της Κατοχής.....	31
6.1 Η καταστροφή των Πύργων	32
7. Η διαγενεακή μνήμη των κατοίκων των Πύργων και η διατήρησή της σήμερα	36
8. Ερευνητική διαδικασία	37
8.1 Ερευνητικά ερωτήματα	37
8.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	39
8.3 Περιγραφή εργαλείου ημιδομημένης συνέντευξης.....	41
8.4 Αποτελέσματα. Μια ποιοτική ανάλυση	44
Συμπεράσματα	69
Βιβλιογραφία	73
Παράρτημα	77

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην καταγραφή των οπτικών των κατοίκων των Πύργων Εορδαίας για το ολοκαύτωμα του χωριού τους κατά τη Γερμανική Κατοχή. Με τη μέθοδο της προφορικής ιστορίας ακούγονται οι φωνές των αφανών ηρώων σχετικά με τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν.

Στόχος είναι να αναδειχθεί μέσα από την προφορική ιστορία ως μέθοδο, καθώς και τις συνεντεύξεις των ανθρώπων κατά πόσο διαφοροποιείται η οπτική τους επηρεαζόμενη από τη φυλετική τους καταγωγή, δεδομένου ότι η έρευνα πραγματοποιείται σε ένα μεικτό χωριό με πρόσφυγες και γηγενείς κατοίκους.

Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και την αποτύπωση του ιστορικού πλαισίου και συγκείμενου με τη χρήση πηγών προκύπτει το χρονικό της Γερμανικής κατοχής. Εστιάζοντας βέβαια στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας και κατ' επέκταση της Εορδαίας και του χωριού Πύργοι (Κατράνιτσα) που αποτελεί όπως φαίνεται τόπο ιδιαίτερης γεωστρατηγικής θέσης να καταλήγει τελικά σε τόπο μαρτυρικό.

Η ιδιαιτερότητα του χώρου και οι ποικίλες ταυτότητες που υπάρχουν σε αυτόν μεταβάλουν τα δεδομένα του πολέμου και της αντίστασης καθώς αυτή επηρεάζεται από κριτήρια δημογραφικά και ιδεολογικά.

Η καταστροφή και η πυρπόληση των Πύργων από τους Γερμανούς και τους συνεργάτες τους κατά τη διάρκεια των αντιποίνων έχει μείνει χαραγμένο στη μνήμη των κατοίκων την οποία πολλές φορές δυσκολεύτηκαν να μοιραστούν στη διάρκεια της έρευνας κατά τις συνεντεύξεις τους.

Τέλος μέσα από την ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων λαμβάνοντας υπόψη τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας οδηγούμαστε στην αποτύπωση των οπτικών των κατοίκων των Πύργων σήμερα και την ανάδειξη της διαγενεακής τους μνήμης.

Λέξεις κλειδιά: Πύργοι Εορδαίας, Γερμανική Κατοχή, Προφορική ιστορία

Abstract

The present work focuses on the recording of the visuals of the inhabitants of the Towers of Eordea for the holocaust of their village during the German occupation. With the method of oral history, the voices of the unsung heroes are heard about the tragic events that took place.

The aim is to highlight through oral history as a method, as well as the interviews of people, whether their perspective is differentiated, influenced by their racial origin, given that the research is carried out in a mixed village with refugees and indigenous residents.

Through the review of the literature and the depiction of the historical context and context with the use of sources, the chronicle of the German occupation emerges. Focusing of course on the region of Western Macedonia and by extension of Eordea and the village of Pyrgoi (Katranitsa) which seems to be a place of particular geostrategic position to eventually end up in a martyr's place.

The particularity of the area and the various identities that exist in it change the data of war and resistance as it is influenced by demographic and ideological criteria.

The disaster immolate of the Towers by the Germans and their collaborators during the reprisals has remained etched in the memory of the inhabitants which they often found difficult to share during the investigation during their interviews.

Finally, through the qualitative analysis of the content of the interviews, taking into account the research questions of the work, we are led to the imprinting of the perspectives of the inhabitants of the Towers today and the emergence of their intergenerational memory.

Keywords: Eordea Pyrgoi, German Occupation, Oral History

Προλογικό σημείωμα

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Οπτικές των κατοίκων των Πύργων Εορδαίας για το ολοκαύτωμα του χωριού τους στις 23/24 Απριλίου του 1944. Μια συμβολή στην προφορική ιστορία». Σηματοδοτεί το τέλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας στο πρόγραμμα *Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής*. Αυτό δεν θα ήταν εφικτό χωρίς την πολύτιμη βοήθεια της επόπτριας καθηγήτριας κυρίας Ηλιάδου- Τάχου Σοφίας που για ακόμη μια φορά με την επιστημονική καθοδήγηση και υποστήριξη της προσφέρει απλόχερα τη γνώση και κατάρτιση στους φοιτητές. Ακόμη να ευχαριστήσω για τις σημαντικές επισημάνεις τους, τους κυρίους Ανδρέου Ανδρέα και Δορδανά Ευστράτιο ως συνεπιβλέποντες της διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά, τον πρόεδρο του χωριού Πύργοι/ Κατράνιτσα Εορδαίας κύριο Σαμπακίδη Δημήτριο , τους φίλους από το χωριό Ιορδάνη Ελευθεριάδη και Κυριακή Ευταξιάδου που με την βοήθεια τους κατάφερα να προσεγγίσω τους κατοίκους και να λάβω τις συνεντεύξεις που χρειάστηκαν, για να προχωρήσει το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας. Επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια και τον σύζυγό μου που με την υποστήριξη και συμπαράστασή τους κατάφερα να φέρω εις πέρας το πόνημα αυτό.

1.Εισαγωγή

1.1 Σκοποί και στόχοι της παρούσας εργασίας

Η παρούσα ερευνητική εργασία εστιάζει στην χρήση της προφορικής ιστορίας, στην συλλογή δεδομένων αναφορικά με σημαντικά ιστορικά στοιχεία μιας γεωγραφικής περιοχής.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδειχθεί με τη χρήση της μεθόδου της προφορικής ιστορίας, η ιστορία που έχουν να πουν οι άνθρωποι ως αποτύπωμα της μνήμης τους σχετικά με τα γεγονότα που έζησαν οι πρόγονοί τους. Χρησιμοποιείται ως εργαλείο η συνέντευξη για να παρουσιαστούν οι αντιλήψεις των αφανών ηρώων της περιοχής στην οποία διεξάγεται η έρευνα. Αναζητείται δηλαδή, πώς έχει αποτυπωθεί στη μνήμη των απλών ανθρώπων το τραγικό γεγονός του ολοκαυτώματος. Να διαπιστωθεί δηλαδή, κατά πόσο η προφορική ιστορία συμβάλει στην ανάδειξη της ιστορικής μνήμης σε αντιδιαστολή ή συμπόρευση με την ιστοριογραφία και τελικά αν μπορούν οι προφορικές μαρτυρίες να αξιοποιηθούν ιστορικά. Σκοπός της εργασίας επίσης είναι η ανασύσταση της μεταμνήμης των συγγενών των θυμάτων.

Επιμέρους στόχοι αφορούν στην αποτύπωση του τρόπου με τον οποίο η μεταβλητή εθνοτική ταυτότητα, σχετιζόμενη με τη φυλετική προέλευση/καταγωγή, επηρεάζει την οπτική των κατοίκων σχετικά με τους παράγοντες και σχετικά με το ποιοι συντέλεσαν στην καταστροφή του χωριού τους.

2. Μέθοδος

2.1 Προφορική Ιστορία

Όπως υποδηλώνει ο ίδιος ο όρος, η προφορική ιστορία είναι μια συγκεκριμένη μορφή λόγου: η ιστορία προκαλεί μια αφήγηση του παρελθόντος και η προφορική διαδικασία υποδεικνύει ένα μέσο έκφρασης.¹ Από την άλλη, οι ιστορικοί συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο ότι η ιστορία είναι ένας διαλογικός λόγος, που δημιουργείται όχι μόνο από τους συνεντευξιαζόμενους, αλλά και από αυτό που αποτυπώνουν οι ιστορικοί. Αναφέρεται στην διαδικασία κατά την οποία καταγράφεται η ιστορία τη στιγμή της συνάντησης, δηλαδή της συνέντευξης.

Αν ορίσουμε το είδος ως λεκτική κατασκευή που διαμορφώνεται από κοινές λεκτικές συσκευές – είτε συμβατικά είτε όχι – η προφορική ιστορία είναι τότε, τόσο ένα είδος αφήγησης όσο και ιστορικός λόγος.²

Η προφορική ιστορία αποτελεί μια μέθοδο έρευνας, η οποία καταγράφει το λόγο των ανθρώπων, καθώς και την ανάλυση παρελθοντικών αναμνήσεών τους. Μέσα από αυτή η έρευνα προφορικής ιστορίας θέτει ερωτήματα στα υποκείμενα για να ανακαλύψει στην ουσία τέσσερα πράγματα: τι συνέβη, πώς αισθάνθηκαν, πώς το ανακαλούν στη μνήμη τους και από ποια ευρύτερη δημόσια μνήμη το αντλούν. Επίσης οι ερευνητές προφορικής ιστορίας λόγο της ιδιαιτερότητας που έχει η μνήμη μελετούν και χρησιμοποιούν και άλλες επιστήμες, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν καλύτερα πώς λειτουργεί η μνήμη, όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η πολιτισμική ανθρωπολογία, η ιστορία.³

Σύμφωνα με τη Βερβενιώτη η προφορική ιστορία αναδεικνύει τις κοινωνικές ομάδες που δε βρίσκονται στο επίκεντρο. Αναδεικνύει τους αφανείς ήρωες που μπορεί να είναι άμεσα εμπλεκόμενοι. Οι προφορικές μαρτυρίες μας οδηγούν πέρα από τα

¹ Tonkin, E. (1992) *Narrating our Pasts: The Social Construction of Oral History*. Cambridge, Cambridge University Press

² Bakhtin, M. (1984) 'Discourse in the novel', in *The Dialogic Imagination*, Austin, University of Texas Press, σ. 259–422, McMahan, E. and Lacy Rogers K. (eds), (1994). *Interactive Oral History Interviewing*, Hillsdale, N.J.:Lawrence Erlbaum

³ Abrams, L., (2016). Θεωρία Προφορικής Ιστορίας. Αθήνα, εκδ. Πλέθρον, σ.11, 113

αρχεία και τις πηγές σε καινούργιες ερμηνείες και οπτικές στην ιστορία.⁴ Μέσα από την προφορική ιστορία αυτών που έχουν βιώσει τα ιστορικά γεγονότα επιχειρείται να αναδειχθεί εάν συμπίπτουν οι οπτικές των ανθρώπων, μέσα από τον δικό τους λόγο, με την ιστοριογραφία δηλαδή την «επίσημη ιστορία». Επομένως η προφορική ιστορία προσφέρει μέσα από την αντιδιαστολή της με την επίσημη, νέα δεδομένα.⁵

Τέλος, σύμφωνα με την Α. Κυριακίδου - Νέστορος τον ιστορικό της προφορικής ιστορίας δεν αφορά η αντικειμενική αλήθεια, αλλά η υποκειμενική εμπειρία του πληροφορητή.⁶

2.2 Η Επιρροή της μνήμης από πολιτικά γεγονότα

2.2.1 Προβλήματα προφορικής ιστορίας

Ο ερευνητής σύμφωνα και πάλι με τη Βερβενιώτη έχει να αντιμετωπίσει την ακινησία του χρόνου που βιώνουν οι πληροφορητές. Ως αποτέλεσμα μπορεί να προκύψει η άρνηση της αφήγησης και η αποσιώπηση γεγονότων αναλόγως πολλές φορές και με την ιδεολογία του αφηγητή. Ακόμη η πολιτική συγκυρία αναφέρεται ως παράγοντας που επηρεάζει την προφορική ιστορία και την έρευνα. Χαρακτηριστικό της προφορικής ιστορίας είναι επίσης και η ύπαρξη φόβου και καχυποψίας που υπάρχει εξαιτίας του διωγμού και των άσχημων συγκυριών που προηγήθηκαν. Επιπλέον, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι την επαρχία τα πράγματα είναι πολύ

⁴ Thompson, P. (1981). *Life Histories and the Analysis of Social Change*, στο Daniel Bertaux (ed.), *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*, London. Sage, σ. 289-305.

⁵ Βερβενιώτη, Τ. (2002). *Προφορική ιστορία και έρευνα για τον ελληνικό Εμφύλιο: Η πολιτική συγκυρία, ο ερευνητής και ο αφηγητής*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 107, 157-181 σ. 164-166

⁶ Κυριακίδου Νέστορος, Α. (1993) *Λαογραφικά Μελετήματα*, τ. 2, Πορεία, Αθήνα, σ. 255

πιο δύσκολα, οι άνθρωποι είναι περισσότερο καχύποπτοι απ' ό τι στα μεγάλα αστικά κέντρα.⁷

Ένα από τα προβλήματα και ιδιαιτερότητες της προφορικής ιστορίας θεωρείται και το κατά πόσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ιστορικό τεκμήριο ή προφορική μαρτυρία, κυρίως επειδή δεν μπορεί να προκύψουν μεγάλες διαφορές από μαρτυρία σε μαρτυρία ακόμη και για το ίδιο θέμα.⁸

Τέλος, οι ιστορικοί που δουλεύουν και με προφορικές μαρτυρίες αισθάνονται μια άμεση εμπλοκή με τα γεγονότα γιατί η συνέντευξη είναι μια σχέση αμφίδρομη ανάμεσα σε ανθρώπους.⁹ Με δεδομένη την εμπλοκή του ερευνητή, καθορίζεται και η ιδεολογική του τοποθέτηση η οποία εξαρτάται και από την ηλικία του και τις εμπειρίες του (σε αυτές συμπεριλαμβάνουμε και τα ακούσματα του). Η προφορική ιστορία λοιπόν αποτελεί μια ιδιαίτερη πρακτική, ενώ το δικό της πεδίο μελέτης έχει διαφορετική μεθοδολογία και συνδυάζει την έρευνα πεδίου με την ερμηνευτική ανάλυση.¹⁰

3. Η Κατοχή στη Δυτική Μακεδονία.

Κοινωνία Οικονομία και Αντίσταση.

Η περιοχή της δυτικής Μακεδονίας θα χωριστεί, μετά τον πόλεμο και την έναρξη της κατοχικής περιόδου (1941), σε δύο ζώνες. Τη δυτική ζώνη υπό ιταλική

⁷ Στο ίδιο.

⁸ Fischer, C. Costache, S. Δρ Μακρυγιάννη Χ. (2011). *Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία. Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία*. Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου, Λευκωσία, σ. 10

⁹ Ferraroti, F. (1981). *On the Autonomy of the Biographical Method*, στο Bertaux, D (ed.), *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*, London, Sage, σ. 19-27

¹⁰ Abrams, ό.π., σ.113

κατοχή, που περιελάμβανε την περιοχή της Πρέσπας και Γρεβενών και την ανατολική ζώνη υπό γερμανική κατοχή που περιελάμβανε την περιοχή της Κοζάνης, σημείο με συγκοινωνιακή σημασία. Η βουλγάρικη προπαγάνδα είναι έντονη και υπάρχει προσπάθεια προσέλκυσης των σλαβόφωνων μέσω απελευθέρωσης αιχμαλώτων από τους Ιταλούς αλλά και οικονομική προσέλκυση μέσω της Βουλγάρικης Λέσχης Θεσσαλονίκης.¹¹ Η δυσαρέσκεια των σλαβόφωνων προς τις ελληνικές αρχές και η έντονη προπαγάνδα προσάρτησης της περιοχής στη Βουλγαρία ενέτεινε την κατάσταση αυτή.

Η εποχή της κατοχής φέρνει την χώρα αντιμέτωπη με επισιτιστικά προβλήματα τα οποία διαφαίνονται και από την ανάγκη διαφύλαξης από τον κατακτητή των συγκοινωνιών και δρόμων μετακίνησης προϊόντων, την ανάγκη για τρόφιμα και αγαθά που οδηγούν σε κλοπές μέσα σε όλη την κατάσταση του ανταρτοπόλεμου. Το 1941 τα επισιτιστικά προβλήματα είναι εμφανή στην περιφέρεια της Κοζάνης σύμφωνα με επιστολές των διοικητών κοινοτήτων του νομού.¹² Η κατάσταση ήταν τόσο άσχημη που απαγορευόταν ακόμη και η εξαγωγή και διακίνηση προϊόντων εκτός νομού.¹³ Επομένως φαίνεται πως την περίοδο αυτή διαταράσσονται και οι ισορροπίες στην κοινωνία.¹⁴

Η άφιξη προσφύγων, πολλοί από τους οποίους ήταν ποντιακής καταγωγής και τουρκόφωνοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί, άλλαξε την πληθυσμιακή και εθνοτική ισορροπία, σύνθεση, πολιτικό κέντρο βάρους και κοινωνική αλληλεξάρτηση στην

¹¹ Κολιόπουλος, Ι. Σ. (1995). Λεηλασία φρονημάτων Α'. Το Μακεδονικό Ζήτημα στην Κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία (1941- 1944). Θεσσαλονίκη σ. 38.

¹² Τζαβάρα, Γ. (2017). *Κοινωνική γεωγραφία της πείνας στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944): η δημογραφική συμπεριφορά του ελληνικού πληθυσμού και τα θύματα της πείνας*. Doctoral dissertation, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας σ.265

¹³ Στο ίδιο

¹⁴ Στο ίδιο

περιοχή¹⁵. Η επιλογή του ελληνικού κράτους να τους τοποθετήσει εντός Μακεδονίας, στηρίχθηκε στην εκτίμηση ότι αυτός ο πληθυσμός πρέπει να ενισχύσει την περιοχή, μετά την αποχώρηση των μουσουλμάνων κατοίκων, αλλά το πιο σημαντικό ήταν η αντιστροφή εθνοτικών δεδομένων με τη διαπλοκή του σλαβόφωνου γηγενούς στοιχείου με τους νεοφερμένους Τουρκόφωνους πρόσφυγες, ενώ παράλληλα έγινε προσπάθεια ανοικοδόμησης της Μακεδονίας και της οικονομίας της με καταπολέμηση της ύφεσης για την αντιμετώπιση ανατρεπτικών τάσεων ή κομμουνιστικής επιρροής.¹⁶ Με αυτόν τον τρόπο, το ίδιο το γεγονός δημιουργεί συνθήκες επιδείνωσης, δεδομένου ότι αναδύονταν οι θεσμικές προσεγγίσεις του ελληνικού κράτους ως ύποπτες και μάλιστα εχθρικές απέναντι στο σλαβόφωνο στοιχείο που επικρατεί σε εκείνες τις περιοχές. Έτσι, δύο πληθυσμοί με διαφορετικά γλωσσικά, κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά έφτασαν σταδιακά σε σύγκρουση. Το αποτέλεσμα βασίστηκε στις επιλογές του ελληνικού κράτους, με την εφαρμογή της αγροτικής μεταρρύθμισης που προέβλεπε ευρεία αναδιανομή και επιστροφή της γης στους ακτήμονες, ιδιαίτερα στους πρόσφυγες να δημιουργεί προστριβές.¹⁷

Ο γηγενής πληθυσμός αμφισβητούσε ακόμη και την εθνική ταυτότητα των προσφύγων, την οποία οι ίδιοι προσδιόριζαν εμφατικά ως ελληνική.¹⁸ Όμως, η αμφισβήτηση της ταυτότητας των προσφύγων, η άρνηση ακόμα και της αναγνώρισης τους ως πολιτών, απέρρευε από την οικονομική δυσπραγία και τις προσδοκίες για διανομή των γαιών προς όφελος των γηγενών εξαιρώντας τους νεοφερμένους πρόσφυγες.¹⁹ Όλη αυτή η κατάσταση έχει προέκταση και στην κατοχική περίοδο όπου τα προβλήματα και οι διαφορές παρέμειναν, οξύνθηκαν και χρωματίστηκαν ιδεολογικά.

¹⁵ Kontogiorgi, E. (2006) *Population Exchange in Greece, The Rural Settlement of Refugees 1922-1930*, Oxford, Oxford Historical Monographs

¹⁶ Kontogiorgi, E. ό.π., σ. 106-108

¹⁷ Kontogiorgi, E, ό.π., σ.121-126

¹⁸ Στο ίδιο, σ.171

¹⁹ Στο ίδιο, σ.182-184, 187

Η Δυτική Μακεδονία είχε έλλειπες οδικό δίκτυο. Η Εορδαία ήταν οικονομικά αυτόνομη με πολλές αγροτικές κοινότητες. Με την κατοχή η οικονομία κλονίστηκε υπήρχε έλλειψη ζώων και καταστροφή του οδικού δικτύου. Έτσι, οι κάτοικοι αρκέστηκαν στη λιτή ζωή της κλειστής οικονομίας και τροφοδότησαν όχι μόνο τους άπορους των πόλεων αλλά και διωκόμενους από Βούλγαρους στην Ανατολική Μακεδονία.²⁰

Η κατάσταση που επικρατεί την περίοδο της κατοχής χαρακτηρίζεται από οικονομική δυσπραγία, ζητήματα στην κοινωνία και συνθήκες που δημιουργούν προστριβές, που ήδη προϋπήρχαν και εντείνονται, ανάμεσα στις πληθυσμιακές ομάδες της περιοχής. Το ΕΑΜ αναπτύσσεται και ξεκινά η αντίστασή του στις δυνάμεις κατοχής και αναδεικνύεται σε σημαντική δύναμη. Η Μακεδονία αποτελεί χώρο με ιδιαίτερες συνθήκες την περίοδο αυτή αφού είναι διασπασμένη όσον αφορά τις ομάδες του πληθυσμού με αποτέλεσμα αργότερα να οδηγούνται και σε εμφύλιες συγκρούσεις.²¹

Το κομμάτι της Μακεδονίας που ανήκε στη Γερμανία αυτονομήθηκε κρατώντας την ελληνική διοίκηση, φορολογικό σύστημα, νόμους αλλά στους τελευταίους υπήρχε παρέμβαση στις δίκες από Γερμανούς Νομάρχες.²² Με την πάροδο του χρόνου και την εμφάνιση των ανταρτών και των προβλημάτων που δημιουργούσαν στην γερμανική διοίκηση αποφασίζεται πως η γερμανοκρατούμενη περιοχή της Μακεδονίας παύει να βρίσκεται το 1943 υπό ελληνική πολιτική διοίκηση και περνά σε γερμανική.

Από τις πρώτες μέρες της κατοχής στελέχη του Κ.Κ.Ε. θέλησαν να εξασφαλίσουν τις συνθήκες για τον ένοπλο αγώνα κατά των κατακτητών. Στις 15

²⁰ Καλλιανιώτης, Α. (2007) *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946)*. Νο. GRI-2008-1511. Aristotle University of Thessaloniki, σ. 40-43

²¹ Κουμαρίδης, Γ. (2002) *Όψεις της κατοχής και της αντίστασης στη δυτική Μακεδονία: η περίπτωση του SNOF*. BS thesis. σ. 16

²² Ηλιάδου- Τάχου, Σ. (2017). *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944. Κατοχή Αντίσταση- Εθνοτικές και Εμφύλιες Συγκρούσεις*. Αθήνα. Επίκεντρο σ.25

Μαΐου 1941 υπογράφεται ιδρυτικό πρωτόκολλο για την συγκρότηση της οργάνωσης «Ελευθερία».

Σκοπός ήταν η συγκρότηση ενόπλων ομάδων στη Θεσσαλονίκη αλλά και στην επαρχία με στόχο τη διενέργεια δολιοφθορών και αντάρτικων ενεργειών, όπου οι συνθήκες και ιδιαίτερα η μορφολογία του εδάφους ευνοούσαν. Έτσι ξεκίνησε η στρατολόγηση και στελέχωση ομάδων που θα μπορούσαν να ανταποκριθούν σε αυτόν τον αγώνα. Επίσης επιδιώχθηκε η συναίνεση και η συμμετοχή αξιωματικών οι οποίοι θα βοηθούσαν τον σκοπό αυτό. Το καλοκαίρι του 1941 σχηματίστηκαν ανταρτικές ομάδες στην Κεντρική Μακεδονία οι οποίες συνέβαλαν στο αντιστασιακό κίνημα εναντίον των γερμανικών στρατευμάτων μαζί με κάποιους αξιωματικούς οι οποίοι ανταποκρίθηκαν στο προηγούμενο κάλεσμα.²³

Στη δυτική Μακεδονία σχηματίστηκαν πυρήνες της «Ελευθερίας» σε χωριά της Εορδαίας Κοζάνης με επίκεντρο τους Πύργους και το Μεσόβουνο.²⁴ Σημαντική ανάγκη για τις ομάδες αυτές ήταν η ανεύρεση όπλων, τα οποία ήταν λίγα και ήταν απομεινάρια προηγούμενων μαχών του παγκοσμίου πολέμου που περισυλλέχθηκαν κυρίως από μέλη του Κ.Κ.Ε και κρύφτηκαν. Ωστόσο τα όπλα αυτά δεν ήταν αρκετά με αποτέλεσμα να αποτελέσει στόχος για τα αντάρτικα η χωροφυλακή.²⁵ Τα όπλα κρύβονταν και αποτελούσαν κίνδυνο για τα γερμανικά στρατεύματα, των οποίων κύριο μέλημα ήταν η εξουδετέρωση των αντάρτικων ομάδων.

Εν τω μεταξύ λόγω των προβλημάτων που δημιουργούνται από τους αντάρτες τον Μάιο του 1943 αποφασίζεται, από τον Στρατιωτικό Διοικητή Αιγαίου-Θεσσαλονίκης σε επικοινωνία με τον Αρχηγό της Μυστικής Αστυνομίας και την Υπηρεσία Ασφάλειας, να ενισχυθεί η Χωροφυλακή και να εγκατασταθούν άνδρες Ειδικής Ασφάλειας.²⁶ Τμήματα της Μυστικής Αστυνομίας προϋπήρχαν στις περιοχές της Κοζάνης, Πτολεμαΐδας και Φλώρινας. Επομένως η εγκατάσταση της Ειδικής Ασφάλειας ήρθε να συμπληρώσει την προϋπάρχουσα δύναμη των Γερμανών, με την

²³ Καλλιανιώτης, ό.π. σ.129

²⁴ Στο ίδιο, σ. 108

²⁵ Στο ίδιο, σ. 91

²⁶ Δορδανάς, Σ. (2002). *Αντίποινα των Γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία 16941-1944*. ΕΚΤ, Αρχείο διδακτορικών διατριβών, σ.229-230

επιστράτευση τώρα και εκπροσώπων από την ελληνική διοίκηση και σύμφωνα με την Ηλιάδου-Τάχου Σοφία το διακύβευμα όλων αυτών ήταν ένας αρχόμενος αντικομμουνισμός.²⁷

Σε επίπεδο ελληνικής διοίκησης παρέμειναν οι δομές της ακόμη και μετά την επικράτηση του κατακτητή. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο Διοικητής Θεσσαλονίκης και Αιγαίου ήταν υπεύθυνος για το κομμάτι της Μακεδονίας εκ των Γερμανών και υπήρχαν τοποθετημένοι Έλληνες ως διοικητές, έτσι τον Νοέμβρη του 1941 ορίζεται Γενικός Διοικητής Μακεδονίας ο Βασίλειος Σιμωνίδης.²⁸ Οργανώνεται η ασφάλεια και η Χωροφυλακή. Αργότερα τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου τοποθετείται ο Χρυσόχοου ως Γενικός Επιθεωρητής Νομαρχιών Μακεδονίας με στόχο την προπαγάνδα εκ Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Ιταλίας.²⁹

Επομένως το κράτος και τα τάγματα ασφαλείας συνεργάζονται με τις αρχές κατοχής κάτι που συμφέρει τον κατακτητή καθώς κάνει εμφανείς τους δοσίλογους και παράλληλα δημιουργεί έναν σύμμαχο για την καταστολή της αντίστασης του ΕΑΜ ενώ ακόμη με αυτό τον τρόπο αποκτά γνώση του χώρου δράσης τους.³⁰ Μάλιστα από τη σύμπραξη αυτή έχουμε και την δημιουργία του στρατοπέδου συγκέντρωσης Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη όπου κρατούνταν ξεχωριστά οι αιχμάλωτοι που προσήγαγαν οι Γερμανοί και τα ελληνικά τάγματα ασφαλείας.³¹

Οι αντάρτες του ΕΛΑΣ με την τακτική αυτή ελευθερώνουν περιοχές, καταλύουν το επίσημο κράτος και αρχίζουν να δημιουργούν νέα οικονομικά και κοινωνικά δίκτυα στην ελληνική ύπαιθρο.³² Δεν αργούν βέβαια να εμφανιστούν και τα πρώτα σημάδια αντιπαλότητας μεταξύ εαμικών και μη ομάδων, (κυρίως της ΠΑΟ) που συμμετείχαν στη μάχη του Φαρδύκαμπου έναντι των Ιταλών. Οι συγκρούσεις

²⁷ Ηλιάδου- Τάχου Σ., Τα χρώματα της βίας..., ό.π. σ. 32

²⁸ Στο ίδιο

²⁹ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 91

³⁰ Στο ίδιο, σ. 93

³¹ Καλογρηάς, Το αντίπαλο δέος..., ό.π.

³² Μαργαρίτης, Γ. (1993). *Από την ήττα στην εξέγερση. Ελλάδα άνοιξη 1941-φθινόπωρο 1942*. Ο Πολίτης, σ. 199-209.

τους αργότερα, λαμβάνουν μεγάλες διαστάσεις και οδηγούν σε αντιπαλότητα και αντίποινα μεταξύ των ομάδων.³³

Οι παράγοντες που καθόρισαν τη στάση του πληθυσμού, ιδιαίτερα των τουρκόφωνων Ποντίων, στην περίοδο της κατοχής είναι πολλοί. Είναι συχνά αλληλεξαρτώμενοι και σχετίζονται με δικά τους χαρακτηριστικά ως ιδιαίτερη εθνοπολιτισμική ομάδα, τη στάση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και της ΠΑΟ απέναντι τους, τις διαφορές με άλλες εθνοτικές ομάδες καθώς και τοπικές προστριβές.³⁴

Οι κοινωνικές τάξεις στη Δυτική Μακεδονία χωρίζονται σε γηγενείς και πρόσφυγες και οι υποκατηγορίες σε αυτό το κοινωνικό πλέγμα είναι πολλαπλές. Υπάρχουν δύο ομάδες γηγενών με εθνικιστικές τάσεις κοντά στην ελληνική κυβέρνηση και οι αστοί γηγενείς από τους ελληνόφωνους, καθώς επίσης και αστοί βλαχόφωνοι. Αυτές οι αστικές ομάδες είναι γνωστές για την αντιαστική τους κλίση, μέχρι τη στιγμή που το ΕΑΜ γίνεται κατεστημένη δύναμη και μεγάλη μερίδα τους εντάσσεται σε αυτό για να διατηρήσει τα προνόμιά του. Από την άλλη, οι αστοί πρόσφυγες ήταν ελληνόφωνοι και πόντιοι από την περιοχή του Καυκάσου της Φλώρινας. Η Κοζάνη, που δέχεται τους περισσότερους πρόσφυγες σε αυτή την κατηγορία, έχει τουρκόφωνους Μικρασιάτες, ελληνόφωνους και τουρκόφωνους πόντιους από ποικίλα μέρη του Πόντου. Επίσης υπάρχουν ελληνόφωνοι και τουρκόφωνοι Θρακιώτες. Από τους πόντιους η πλειοψηφία των καυκάσιων στρατεύτηκε με το ΕΑΜ ενώ οι άλλες ομάδες των αστών προσφύγων ήταν συντηρητικές και είχαν αντί-εστική στάση οι αστοί πόντιοι πρόσφυγες χωρίστηκαν ανάμεσα στη δεξιά εκδοχή της Ελληνικής διοίκησης και στην αριστερή εκδοχή του ΕΑΜ/ΚΚΕ.³⁵

Ένα άλλο κομμάτι του πληθυσμού αποτελούν οι αγρότες της Δυτικής Μακεδονίας. Αυτοί χωρίζονται σε γηγενείς και πρόσφυγες και ο λόγος που τους ξεχωρίζουμε από τους αστούς είναι ότι το βιοτικό τους επίπεδο και οικονομική τους

³³ Ηλιάδου-Τάχου Σ., ό.π. σ.135-142

³⁴ Μαραντζίδης, Ν.Α. (2001) *Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το έθνος: προσφυγιά, κατοχή και εμφύλιος*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης σ. 134

³⁵ Ηλιάδου- Τάχου Σ. ό.π., σ. 300-301

και πνευματική κατάσταση που είναι πολύ διαφορετική από αυτή της αστικής τάξης. Οι αγρότες γηγενείς σχημάτιζαν ομάδες, υπήρχαν σλαβόφωνοι/σλαβομακεδόνες αριστεροί οι οποίοι ήταν φίλα προσκείμενοι στο ΕΑΜ/ΚΚΕ, ενώ οι σλαβόφωνοι εθνικιστές που φαινόταν να είχαν στενούς δεσμούς με την ελληνική κυβέρνηση όπως και οι βλαχόφωνοι και οι αρβανιτόφωνοι. Ακόμη υπήρχαν και οι αγρότες γηγενείς με βουλγάρικη εθνικιστική ταυτότητα που είχαν επιλέξει τη βουλγάρικη διοίκηση και τέλος εκείνοι που ανέπτυξαν φίλογιουγκοσλαβική στάση κοντά στον Τίτο.³⁶

Οι αγρότες πρόσφυγες ομαδοποιούνται σε ελληνόφωνους πόντιους και καυκάσιους με αριστερές τάσεις, σε ελληνόφωνους Μικρασιάτες και θρακιώτες συντηρητικούς- αντιεαμικούς και τέλος σε τουρκόφωνους της Εορδαίας που ήταν σε εθνικιστικές αντιστασιακές οργανώσεις που βρέθηκαν τελικά στην πλευρά του άξονα και των Γερμανών.³⁷

Οι πρόσφυγες διαφοροποιούνται γλωσσικά ενώ στην περιοχή υπάρχουν διαφορετικές γλώσσες και ιδιώματα ήδη. Με την άφιξη των προσφύγων προστέθηκε η Τουρκική, η Λάζικη και η Καππαδοκική. Στην κατοχή ένα τμήμα των προσφύγων είχε ενταχθεί στον ΕΛΑΣ ενώ τα περισσότερα πεδινά χώρια ήταν κατά των ανταρτών.³⁸

Η διαφοροποίηση και οι εθνοτικές διαιρέσεις μεταξύ του πληθυσμού ήταν εμφανείς, με τα κύρια ζητήματα να αφορούν τη γη και τη διαχείριση του πλούτου. Οι πρόσφυγες υποστηρίζουν το κράτος και λόγο της αντιπαλότητας τους με τους ντόπιους Σλαβομακεδόνες. Σύμφωνα με τον Καλλιανιώτη εξήγηση του αντικομμουνισμού στη περιοχή θεωρείται η ύπαρξη προπολεμικών ιδιοκτησιακών αντιδικιών μεταξύ «αρπακτικών» Προσφύγων και «ηπίων» Σλαβομακεδόνων.³⁹ Το 1943-44 εξαπλώνεται το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στην περιοχή το οποίο ασκεί πιέσεις, για τον αγώνα κατά του κατακτητή. Παράλληλα με την επικράτηση του ΕΑΜ και των ανταρτών έχουμε και την άλλη πλευρά του νομίσματος που είναι είτε ουδέτερη, λίγες

³⁶ Ηλιάδου- Τάχου Σ. ό.π., 310-311

³⁷ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 300, 310-311

³⁸ Καλλιανιώτης, Α. (2007) *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946)*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 15-16

³⁹ Καλλιανιώτης, ό.π, σ. 50

περιπτώσεις, είτε κατά του ΕΑΜ με όσους είχαν μητρική την τουρκική να φέρεται να είναι συνεργάτες των Γερμανών. Υπήρξαν δηλαδή χωριά και πληθυσμοί που αντιτέθηκαν στο ΕΑΜ και ακολούθησαν τον κατακτητή. Όπως αποδείχτηκε αργότερα ένα τμήμα των Προσφύγων, ιδιαίτερα όσοι βρίσκονταν σε περιοχές ανταρτών, είχαν ενταχθεί στον ΕΛΑΣ. Επομένως το συμπέρασμα αυτό για τους Τουρκόφωνους δεν ισχύει απόλυτα.⁴⁰

Όσο αφορά το ΕΑΜ ήταν η μοναδική δύναμη στην περιοχή ιδιαίτερα της Δυτικής Μακεδονίας που ξεκίνησε την αντίσταση, εξέφρασε τη λαϊκή βούληση και προσπάθησε να ενταχθούν στους κόλπους της οι σλαβομακεδόνες, οι οποίοι ήταν αρκετοί ποσοτικά στα όρια του ελληνικού κράτους.⁴¹

Το ΕΑΜ/ΚΚΕ στην προσπάθειά του να φτιάξει μία κοινή γραμμή- κατεύθυνση σχετικά με τα εθνικά του Μακεδονικού χώρου δημιούργησε ενδοιασμούς στις σχετιζόμενες εθελοντικές ομάδες και την πολιτική που ακολούθησε σε συνεργασία με αυτές. Πήρε μεν με το μέρος του ένα μεγάλο κομμάτι προσφύγων καυκάσιων και τη Σλαβομακεδονική μειονότητα αλλά οι εθνικές συγκρούσεις με την ομάδα των τουρκόφωνων προσφύγων και οι διενέξεις τους ήταν αυτές που επικράτησαν.⁴²

Το ελληνικό κράτος έδειξε αδυναμία στο να διαχειριστεί όλη την κατάσταση την περίοδο της κατοχής και κυρίως στο κομμάτι που αφορά στις προστριβές ανάμεσα σε γηγενείς και πρόσφυγες. Επιπλέον είχε να αντιμετωπίσει την διεκδίκηση των σλαβόφωνων αλλά και των βλάχων, από τους οποίους απαρτίζονταν σε μεγάλο βαθμό η Μακεδονία, από τις γειτονικές χώρες. Ενώ επίσης, υπήρξαν προστριβές και σύγκρουση των ταυτοτήτων που υπήρχαν στην περιοχή σε περιόδους που το ελληνικό κράτος επέβαλλε αφομοιωτική πολιτική.⁴³

Όλα αυτά τα γεγονότα της κατοχής έφεραν ως θύματα τον απλό λαό και τους πληθυσμούς της Δυτικής Μακεδονίας, κυρίως στον αγροτικό πληθυσμό ο οποίος υπέστη τα αντίποινα και από τις δύο πλευρές και από την γερμανική δύναμη και από το ΕΑΜ μέσα από τις συγκρούσεις του με εθνικιστικές οργανώσεις. Τέλος, τα

⁴⁰ Καλλιανιώτης, ό.π, σ. 40-13

⁴¹ Ηλιάδου-Τάχου Σ., ό.π., σ 305

⁴² Στο ίδιο, σ. 305-306

⁴³ Καλλιανιώτης, ό.π. σ.311

κοινωνικά οικονομικά αίτια της βίας στη Δυτική Μακεδονία μπορεί να εντοπιστούν στις πολιτισμικές και εθνικές διαφοροποιήσεις και τη σημασία που είχαν στην ολοκληρωτική μεταβολή της παραδοσιακής αγροτικής κοινωνίας⁴⁴ και στη ριζοσπαστικοποίηση των πιο αδύναμων τάξεων. Οι κάτοικοι των αγροτικών κέντρων εμφανίζονται είτε πρόθυμοι να συμπαραταχθούν με τον βουλγάρο παράγοντα για να κυριαρχήσει σε αυτές τις περιοχές στο μέλλον, είτε επέλεξαν ριζοσπαστικές εκδοχές όπως την επανάσταση του ΕΑΜ. Πάντως οι εθνοτικές διακρίσεις που υπήρχαν έφεραν στην επιφάνεια κατηγοριοποιήσεις σε ταυτότητες (Βούλγαρος/Σλαβομακεδόνας) οι οποίες κατασκευάστηκαν στα πλαίσια των νέων συγκυριών.⁴⁵

Η συμβίωση μεταξύ γηγενών και προσφύγων ήταν δύσκολη υπόθεση με κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις. Υπήρχε δυσκολία κατανόησης και καθόλου σύμπνοια καθώς οι γηγενείς είχαν συνηθίσει να οργανώνονται αυτόβουλα σε κοινοτικό πλαίσιο μέσα από τη δική τους οργάνωση. Το γλωσσικό ήταν επίσης ένα ζήτημα που προκαλούσε προστριβές. Η σλαβική καταβολή του εντόπιου ιδιώματος⁴⁶ της Δυτικής Μακεδονίας εν καιρώ κατοχής, ανέδειξαν προκαταλήψεις, κοινωνικούς αποκλεισμούς, δολιοφθορές κι εγκληματικές πράξεις. Η βουλγάρικη προπαγάνδα⁴⁷ εξαπλώθηκε σε όλη την έκταση της μακεδονικής επικράτειας από το 1941-1944. Έχει οργανωθεί ήδη το «Αυτονομιστικό Μακεδονικό Κομιτάτο», που είχε ως στόχο την αρχική αυτονομία, κι έπειτα προσάρτηση της Μακεδονίας στη Βουλγαρία.

Οι Τουρκόφωνοι Πόντιοι είναι μια ξεχωριστή ομάδα πληθυσμού που επηρέασε τα γεγονότα της κατοχής. Φαίνονται ως οι πιο στενοί συνεργάτες των Γερμανών. Κάτι το οποίο τους χαρακτηρίζει σύμφωνα με τον Boulton H. είναι η προσκόλλησή τους

⁴⁴ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 314

⁴⁵ Μαραντζίδης, ό.π., σ.125

⁴⁶ Ιωαννίδου, Α.(1997). *Τα σλαβικά ιδιώματα στην Ελλάδα. Γλωσσολογικές προσεγγίσεις και πολιτικές αποκλίσεις*, σελ.90-100.Στο: Γούναρης, Κ., Βασίλης, Μιχαηλίδης, Δ., Ιάκωβος, Αγγελόπουλος, Β.,Γιώργος, (επιμέλεια), Ταυτότητες στη Μακεδονία. Αθήνα. Εκδόσεις Παπαζήση.

⁴⁷ Ηλιάδου Τάχου Σ., ό.π. σ. 28-29

στον τόπο που ζουν τον λεγόμενο «μαχαλά». ⁴⁸ Συγκεκριμένα στο χωριό που εστιάζει η παρούσα εργασία υπάρχει ο διαχωρισμός σε πάνω/κάτω συνοικία «μαχαλά», όπου χωρίζονται οι κάτοικοι σε ντόπιους και πόντιους. Βασικό στοιχείο επίσης της ταυτότητάς τους ήταν η θρησκεία. Η πίστη ήταν κάτι που βίωναν έντονα και τους διαφοροποιούσε από τον υπόλοιπο πληθυσμό. ⁴⁹

Οι ένοπλες ομάδες Ποντίων φαίνεται να υπήρξαν καταλυτικής σημασίας στην Κατοχή καθώς συγκροτήθηκαν τότε ένοπλες οργανώσεις Ποντίων κάτι που όμως δεν έχει πλήρως ανιχνευθεί. Οι τουρκόφωνοι καπεταναίοι δεν προσχώρησαν σε καμία άλλη οργάνωση όπως την ΠΑΟ αν και τους ένωνε ο αντικομμουνισμός και η απειλή του ΕΑΜ. ⁵⁰

Μετά τις πρώτες αντιστασιακές ενέργειες στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας οι αρχές κατοχής προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν τις προϋπάρχουσες διαφορές μεταξύ ντόπιων και προσφύγων, για να ενεργοποιήσουν και να εξοπλίσουν τμήματα του πληθυσμού κατά του ΕΛΑΣ. Μια εθνοτική ομάδα που θα εναντιωθεί στον ΕΛΑΣ και θα συνεργαστεί με τους Γερμανούς κυρίως το 1944 είναι οι τουρκόφωνοι Πόντιοι. Κύριο χαρακτηριστικό των ομάδων των τουρκόφωνων ποντίων είναι η τοπικότητα. Κάθε χωριό έχει και τον οπλαρχηγό του π.χ. Τσακίρογλου στον Πελαργό Φλώρινας. ⁵¹

Οι λόγοι που δεν επέλεξαν οι Τουρκόφωνοι πόντιοι να ενταχθούν, αλλά να πολεμήσουν τον ΕΛΑΣ είναι πολλοί και σχετίζονται με το γενικό πολιτικό πλαίσιο, τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των τουρκόφωνων και τις πολιτικές ελίτ. Σύμφωνα με τον Hobsbawm μιλάμε για «πολιτική αντιπαράθεση σε επικείμενη επικράτηση του ΕΛΑΣ ως τοπικού δυνάστη». ⁵²

Οι τουρκόφωνοι πόντιοι δυσφορούσαν με το ΕΑΜ και τις επιλογές του. Είχαν μεγάλη αποστροφή για τον κομμουνισμό και τα ζητήματα θρησκείας. ⁵³ Επίσης η

⁴⁸ H. Boulton, 2000 σ. 59-60

⁴⁹ Μαραντζίδης, ό.π., σ 109

⁵⁰ Στο ίδιο

⁵¹ Μαραντζίδης, ό.π., σ 110

⁵² Στο ίδιο

⁵³ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ.235

σύγκλιση ΕΑΜ-Σλαβομακεδόνων προκαλούσε δυσφορία. Ο εξοπλισμός τους από τους Γερμανούς τους επέτρεπε να διατηρήσουν την τοπική τους αυτονομία και έτσι απέφυγαν και την «υποταγή» σε μια κεντρική αρχή (ΕΑΜ/ΚΚΕ).⁵⁴ Ο τοπικός/εθνοτικός χαρακτήρας των τουρκικών κοινοτήτων συνέβαλε στη μη ενσωμάτωσή τους στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ καθώς σ' αυτό εντάχθηκαν άλλες εθνοτικές ομάδες. Οι εθνοτικές διαφορές βιώνονταν με έντονο τρόπο κυρίως σε γειτονικά χωριά λόγω των πολιτισμικών διαφορών.⁵⁵

Η περίπτωση Πελαργού-Πύργων είναι χαρακτηριστική. Ο Πελαργός χτυπήθηκε από τον ΕΛΑΣ δύο φορές και στις επιθέσεις συμμετείχαν Πυργιώτες ενώ οι Πύργοι ξεκληρίστηκαν από τους Γερμανούς έπειτα, το 1944. Σύμφωνα με μαρτυρίες οι κάτοικοι του Πελαργού είχαν οδηγήσει εκεί τους Γερμανούς.⁵⁶ Σε μικτά χωριά μπορεί οι κάτοικοι να υποστήριζαν το ΕΑΜ ωστόσο στη συνέχεια αναδύονταν εθνοτικές διαφορές και προϋπάρχουσες αντιπαλότητες έβρισκαν διέξοδο σε πολιτικό επίπεδο. Στον Πελαργό ο πληθυσμός ήταν διαχωρισμένος, ελληνόφωνοι χαρακτηρίζονταν από τους Τουρκόφωνους «απεμποληται παντός ελληνικού».⁵⁷

Η συσχέτιση εθνοτικής ταυτότητας και εθνοτικών χαρακτηριστικών με πολιτικά κινήματα και πολιτικούς μηχανισμούς αυξάνει τη συναισθηματική ένταση και βοηθά την εκδήλωση βίας.⁵⁸ Έτσι και στην περίπτωση Πελαργού, μέσα στο ίδιο το χωριό αλλά και ανάμεσα σε Πελαργό- Πύργους.

Το καλοκαίρι του 1943 έως τις αρχές του 1944 οι τουρκόφωνοι πόντιοι βρέθηκαν σε ανοιχτή αντιπαράθεση με τον ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Στη Δυτική Μακεδονία μετά τη διάλυση της ΠΑΟ συντάχθηκαν στο πλευρό των Γερμανών, κάτι που μπορεί να αποδοθεί στις δυσμενείς συνθήκες που βρίσκονται πια έναντι του ΕΛΑΣ. Αργότερα το θέμα μετατοπίστηκε στο ποιος θα επικρατήσει στην περίοδο ειρήνης καθώς οι Γερμανοί θα αποχωρούσαν. Τα χωριά των τουρκόφωνων ήταν κοντά σε πόλεις και

⁵⁴ Στο ίδιο

⁵⁵ Μαραντίδης, ό.π. σ. 45

⁵⁶ Μαραντζίδης, ό.π. σ. 46

⁵⁷ Στο ίδιο

⁵⁸ Μαραντζίδης, ό.π., σ. 47

συγκοινωνιακούς κόμβους όπου υπήρχαν Γερμανοί, έτσι σε οποιαδήποτε απόπειρα ζημιάς θα καταστρέφονταν, αναγκαστικά λοιπόν αμύνονται στον ΕΛΑΣ.⁵⁹

Μία ακόμη ομάδα στην οποία εντάχθηκαν οι Πόντιοι πρόσφυγες ήταν αυτή του Γεώργιου Πούλου. Το τάγμα του Πούλου ακολούθησε τη Βέρμαχτ στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που ακολούθησαν.

Σημαντικό να αναφερθεί είναι το γεγονός ότι οι τουρκόφωνοι Πόντιοι δεν είχαν καμία σύγκλιση ιδεολογική με τους Γερμανούς ούτε ήθελαν να εξυπηρετήσουν τα σχέδια τους. Το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν η διασφάλιση των συμφερόντων τους με κοινό σημείο τους τον αντικομμουνισμό.⁶⁰

Την περίοδο της κατοχής αναδύονται εθνικιστικές οργανώσεις και σε αυτές εντάσσεται μεγάλη μερίδα του πληθυσμού. Η ένταξη τους σχετίζονταν με ιδεολογικά κριτήρια και πεποιθήσεις. Από τις οργανώσεις αυτές κάποιες αργότερα συντάσσονται στο πλευρό των Γερμανών.

Μία από τις οργανώσεις αυτές είναι η (Υ.Β.Ε.) Υπερασπισταί Βορείου Ελλάδος. Σε αυτή εντάχθηκαν σύντομα πολίτες κυρίως από την αστική τάξη. Βασικός σκοπός της ΥΒΕ ήταν η αντιμετώπιση των ξένων προπαγανδών (βουλγάρικης και ρουμανικής) που στόχο είχαν την απόσπαση ελληνικών εδαφών από τη Μακεδονία, τη Θράκη και την Ήπειρο.⁶¹ Παράλληλα στόχος της οργάνωσης ήταν η υπεράσπιση των εδαφών της Ελλάδας, η εξύψωση του Ελληνικού φρονήματος, η συμμετοχή σε συμμαχική απόβαση κατά των αρχών κατοχής, η διατήρηση της τάξης μέχρι να σχηματιστεί νόμιμη κυβέρνηση.⁶² Η οργάνωση στελεχώθηκε με μέλη από την ελληνική κατοχική διοίκηση και δεν είχε κάποιο πολιτικό μετακατοχικό στόχο.⁶³

⁵⁹ Μαραντζίδης, ό.π., σ.167

⁶⁰ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π., σ. 235

⁶¹ Παπαθανασίου, ό.π., σ. 29-31.

⁶² Ηλιάδου Τάχου Σ. ό.π., σ.257

⁶³ Ηλιάδου Τάχου Σ. ό.π., 258

Η οργάνωση ΥΒΕ αργότερα μετονομάστηκε σε Πανελλήνια Απελευθερωτική Οργάνωση (Π.Α.Ο.) και για την επίτευξη των στόχων της οργάνωσε κέντρα αντίστασης στις πρωτεύουσες των νομών της Μακεδονίας.⁶⁴

Ο πυρήνας της ΠΑΟ προσπάθησε να στρατολογήσει νέα μέλη. Η επίτευξη αυτής της αποστολής συνοδεύεται από κάποιους κινδύνους και δυσκολίες, καθώς τα μέλη της ΠΑΟ πρέπει να βαδίσουν προσεκτικά, αντιμετωπίζοντας τον ανταγωνισμό από οργανώσεις του ΕΑΜ με τους ίδιους ακριβώς στόχους. Επιπλέον κίνδυνο αποτελούσε η κατάδοση της στις γερμανικές αρχές. Η στελέχωση των υπαλλήλων στις δημόσιες υπηρεσίες και η συμμετοχή τους στις οργανώσεις «Εθνικό Συμβούλιο», «Φίλοι του Χωριού» και «Επιτροπή Λαϊκής Διαφώτισης» που δημιούργησε η Γενική Διεύθυνση Μακεδονίας διευκόλυνε την κινητικότητα των μελών της ΠΑΟ στην ύπαιθρο και τα χωριά χωρίς υποψίες των κατακτητών.⁶⁵ Μέχρι την άνοιξη του 1943 οι δύο οργανώσεις, ΠΑΟ και ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, επέδειξαν αμοιβαία ανοχή και εργάστηκαν για τη συνεργασία και την ενοποίηση του αγώνα κατά των κατακτητών. Στις 25 Ιανουαρίου υπογράφηκε το πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ αξιωματικών Φρουράς Κοζάνης και ΕΑΜ νομού Κοζάνης.

Την άνοιξη του 1943 η ΠΑΟ ήρθε σε επαφή και διαπραγματεύσεις με το ΕΑΜ μετά από παρότρυνση των βρετανών ώστε να ενταχθεί ως αντιστασιακή δύναμη στο συμμαχικό στρατηγείο. Ωστόσο δεν αναγνωρίστηκε ως αντιστασιακή οργάνωση από τους βρετανούς με αποτέλεσμα να οξυνθούν οι σχέσεις της με το ΕΑΜ, με την επίθεση του ΕΛΑΣ σε ένοπλα τμήματα της ΠΑΟ.⁶⁶

Παράλληλα ενώ οι σχέσεις μεταξύ ΠΑΟ και ΕΛΑΣ έφτασαν στο τέλμα τους πολλά μέλη της ΠΑΟ είτε κατέφυγαν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη είτε αποδέχτηκαν εξοπλισμό από τους Γερμανούς.⁶⁷

Μια άλλη οργάνωση που καθόρισε τα όσα συνέβησαν την περίοδο της κατοχής είναι το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ). Συγκροτείται, με σκοπό την

⁶⁴ Παπαθανασίου, ό.π., σ. 59.

⁶⁵ Καλογρηάς, ό.π., σ. 190

⁶⁶ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 268

⁶⁷ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 267-268

απελευθέρωση αιχμαλώτων κομμουνιστών της κατοχικής περιόδου. Με τη βοήθεια της βουλγάρικης πρεσβείας κατάφεραν να απελευθερώσουν εξόριστους, κάτι που βέβαια αναδεικνύει και τη σκοπιμότητα από βουλγάρικης πλευράς, να τους στρατεύσει στη πραγματοποίηση της βουλγάρικης ιδέας.⁶⁸ Το κάλεσμα για αντίσταση από το ΚΚΕ έλαβε χώρα στις 25 Απριλίου το 1941.⁶⁹ Ιδρύθηκε η ΠΕ Δυτικής Μακεδονίας τον Μάιο του 1941 χωρίς να υπάρχει σχέση με το κόμμα, ενώ αργότερα υπήρξαν επαφές από τους εκάστοτε υπεύθυνους.

Το ΕΑΜ ιδρύθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου του 1941. Στην ίδρυσή του συμμετείχαν πέρα από το ΚΚΕ και το Σοσιαλιστικό κόμμα Ελλάδος, η Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας και το Αγροτικό Κόμμα.⁷⁰ Ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας-ανταρτοπόλεμο, όμως ορίστηκε τον Ιανουάριο του 1942. Τον ίδιο χρόνο ιδρύεται και ο ΕΛΑΣ ⁷¹ (Ελληνικός Λαϊκός, Απελευθερωτικός Στρατός). Σκοπός του η απελευθέρωση της χώρας από τους κατακτητές, η περιφρούρηση των ελευθεριών του λαού, η εξασφάλιση της τάξης μέχρι την πραγματοποίηση εκλογών. Από το 1943 η συμμετοχή στον ΕΛΑΣ αυξήθηκε ραγδαία φτάνοντας το 1944 να μετρά 50.000 αντάρτες. Το ΕΑΜ είχε επιβληθεί πλήρως σε ορισμένες περιοχές και οι πληθυσμοί συμμετείχαν μαζικά σ' αυτό. Επίσης εδραιώθηκε κυρίως στις δυσπρόσιτες περιοχές και διατηρούσε άριστες σχέσεις με τον πληθυσμό ενώ ο κρατικός έλεγχος εξασθενούσε.⁷²

Στη Δυτική Μακεδονία οργανώθηκαν ανταρτικά τμήματα ενώ συστάθηκε και η ΟΠΛΑ η οποία σύμφωνα με τον Φουρκιώτη δρούσε υπό τις εντολές του ΚΚΕ με φόνους «αντιδραστικών»/ φασιστών ή Παοτζήδων ή ταγματσαφαλιτών, βουλγαροφασιστών που ήταν στο πλευρό των Γερμανών.⁷³ Τον Ιούλιο του 1943 ο ΕΛΑΣ μετατρέπεται σε τακτικό στρατό με εφεδρικό σώμα. Αποτελούνταν από την 9^η

⁶⁸ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 135

⁶⁹ http://istorikoarxeio.blogspot.com/2014/08/blog-post_17.html

⁷⁰ Ηλιάδου-Τάχου Σ., ό.π. σ. 136

⁷¹ Στο ίδιο, σ.137

⁷² Στο ίδιο

⁷³ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ.139

Μεραρχία, το 27^ο Σύνταγμα Κοζάνης, το 28^ο Φλώρινας και το 53^ο Γρεβενών.⁷⁴ Τον Μάρτιο του '44 συστήνεται η Εθνική Πολιτοφυλακή στη Δυτική Μακεδονία και με τη Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) «Κυβέρνηση του Βουνού», να ιδρύεται παράλληλα από το ΕΑΜ με σκοπό την διοικητική οργάνωση των περιοχών που απελευθερώνονταν από το ΕΛΑΣ.⁷⁵ Με βάση την Έκθεση της Επιτροπής Περιοχής Μακεδονίας του ΕΑΜ αναδεικνύεται ότι στην περιοχή της Κοζάνης ενώ υπάρχει έντονη παρουσία των αρχών κατοχής, οι οποίες εξοπλίζουν πληθυσμό, κυρίως Τουρκόφωνους, απέναντι στο ΕΑΜ η οργάνωση έχει γερά θεμέλια.

Γενικότερα το 1942 ήταν η χρονιά κατά την οποία το ΕΑΜ/ΚΚΕ οργάνωσε τις δομές του στην περιοχή της Κοζάνης. Εκδόθηκε η εφημερίδα *Νίκη* και στη συνέχεια, σταδιακά ιδρύονται παραρτήματα της οργάνωσης σε πολλές περιοχές. Ακολουθούν το 1943 είσοδοι του ΕΛΑΣ σε χωριά και συγκρούσεις με τους Ιταλούς και Γερμανούς με καταστροφές χωριών και συνεχείς επιθέσεις και αντεπιθέσεις στις περιοχές τις Κοζάνης.⁷⁶ Καταστροφές χωριών, εκτελέσεις του ΕΛΑΣ σε συνεργάτες των Γερμανών και της ΠΑΟ και αντίστοιχα αντίποινα από τις γερμανικές αρχές επικρατούν αυτή την περίοδο. Μια από τις μεγαλύτερες καταστροφές είναι και αυτή των Πύργων (Κατράνιτσα) τον Απρίλιο του 1944. Ένα χωριό στρατηγικής σημασίας λόγω της ύπαρξης σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Φλώρινας, Αμυνταίου-Έδεσσας και την ανάγκη επικράτησης και ελέγχου της. Επίσης οι διαφορές προσφύγων- γηγενών που ταλάνιζαν το χωριό και η υπόνοια πως ήταν ορμητήριο ανταρτών πιθανός οδήγησε στην καταστροφή του από δυνάμεις του SS με τη βοήθεια ανδρών του τάγματος Πούλου, του ΕΕΣ, Ιταλούς και μουσουλμάνους εθελοντές από το Τουρκμενιστάν.⁷⁷

⁷⁴ http://istorikoarxeio.blogspot.com/2014/08/blog-post_17.html

⁷⁵ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ. 141

⁷⁶ Ηλιάδου- Τάχου Σ., ό.π. σ.144-150.

⁷⁷ Στο ίδιο, σ.152-153

4. Οι Πύργοι ως την κατοχή

Οι Πύργοι (Κατράνιτσα), ένας ημιορεινός οικισμός στις πλαγιές του Βερμίου, ανήκουν σήμερα στο νομό Κοζάνης. Το 1530 υπαγόταν στον καζά της Φλώρινας διαθέτοντας 444 χριστιανικές εστίες. Οι οικογένειες που ζούσαν στο χωριό μειώθηκαν σε 130 στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εξαιτίας της τουρκικής πίεσης αλλά και της μετανάστευσης στο εξωτερικό. Η ύπαρξη αρχαίων ανάγλυφων και μνημειωδών τάφων φανερώνουν την ύπαρξη (ελληνόφωνου) οικισμού.⁷⁸ Δεν έχει ευρεθεί βέβαια πότε ακριβώς το χωριό σλαβοφώνησε καθώς η ύπαρξη αυτού του στοιχείου στο χωριό είναι εμφανής.

Το 1923 στους Πύργους εγκαθίστανται 139 οικογένειες Προσφύγων από τον Πόντο. Η γλώσσα τους, τα ήθη, τα έθιμα και οι στολές των κατοίκων έφεραν ελληνικές επιρροές είτε από το βαθύτατο παρελθόν είτε από Αρβανιτόβλαχους,⁷⁹ Βλάχους και Σαρακατσάνους περίοικους, τους οποίους οι πρώτοι εξυπηρετούσαν με βιοτεχνίες σαμαριών και χαλιών που πωλούνταν στη Νάουσα και στο εξωτερικό.⁸⁰

Οι Πύργοι είχαν στενές επαφές με τη μητρόπολη Σερβίων και Κοζάνης στην οποία και ανήκαν. Μάλιστα στη «Δημόσια Σχολή Κατράνιτσης» που υπήρχε δίδασκαν επί Τουρκοκρατίας και Κοζανίτες.⁸¹ Αναφέρεται επίσης πως στο Μακεδονικό Αγώνα πρωτοστάτησε υπέρ του ελληνισμού ο φαρμακοποιός Φίλιππος Καπετανόπουλος, αντάρτης του Παύλου Μελά που κατάγονταν από το χωριό.⁸²

⁷⁸ <https://web.archive.org/web/20160809133746/http://blogs.sch.gr/thankall/?p=1017>

⁷⁹ Καλλιανιώτης, ό.π., <https://blogs.sch.gr/thankall/?p=1017>

⁸⁰ Τσοκτουρίδου Παρθένα, *Η προγονική ιστορία του δήμου Βερμίου*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης, Κοζάνη 2002, σ. 162 και Παγιάντζας Νικόλαος – Καπετανόπουλος Κωνσταντίνος, *Οι Πύργοι (Κατράνιτσα) της επαρχίας Εορδαίας νομού Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 77

⁸¹ Παγιάντζας –Καπετανόπουλος, *Οι Πύργοι*, ό.π., σ. 185

⁸² Καπετανόπουλος Φίλιππος, <http://openarchives.gr/view/595439>

Οι βασικές ασχολίες των ανδρών κατοίκων ήταν η γεωργία, η κτηνοτροφία, η βυρσοδεψία, το εμπόριο ενώ παλαιότερα η σαπυνοποιία. Γενικώς οι τέχνες ήταν κάτι που κατείχαν οι χωρικοί. Τα κοπάδια ζώων στο χωριό ήταν πολυπληθή και υπήρχαν όλα τα απαραίτητα για την προαγωγή της αγροτικής ζωής. Οι γυναίκες συμμετείχαν στις αγροτικές εργασίες αλλά βασική ασχολία τους ήταν η επεξεργασία μαλλιού. Το χωριό είχε πολλά καταστήματα και πραγματοποιούσε εμπόριο.⁸³

Όσον αφορά τις πολιτικές και ιδεολογικές εκφάνσεις η ύπαρξη του κομμουνισμού και η συσχέτιση με το ΚΚΕ δεν είναι εμφανείς στο χωριό σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις ως και το 1936.

Με την εμφανή ύπαρξη λοιπόν, ελληνικού στοιχείου στην περιοχή, ήταν φυσικό η βουλγαρική προπαγάνδα να μην επηρεάσει το χωριό. Ιδιαίτερα όταν στις 29 Μαρτίου του 1943 οι αντάρτες του Βερμίου έδειξαν τη θανατηφόρα πυγμή τους προβαίνοντας σε εκτελέσεις. Έτσι με την έντονη παρουσία και του ΕΛΑΣ η πλειονότητα των κατοίκων δηλώνουν Έλληνες κι όχι «Βούλγαροι, Μακεδόνες, Βλάχοι (Ρουμούνοι), Αλβανοί και Λοιποί»⁸⁴

Στους Πύργους, όπως και στις περισσότερες περιοχές, δεν υπήρχε αμαξιτός δρόμος. Έτσι οι δρόμοι, ήταν περισσότερο προσιτοί σε πεζοπόρους αντάρτες παρά σε Γερμανούς με άλλα μέσα μεταφοράς. Η εγγύτητα της τοποθεσίας στην σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης –Φλώρινας και την οδική Αμυνταίου - Έδεσσας καθιστά την τοποθεσία στρατηγικής σημασίας. Γι' αυτούς τους λόγους λοιπόν η παρουσία ανταρτών του ΕΛΑΣ ήταν συχνότατη, κάτι το οποίο δεν πέρασε απαρατήρητο και στη συνέχεια ατιμώρητο από τους Γερμανούς.⁸⁵

Το 1944 το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ αποφασίζει την προσέγγιση της Θεσσαλονίκης με απώτερο σκοπό την κυριαρχία στο Βέρμιο. Η πύκνωση των ανταρτών στην ημιορεινή ζώνη αύξησε το ενδιαφέρον τόσο των Γερμανών για την

⁸³ Παγιάντζας –Καπετανόπουλος, *Οι Πύργοι*, ό.π., σ.169-170

⁸⁴ Καλλιανιώτης, ό.π, σ.99

⁸⁵ Καλλιανιώτης, ό.π., Ιδιωτική Συλλογή Αθανασίου Καλλιανιώτη (ΙΣΑΚ), Γέρτζας Ευάγγελος, παλαιός κοινοτάρχης, συνέντευξη στους Πύργους 17.12.00

προστασία τους όσο και των αντικομμουνιστών οπλιτών για εκδίκηση ή αναπλήρωση απαλλοτριωθέντων από τον ΕΛΑΣ ζώων και γεννημάτων τους.⁸⁶

Το «ολοκαύτωμα» των Πύργων τελικά, έλαβε χώρα μεταξύ 23/24 Απριλίου του 1944. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες συντελέστηκαν τα γερμανικά αντίποινα σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οφείλονται στο έντονο πρόβλημα που δημιουργούσαν οι αντάρτες και στο γεγονός ότι το χωριό θεωρούνταν ορμητήριο τους.

5. Οι Εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.

Τακτικές επιθέσεις ανταρτών εναντίων Γερμανών SS και του σώματος Πούλου από τον Μάρτιο του 1944 με απώλειες Γερμανών στρατιωτών, δημιουργούν μια έντονη ατμόσφαιρα και οδηγούν σε αντίποινα. Μετά από συγκεκριμένη επίθεση με σοβαρές απώλειες για το γερμανικό στρατό αποφασίστηκε η οργάνωση εκκαθαριστικών επιχειρήσεων μεταξύ αυτών και εκείνη του Βερμίου με την ονομασία «Μαγιάτικη καταιγίδα».⁸⁷ Αφού προηγήθηκαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Βόρεια Πίνδο, στόχος είναι οι αντάρτες του Βερμίου. Η ομάδα στρατού Ε ενημέρωσε με αναφορά της την Ανώτατη Διοίκηση Στρατού, για τις κινήσεις των ανταρτών στη Δυτική Μακεδονία. Στις 14 Απριλίου 1944 πραγματοποιούνται αλλαγές στα πλάνα λόγω της δράσης των ανταρτών και αποφασίζεται από το Σώμα Στρατού Θεσσαλονίκης εκκαθαριστική επιχείρηση για την εξόντωση των δυνάμεων των ανταρτών στην περιοχή του Βερμίου οι οποίες προκαλούσαν ζημιές στο δίκτυο μετακίνησης και δυσκολίες στον εφοδιασμό των κατακτητών, παράλληλα με την επισήμανση του κινδύνου για τις επιθέσεις των ανταρτών, οι οποίοι ήταν αρκετοί σε αριθμό.⁸⁸

⁸⁶ Κυρατζόπουλος Δημήτριος, *Δυτική Μακεδονία, η Ελεύθερη Ελλάδα της Κατοχής, απομνημονεύματα Εθνικής Αντίστασης 1940 -1944*, επιμ: Χρήστος Παπαδημητρίου, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 527

⁸⁷ Δορδανάς, ό.π., σ. 621

⁸⁸ Δορδανάς, ό.π. σ.622

Αφού εκδόθηκε η διαταγή ως ημερομηνία έναρξης της επιχείρησης δόθηκε η 22^α Απριλίου 1944. Η επιχείρηση ήταν με τέτοιο τρόπο οργανωμένη, ώστε να επιτύχει τον σκοπό της. Προηγήθηκε πριν την «Maigewitter», η επιχείρηση «Falke» με σκοπό να οδηγηθεί ο ΕΛΑΣ στα χωριά του Βερμίου που είχε ως βάση ή όπου στάθμευαν οι μονάδες του και να περικυκλωθεί ανάμεσα στις γραμμές Έδεσσας-Άρνισσας και Νάουσας- Αμυνταίου. Μέσα σε αυτά τα χωριά είναι, μεταξύ άλλων και οι Πύργοι (Κατράνιτσα) Εορδαίας, χωριό στο οποίο επικεντρώνεται η παρούσα εργασία, καθώς και γειτονικά χωριά όπως το Μεσόβουνο το οποίο είχε γίνει στόχος των Γερμανών το 1941. Η προπαρασκευαστική επιχείρηση «Falke» συνέβαλε και στην παραπλάνηση του ΕΛΑΣ ως προς τις κινήσεις των γερμανικών στρατευμάτων ώστε να υπάρξει αιφνιδιασμός τους με την κύρια επιχείρηση «Maigewitter». Η παραπληροφόρηση περιλάμβανε και εσκεμμένη διάρρηση πληροφοριών τόσο στον Εθνικό Ελληνικό Στρατό όσο και γενικότερα με την καθοδηγούμενη εξαπάτηση να αποτελεί όπλο των Γερμανών ώστε να κατευθύνουν τον ΕΛΑΣ όπως εκείνη ήθελαν.⁸⁹

Υπήρχαν και συγκεκριμένες υποδείξεις σχετικά με τη μεταχείριση του πληθυσμού προς τα στρατεύματα που θα συμμετείχαν στις επιχειρήσεις. Οι οδηγίες που αρχικά δόθηκαν έρχονται σε αντίθεση με τα πραγματικά αποτελέσματα και τις πράξεις των γερμανικών τμημάτων, σχετικά με τον άμαχο πληθυσμό, που εκτελούσε ακόμη και όσους είχαν εγκαταλείψει τα χωριά τους.

Συγκεκριμένα, υπήρχαν υποδείξεις για συλλήψεις ανδρών και μεταφορά τους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης της Νάουσας και έπειτα ξεκαθάρισμα τους από τη Μυστική αστυνομία στρατού. Οδηγία για καταστροφή είχε δοθεί για συγκεκριμένα χωριά τα οποία αποτελούσαν καταφύγια συμμοριών των ανταρτών ανάμεσα σε αυτά δεν ήταν οι Πύργοι. Επιπλέον υπήρχε δυσκολία διαχωρισμού του άμαχου πληθυσμού και των ανταρτών με την είσοδο των στρατευμάτων στα χωριά. Έτσι υπήρχαν περιθώρια για υπερβάσεις των διαταγών και αυθαιρεσίες και την δολοφονία και άμαχου πληθυσμού.⁹⁰

Τελικά οι επιχειρήσεις Γεράκι και Μαγιάτικη καταιγίδα διεξήχθησαν ταυτόχρονα σαν μία ενιαία πλέον επιχείρηση στο Βέρμιο. Η τακτική των Γερμανών προκειμένου να μπορέσουν να καταστείλουν τους αντάρτες, ήταν και η έρευνα

⁸⁹ Δορδανάς ό.π., σ.626-630

⁹⁰ Στο ίδιο.

χωριών για την αναζήτηση υπόπτων και αποθηκών πολεμικού υλικού. Επίσης, στα καταληφθέντα χωριά παρέμεναν μέχρι το τέλος των επιχειρήσεων στρατεύματα, κάτι το οποίο εφαρμόστηκε για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής.

Οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις ξεκινούν στις 22 Απριλίου του 1944 και επιπλέον στοιχεία μας παρέχονται από την εφημερίδα Πατρίς⁹¹ η οποία αποτελούσε όργανο του Εθνικού Ελληνικού Στρατού Ε.Ε.Σ.⁹² Σε έκθεση της η διοίκηση χωροφυλακής Κοζάνης αναφέρεται μάλιστα και σε Έλληνες εξοπλισμένους από τους Γερμανούς, που βοηθούσαν στις επιχειρήσεις στα χωριά του Βερμίου. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι προς όλα τα χωριά δυτικά του Βερμίου υπάρχουν ομάδες που βοηθούν και παρέχουν πληροφορίες στις γερμανικές μονάδες. Μεταξύ των Ελλήνων είναι το εθνικό σώμα Κοζάνης και το ελληνικό εθελοντικό σώμα Πούλου.⁹³

Μέχρι να αποχωρήσουν από την Ελλάδα οι Γερμανοί, συνέχισαν τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά του ΕΛΑΣ. Συμπερασματικά, το 1944 αποτελεί τη χρονιά της εκκαθάρισης από τους Γερμανούς των ανταρτών χωρίς κανένα έλεος στον άμαχο πληθυσμό. Στις επιχειρήσεις αυτές των Γερμανών στη Δυτική Μακεδονία συνέβαλαν και Έλληνες εθελοντές από σώματα που είχαν δημιουργηθεί. Αυτά αποτελούνταν κυρίως από τουρκόφωνους Πόντιους από χωριά της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας που εξοπλίστηκαν κατά του ΕΛΑΣ μετά από επιθέσεις που δέχονταν τα χωριά τους. Συγκροτήθηκε ο Εθνικός Ελληνικός στρατός Ε.Ε.Σ. υπό τον Μιχαήλ Παπαδόπουλο, τον Φραγκίσκο Κολάρα στην Πτολεμαΐδα, τον Αλέξη Τσακίρογλου στον Πελαργό και το τάγμα του Γεώργιου Πούλου και του Φριτς Σούμπερτ. Οι Γερμανοί εξόπλισαν τα σώματα αυτά και τα χρησιμοποίησαν στις επιχειρήσεις τους και αναφέρονταν στη χρησιμότητά τους ακόμη και σε εκθέσεις και αναφορές σε ανωτέρα κλιμάκια διοίκησης τους.⁹⁴

Οι επιχειρήσεις των Γερμανών είχαν βραχύβια αποτελέσματα και δεν έπλητταν τόσο άμεσα τον ΕΛΑΣ. Αλλά και οι επιθέσεις του ΕΛΑΣ από την άλλη πολλές φορές οδήγησαν σε απώλειες άμαχου πληθυσμού, παρά σε πλήγμα έναντι των Γερμανών.

⁹¹ Στο ίδιο

⁹² Δορδανάς, ό.π. σ. 633-634

⁹³ Στο ίδιο, σ. 635

⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 751

Το γεγονός αυτό μάλιστα οδήγησε και τα χωριά να συμπορευτούν με τους Γερμανούς με τον φόβο των αντιποίνων αλλά και λόγω της αγανάκτησής τους από την όλη κατάσταση. Ο ΕΛΑΣ βέβαια χαρακτηρίζοντας τα χωριά αυτά «αντιδραστικά» πραγματοποίησε σφοδρές επιθέσεις δημιουργώντας ένα κλίμα διαχωρισμού μέσα στα ίδια τα χωριά. Όλα αυτά βέβαια λειτουργούσαν προς όφελος της Ομάδας Στρατού Ε, καθώς δημιουργήθηκε χάσμα ιδεολογικό, μεταξύ κουμμουνιστών και εθνικιστών. Καλλιεργήθηκε έτσι ένα πολιτικό χάος και ένας διαχωρισμός που εντάθηκε και κατά την αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα.⁹⁵

6 . Οι Πύργοι την περίοδο της Κατοχής

Οι γερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που είχαν ξεκινήσει από το 1943 συνεχίστηκαν και το 1944 με στόχο τον ΕΛΑΣ της Μακεδονίας. Σημειώθηκαν μεγάλες καταστροφές χωριών και περιουσιών και εκείνοι που επλήγησαν ήταν κυρίως οι κάτοικοι παρά οι αντάρτες. Οι αντάρτες από τη μεριά τους έκαναν επιθέσεις εναντίον των Γερμανών αλλά και των χωριών της Κοζάνης που αποτελούνταν από ντόπιους και πρόσφυγες που είχαν δεχθεί όπλα από τους Γερμανούς.⁹⁶ Με τη δράση των ανταρτών όμως υπήρχε και έντονη αντίδραση με αντίποινα κατά των χωριών όπου γίνονταν η εκάστοτε επίθεση. Αυτό οδήγησε προέδρους χωριών να δέχονται όπλα από τους Γερμανούς και να δημιουργούν φυλάκια για την προστασία τους από τον ΕΛΑΣ. Ειδικότερα τα χωριά της Εορδαίας ,όπως ο Πελαργός, αλλά και τα προσφυγικά της Κοζάνης άρχισαν να στρέφονται και να οπλίζονται μαζί με ομάδες εναντίον του ΕΛΑΣ.

Η Πτολεμαΐδα θεωρούνταν περιοχή ασφαλής για τους κατακτητές με έντονη παρουσία Γερμανικού στρατού και του τάγματος Γεωργίου Πούλου. Έτσι, στις αρχές του 1944 οι γερμανικές αρχές θέλησαν με την αρωγή Ποντίων προσφύγων να καταπολεμήσουν τον ΕΛΑΣ παρέχοντάς τους οπλισμό. Ωστόσο, τελικά αυτό δε πραγματοποιήθηκε λόγω του φόβου σύμπραξης ανταρτών-εθνικιστών και

⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 752-753

⁹⁶ Δορδανάς, ό.π., σ. 500

προτιμήθηκε η επιστράτευση ανδρών ηλικίας 18-40 ετών.⁹⁷ Τελικά, μετά από επιστολές και παραινέσεις από πλευράς εθνικιστών, δημιουργούνται με την έγκριση της Ομάδας Στρατού Ε΄ δύο εθελοντικοί λόχοι σε Κοζάνη και Πτολεμαΐδα. Ονομάζονται, «Ελληνικοί Εθελοντικοί Λόχοι Ασφαλείας», αργότερα Ε.Ε.Σ., με αρχηγούς τον, πρόσφυγα Μιχαήλ Παπαδόπουλο και Φραγκίσκο Κολλάρα αντίστοιχα, αλλά η παροχή όπλων συνεχίζει να γίνεται με φειδώ και προσοχή από τους κατακτητές.⁹⁸ Να σημειωθεί ότι και οι δύο αρχηγοί δραστηριοποιούνταν στην περιοχή κατά των κομμουνιστών συμμετέχοντας στην ΠΑΟ με τους πόντιους πρόσφυγες να συμμετέχουν κατά κόρον στον πόλεμο έναντι του ΕΛΑΣ με ή χωρίς τη θέλησή τους.

Ο ΕΛΑΣ από τη μεριά του απαντούσε με επιθέσεις σε χωριά κυρίως προσφυγικά (Πόντιων, όπως ο Πελαργός) και προσπαθούσε να πάρει με το μέρος του, ακόμη και με τη βία, κυρίως τους τουρκόφωνους πρόσφυγες που θεωρούνταν «παρασυρόμενοι». Οι ομάδες κατά του ΕΛΑΣ συγκροτήθηκαν σε τάγματα σε πολλά προσφυγικά χωριά της Εορδαίας και απέκρουαν τους αντάρτες οι οποίοι τους επιτίθονταν.⁹⁹

6.1 Η καταστροφή των Πύργων

Με την έναρξη της επιχείρησης Μαγιάτικη καταιγίδα η 4η ομάδα SS κατευθύνεται στο δυτικό τομέα της επιχείρησης και εξαπολύει επίθεση με στόχο αρχικά με την κατάληψη των Πύργων και του Μεσόβουνου. Στις 23 Απριλίου, μετά την αποχώρηση των τμημάτων του ΕΛΑΣ, τμήματα των SS με την ενίσχυση Ιταλών στρατιωτικών και Ελλήνων ανδρών εξοπλισμένων από τον Πελαργό κινούμενα από τα Κομνηνά και το Μεσόβουνο κατέλαβαν τους Πύργους, ένα μεγάλο χωριό με 1.882 κατοίκους γηγενείς και πρόσφυγες στις δυτικές πλαγιές του Βερμίου.¹⁰⁰

⁹⁷ Δορδανάς, ό.π., σ.511

⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 512

⁹⁹ Δορδανάς, ό.π. σ. 515

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σ.637

Σε αντίθεση με την τακτική άλλων επιχειρήσεων, αυτή τη φορά τα Γερμανικά στρατεύματα διατήρησαν υπό τον έλεγχό τους τα καταληφθέντα χωριά. Όπως συνέβη και στην περίπτωση των Πύργων ταυτόχρονα ανέκριναν τους πρώτους κατοίκους που συνάντησαν με την παρουσία Άγγλων και Αμερικανών αξιωματούχων και ξεκίνησαν έρευνες μέσα στο χωριό και γύρω στις δασώδεις εκτάσεις. Τις μέρες λοιπόν που παρέμειναν στους Πύργους, ο άμαχος πληθυσμός αντιμετωπίστηκε σύμφωνα με τις διαταγές που είχαν εκδοθεί για την επιχείρηση. Όσοι παρέμειναν στο χωριό συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν σε κρατητήρια, εκείνοι που επέλεξαν να φύγουν κρίθηκαν ύποπτοι και εκτελέστηκαν όπως είχε αναφερθεί προηγουμένως. Όσοι επέλεξαν τη φυγή θεωρούνταν ύποπτοι για αντάρτες ή συνεργάτες τους. Πολλοί κάτοικοι είχαν εγκαταλείψει ήδη τους Πύργους βρίσκοντας καταφύγιο στις πλαγιές του Βερμίου. Πρόκειται για αυτούς που κατοικούσαν στην προσφυγική Άνω συνοικία του χωριού οι οποίοι είχαν προετοιμαστεί για το ενδεχόμενο αυτό κατασκευάζοντας αμπριά στο γειτονικό δάσος στο Κουρί όπου είχαν μεταφέρει και είδη πρώτης ανάγκης. Όσοι κατοικούσαν στην κάτω συνοικία, κυρίως γηγενείς, συνελήφθησαν και συγκεντρώθηκαν στην κεντρική πλατεία και στην εκκλησία. Όσοι άντρες και γυναίκες προσπάθησαν να σπάσουν τον κλοιό, εκτελέστηκαν. Μόνο ένας μικρός αριθμός κατάφερε να ξεφύγει. Την ίδια τύχη είχαν περίπου 120 άνδρες, γυναίκες και μικρά παιδιά που κρύβονται μέσα στο χωριό και στο γειτονικό δάσος.¹⁰¹ Οι υπόλοιποι περίπου 1.400 μεταφέρθηκαν με φορτηγά ή πεζοί στην Πτολεμαΐδα. Εκεί κλείστηκαν σε ένα πρόχειρο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Σύμφωνα με μαρτυρία, ως δεσμοφύλακες στο στρατόπεδο εκτελούσαν χρέη οι άνδρες του καπετάν Κολάρα.

Με την είσοδο στους Πύργους πραγματοποιήθηκαν συλλήψεις, εκτελέσεις και πυρπολήσεις στις 23 Απριλίου. Η παραμονή ωστόσο στο χωριό και οι έρευνες στη γύρω περιοχή και τα δάση διήρκεσε μέχρι τις 26 του Απρίλη. Τα άτομα που βρέθηκαν στις δασώδεις περιοχές είτε εκτελέστηκαν ως ύποπτοι, ακόμη και γυναίκες και παιδιά, είτε φυλακίστηκαν στην εκκλησία της Μεταμόρφωσης. Οι κρατούμενοι φυλάσσονταν από Τουρκόφωνους από το διπλανό χωριό Πελαργός οι οποίοι ήταν εξοπλισμένοι από τους Γερμανούς. Φαίνεται πως οι σχέσεις ανάμεσα στα δύο χωριά ήταν τεταμένες καθώς κάτοικοι των Πύργων συμμετείχαν σε επιθέσεις στον Πελαργό μαζί με τον

¹⁰¹ Στο ίδιο, σ.638

ΕΛΑΣ.¹⁰² Υποστηρίζεται, ότι επικεφαλής των εξοπλισμένων από τον Πελαργό ήταν ο καπετάν Τσακίρογλου.

Γυναίκες κακοποιήθηκαν, αιχμάλωτοι ηλικιωμένοι, γυναίκες και παιδιά μεταφέρθηκαν σε αχυρώνες και κήκαν ζωντανοί. Το διάστημα παραμονής των Γερμανών στο χωριό εκτελέστηκαν ή κήκαν ζωντανοί 335 άνθρωποι.¹⁰³ Ο άμαχος πληθυσμός ήταν αυτός που πλήρωσε το τίμημα, καθώς τα θύματα υπολογίζονται πάνω από 500 για τα χωριά Πύργοι – Μεσόβουνο και ο ακριβής αριθμός νεκρών δεν είναι γνωστός. Δεν υπήρξαν επαρκή στοιχεία για τον υπολογισμό τους, ούτε από τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας που είχε στη δικαιοδοσία της τα χωριά. Επίσης, οι αρχές στη Θεσσαλονίκη δεν είχαν πλήρη γνώση της κατάστασης για τις εκτελέσεις και τις καταστροφές στο Βέρμιο.¹⁰⁴

Φυσικά, η πραγματική αντιμετώπιση των αμάχων στους Πύργους και το Μεσόβουνο δεν έγινε γνωστή στην Αρμόδια Ομάδα Στρατού Θεσσαλονίκης από τα γερμανικά στρατεύματα. Καθ' όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων ενημέρωναν κυρίως για τις εχθρικές απώλειες και τις αιχμαλωσίες χωρίς να αναφέρονται στον άμαχο πληθυσμό.¹⁰⁵ Η Ανώτατη Διοίκηση Στρατού είχε γνώση περισσότερων πληροφοριών καθώς σε έκθεσή της αναφέρεται και η ολοσχερής καταστροφή δυο χωριών, μαζί με τους νεκρούς στις 25 Απριλίου. Επομένως οι πραγματικές απώλειες δεν δηλώνονταν από τους διοικητές των γερμανικών μονάδων.¹⁰⁶

Σύμφωνα με κάτοικο του Πελαργού λίγα χρόνια αργότερα η κατάσταση στο χωριό του χαρακτηρίζεται ανυπόφορη καθώς πολλοί κάτοικοι έχουν αποχωρήσει λόγω της τρομοκρατίας που ασκούσαν οι ένοπλοι παοτζίδες, συνεργάτες των Γερμανών.¹⁰⁷

Η Ομάδα Στρατού Ε σε εκθέσεις της αρχικά παρουσιάζει ως αποτελεσματικές τις πρακτικές που χρησιμοποιούνται στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις ενώ αργότερα

¹⁰² Μαραντζίδης, ό.π., σ. 150-151,178

¹⁰³ <https://web.archive.org/web/20160809133746/http://blogs.sch.gr/thankall/?p=1017>

¹⁰⁴ Δορδανάς, ό.π. σ. 642-643

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 644

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σ.672

¹⁰⁷ Στο ίδιο, 650

χαρακτηρίζονται αναποτελεσματικές, καθώς πλήττεται κυρίως ο άμαχος πληθυσμός και όχι οι συμμορίες.¹⁰⁸

Αφού εκδιώχθηκαν τμήματα του ΕΛΑΣ από το Βέρμιο, ομάδες καταδίωξης συνέχισαν τη δράση τους με τη δημιουργία «αντικομμουνιστικών οχυρών», εξοπλίζοντας χωριά τα οποία αναγκάστηκαν να δεχθούν όπλα. Μάλιστα οι Έλληνες πρόσφυγες που συμμετείχαν στα εθελοντικά σώματα κατά των ανταρτών, χαρακτηρίζονται από τη γερμανική πλευρά ως σκληροί, έτοιμοι και εμπιστοσύνης για να εξοπλιστούν με επιπλέον όπλα.¹⁰⁹

Οι εκτελέσεις εκατοντάδων αμάχων κατά τη διάρκεια της επιχείρησης Μαγιάτικη καταιγίδα έφθασαν αργότερα και να συμπεριλαμβάνονται στην επίσημη έκθεση του Εθνικού Ελληνικού γραφείου Εγκλημάτων Πολέμου. Ως επικεφαλής καταδεικνύονταν ο Ρίττερ φον Εμπερλάιν , ο Σλέτελ αλλά και συνεργάτες τους. Ωστόσο δεν υπήρξαν αρκετά στοιχεία για να κριθούν ένοχοι παρά μόνο οι μαρτυρίες Ελλήνων που δεν διασταυρώθηκαν.¹¹⁰

Στην περίπτωση της Ελλάδας ο όρος ολοκαύτωμα, αναφέρεται σε θύματα των δυνάμεων κατοχής και των συνεργατών τους. Οι πρακτικές των ναζί ακολουθήθηκαν και από τους εκάστοτε εγχώριους πληθυσμούς μιας περιοχής, εξαιτίας διαφοροποιήσεων που υπήρχαν σε αυτή όπως πολιτικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές και ιδεολογικές που οδήγησαν στην σύμπλευση των ναζί με τους ντόπιους συνεργάτες τους.¹¹¹

Έτσι, και στην καταστροφή των Πύργων Εορδαίας εξαπολύθηκε μια επίθεση κατά του άμαχου πληθυσμού από τις δυνάμεις κατοχής σε συνεργασία με τάγματα ασφαλείας με στόχο την καταστροφή και την εξαφάνιση ενός χωριού. Συγκεκριμένα, χωριού που χαρακτηρίζονταν ορμητήριο ανταρτών και η εξαφάνιση του ωφελούσε τους ναζί σε επίπεδο εξαφάνισης συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού (ανταρτών) και

¹⁰⁸ Δορδανάς, ό.π. σ. 652

¹⁰⁹ Στο ίδιο, 652-653

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ.654

¹¹¹ Δορδανάς, Σ. (2011). Εξόντωση και λεηλασία: Η Υπηρεσία Διαχείρισης Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΥΔΙΠ)», στο Γιώργος Αντωνίου, Στράτος Δορδανάς, Νίκος Ζάικος, Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.) *Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*, 331-352. σ.5,8.

τους συνεργάτες τους σε επίπεδο εγχώριο με την προαγωγή ιδεολογικών, πολιτικών διαφορών αλλά και προστριβών σχετικά με τις σχέσεις εξουσίας και την κατοχή γης.

7. Η διαγενεακή μνήμη των κατοίκων των Πύργων και η διατήρησή της σήμερα

Η διαγενεακή μνήμη/ μεταμνήμη (postmemory) περιγράφει τη σχέση της δεύτερης γενιάς με ισχυρές, συχνά τραυματικές, εμπειρίες που προηγήθηκαν των γεννήσεων της, αλλά που παρ' όλα αυτά της μεταδόθηκαν τόσο βαθιά ώστε φαίνεται, να αποτελούν αναμνήσεις που έχουν βιωθεί από την ίδια.¹¹²

Υποστηρίζεται ότι οι μνήμες που αφορούν τραυματικά γεγονότα χαράσσουν και σημασιοδοτούν τις ζωές εκείνων που δεν ήταν εκεί για να τα βιώσουν. Τα παιδιά των επιζώντων και οι σύγχρονοί τους, κληρονομούν καταστροφικές ιστορίες όχι μέσω άμεσης ανάμνησης αλλά μέσω στοιχειωμένων μεταμνημών. Έτσι, πολλαπλασιάζονται οι διαμεσολαβημένες εικόνες, αντικείμενα, ιστορίες, συμπεριφορές και επιπτώσεις τους, που περνούν μέσα στην οικογένεια και τον πολιτισμό γενικότερα.¹¹³

Μέσα στα πλαίσια και την ανάγκη διατήρησης της μνήμης από γενεά σε γενεά, βρίσκεται και η ανέγερση του μνημείου για το ολοκαύτωμα του χωριού. Η διατήρηση της μνήμης από τους κατοίκους εμφανίζεται από την προσπάθεια να ζωντανέψει η διαγενεακή μνήμη μέσα από δράσεις που πραγματοποιούνται. Μια από τις δράσεις αυτές ήταν και ο αγώνας δρόμου που πραγματοποιήθηκε το 2019 στη μνήμη του ολοκαυτώματος¹¹⁴. Επίσης η τέλεση του μνημόσυνου για την καταστροφή πραγματοποιείται κάθε χρόνο με παρευρισκόμενους όχι μόνο κατοίκους του χωριού αλλά και μέλη της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπροσώπους του κράτους ακόμη και επισκέψεις από Γερμανούς κατοίκους και ιστορικούς. Τελείται θεία λειτουργία στο ναό της Μεταμορφώσεως και το αρχιερατικό μνημόσυνο. Έπειτα γίνεται πορεία προς το

¹¹² Hirsch, M. (2008). The generation of postmemory. *Poetics today*, 29(1), 103-128., : 103

¹¹³ <https://postmemory.net/generation-of-postmemory/>

¹¹⁴ <https://kozan.gr/archives/182366>

μνημείο και κατατίθενται στεφάνια. Μάλιστα είχε παραστεί στο μνημόσυνο και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος, το 2003¹¹⁵. Ακόμη πραγματοποιούνται και εκδρομές στο χωριό από σχολεία της Ελλάδας με σκοπό την επαφή με τον μαρτυρικό τόπο. Η οργάνωση των κατοίκων με σκοπό τη διαφύλαξη της μνήμης τους φαίνεται και με τη σύσταση του συλλόγου των θυμάτων του ολοκαυτώματος «Ιερή μνήμη».¹¹⁶

Στον Κήπο των Ηρώων του χωριού, απέναντι ακριβώς από το κτίριο που στέγαζε την πρώην κοινότητα των Πύργων είναι τοποθετημένο το μνημείο, συγκεκριμένα γλυπτό στην ανάμνηση του ολοκαυτώματος. Στη σύνθεση κυριαρχεί ανάγλυφο το οποίο απεικονίζει τη σφαγή. Πάνω από το ανάγλυφο υπάρχει αέτωμα στο οποίο είναι χαραγμένος ένας σταυρός και από κάτω η ημερομηνία του ολοκαυτώματος 24-4-1944. Στην πρόσοψη του είναι χαραγμένα τα παρακάτω λόγια: «*ΑΘΩΟ ΑΙΜΑ ΔΕΞΟΥ ΠΑΡΙΔΑ ΜΑΣ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΓΙΑ ΔΟΞΑ ΣΟΥ ΑΙΩΝΙΑ*».

Ακόμη πιο κάτω υπάρχει μαρμάρινη πλάκα στην οποία αναγράφεται: «*ΕΙΣ ΑΙΩΝΙΑΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ 318 ΣΦΑΓΙΑΣΘΕΝΤΩΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΤΗΝ 24 - 4 - 1944*». Πλάι στην πλάκα είναι χαραγμένο το όνομα του γλύπτη: *Ι. ΣΠΥΡΙΔΩΝΙΔΗΣ ΕΠΟΙΕΙ*. Στην κάτω δεξιά πλευρά βρίσκεται το όνομα ενός άλλου γλύπτη: *ΜΗΝΟΠΟΥΛΟΣ*. Φαίνεται πως το ανάγλυφο κατασκεύασε ο γλύπτης Θανάσης Μηνόπουλος ενώ την υπόλοιπη κατασκευή (πλάκες, βάθρο) κατασκεύασε ο γλύπτης Ιωάννης Σπυριδωνίδης. Τέλος, δεξιά και αριστερά του μνημείου υπάρχουν δυο μαρμάρινες πλάκες στις οποίες αναγράφονται τα ονόματα των πεσόντων.¹¹⁷

8. Ερευνητική διαδικασία

8.1 Ερευνητικά ερωτήματα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδειχθούν μέσα από τη προφορική ιστορία, όσα έχουν να πουν οι απλοί άνθρωποι

¹¹⁵ Παγιάντζας-Καπετανόπουλος, ό.π., σ.382

¹¹⁶ <https://www.facebook.com/ierimnimi>

¹¹⁷ <https://e-ptolemeos.gr/odiporiko-sta-mnimia-tis-eordeas-to-mnimio-tou-olokaftomatos-stous-pirgous/> .

βασιζόμενοι στη μνήμη τους, αναφορικά με τα γεγονότα που έζησαν είτε οι ίδιοι είτε οι πρόγονοί τους. Επιμέρους στόχοι είναι να αναδειχθούν οι αντιλήψεις των «αφανών ηρώων» της περιοχής που διεξάγεται η εργασία. Πρόκειται για την εστίαση στη μνήμη των αντιποίνων από την πλευρά των απλών ανθρώπων. Σύμφωνα με τον Μαραντζίδα, οι τοπικές μελέτες προσπαθούν να απαντήσουν στο ερώτημα πώς βίωσαν οι απλοί καθημερινοί άνθρωποι την ιστορία.¹¹⁸

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

1. Πώς έχει αποτυπωθεί στη μνήμη των απλών ανθρώπων το τραγικό γεγονός της πυρπόλησης και καταστροφής του χωριού τους; Ποιες είναι οι οπτικές τους και πώς αποτυπώνονται μέσω της διαγενεακής μνήμης;
2. Κατά πόσο η προφορική ιστορία συμβάλει στην ανάδειξη της ιστορικής μνήμης, σε αντιδιαστολή ή συμπόρευση με την ιστοριογραφία;
3. Ποιες είναι οι μεταβλητές που καθορίζουν που οφείλεται η πυρπόληση και η καταστροφή των Πύργων;
4. Παρουσιάζονται διαφορές σχετικά με την παρουσίαση των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων του χωριού την περίοδο της κατοχής αλλά και παλαιότερα;
5. Αναμένεται η στάση των συνομιλητών κατά τις συνεντεύξεις να επηρεάζεται από τα ατομικά τους χαρακτηριστικά; (ηλικία, φύλο, επίπεδο κατάρτισης, επάγγελμα, εθνοτική ταυτότητα)
6. Οι σχέσεις των χωριών με τα γειτονικά χωριά και η μεταβλητή πρόσφυγες, γηγενείς επηρεάζουν τη στάση τους απέναντι στο ΕΑΜ και τους αντάρτες; Πώς εκφράζονται αναφορικά με αυτούς;
7. Ποια η στάση των κατοίκων απέναντι στους δοσίλογους;
8. Τέλος, μπορούν οι μνήμες αυτές των ανθρώπων μέσω της προφορικής ιστορίας, να αξιοποιηθούν ιστορικά; Σχετίζονται/συγκλίνουν με τη βιβλιογραφική παρουσίαση των γεγονότων;

¹¹⁸ Μαραντζίδα, Ν., (2008). *Η τοπική διάσταση στη μελέτη της Κατοχής και του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*. Στο Αντωνίου, Γ., και Μαραντζίδα, Ν., (επιμ). *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 173-176.

8.2 Μεθοδολογία της έρευνας

Στόχος της εργασίας, δεν είναι άλλος από την καταγραφή, ανάδειξη και επεξεργασία των αναμνήσεων των πληροφοριοδοτών που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, προβάλλοντας τις προσωπικές τους θέσεις γύρω από τα παραπάνω θέματα μέσα από συγκεκριμένες ερωτήσεις. Αναδεικνύονται μέσα από την έρευνα, ιστορικά γεγονότα που ακόμη και σήμερα απασχολούν -και ίσως διχάζουν- την κοινή γνώμη και την τοπική κοινωνία. Η προφορική ιστορία εδώ ως μέθοδος, μέσα και από την ποιοτική ανάλυση, βγάζει από την αφάνεια ανθρώπους απλούς και τους τοποθετεί στο κέντρο των γεγονότων, ως στοιχεία που επηρέασαν κάποια δεδομένη χρονική περίοδο το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Έτσι, αναδεικνύεται η πολλαπλότητα των φωνών και των ερμηνειών ενός συμβάντος. Οι οπτικές των κατοίκων αναδύονται και η μνήμη τους παρουσιάζεται μέσα από την έρευνα.

Ακόμη μέσα από την ιστορική ερμηνευτική μέθοδο επιχειρήθηκε να αναζητηθεί και να εντοπιστεί το πλαίσιο και έπειτα να δομηθούν μαρτυρίες προκειμένου να έχουν μια βάση τα γεγονότα και έπειτα να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα σχετικά με όσα συνέβησαν στο παρελθόν.¹¹⁹ Επιδιώκεται λοιπόν οι αναδόμηση του παρελθόντος μέσα από τα λεγόμενα των απλών ανθρώπων καθώς και τη μελέτη άλλων αναφορών.

Συγκεκριμένα, για τη διεκπεραίωση της έρευνας αυτής πραγματοποιήθηκαν 12 συνεντεύξεις με κατοίκους του χωριού των Πύργων. Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιείται βασίζεται σε ημιδομημένο ερωτηματολόγιο–συνέντευξη και είναι ποιοτική. Αναλυτικότερα, υπήρχε κάποιο υπόβαθρο ερωτήσεων που πρόκειται να

¹¹⁹ Χαρίση, Α. (2012). *Οι πρώτες προσπάθειες του Νεοελληνικού κράτους για την εισαγωγή της Ειδικής Εκπαίδευσης: η συμβολή της Ρόζας Ιμβριώτη* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Σχολή Παιδαγωγική Φλώρινας.

τεθούν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Παρόλα αυτά όμως έχουμε κατά νου, πως οι συνεντευξιαζόμενοι μπορεί να ζητήσουν επιπλέον διευκρινίσεις και να προκύψουν επιπλέον ερωτήσεις.

Η διαδικασία ανεύρεσης προσώπων και συγκέντρωσης των συνεντεύξεων ήταν απροσδόκητα δυσχερής. Δεδομένου ότι η ερευνήτρια έχει σχέσεις με κατοίκους του χωριού μόνο λίγοι φίλοι και συγγενείς κάποιων από τους γνωστούς της, προθυμοποιήθηκαν να συμμετέχουν. Ακόμη, η πανδημία του Covid 19 έδρασε ανασταλτικά για την έρευνα, καθώς πολλοί από τους κατοίκους ανήκουν σε ευάλωτες ηλικιακές ομάδες και ο γενικότερος φόβος ήταν διάχυτος. Είχε προγραμματιστεί δύο φορές η διεξαγωγή των συνεντεύξεων τον μήνα Νοέμβρη του έτους 2021 και Ιανουάριο του έτους 2022, αλλά τελικά οι συνεντεύξεις πάρηκαν Μάρτιο του έτους 2022 λόγω και της έξαρσης της πανδημίας ενώ ακολούθησε συμπληρωματική έρευνα τον Μάιο. Πολλοί από τους κατοίκους επίσης, αρνήθηκαν να δώσουν συνέντευξη, κυρίως γηγενείς φάνηκαν απρόθυμοι, παρουσιάζοντας δικαιολογίες μη απόλυτης γνώσης των γεγονότων, παρότι διευκρινίστηκε η ανωνυμία και οι σκοποί της παρούσας εργασίας. Οι περισσότεροι αποτελούν σχετικά νέα γενιά κατοίκων και αυτοί είναι που δυσκολεύτηκαν να συμμετέχουν, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ήταν περισσότερο πρόθυμοι. Επίσης, ένας παράγοντας που επηρέασε την πορεία και την κατάληξη των συνεντεύξεων ήταν η διάθεση του κάθε συνεντευξιαζόμενου.

Σημαντικό να αναφερθεί είναι ο βασικός περιορισμός της έρευνας. Ειδικότερα, η γενιά που έζησε τα γεγονότα και γενικότερα άνθρωποι με βαθιά γνώση και ιστορίες από την εποχή εκείνη, έχασαν τη ζωή τους και πολύ πρόσφατα λόγω της πανδημίας, με τον τελευταίο επιζώντα να φεύγει από τη ζωή το 2021. Αυτό είναι κάτι που περιορίζει σημαντικά το δείγμα και θέτει και όρια στην παρούσα εργασία. Εφόσον δεν υπάρχει κανένας αυτόπτης μάρτυρας, οι κάτοικοι κόμισαν τη μνήμη των προγόνων τους, την διαγενεακή μνήμη η οποία αφορά μη βιωμένες από τους ίδιους εμπειρίες, οι οποίες έχουν μεταδοθεί σε αυτούς με το πέρασμα των χρόνων.

Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία της συνέντευξης ήταν καταγραφείας φωνής μέσω κινητού τηλεφώνου και για την απομαγνητοφώνηση το πρόγραμμα για επεξεργασία κειμένου (Microsoft Word).

8.3 Περιγραφή εργαλείου ημιδομημένης συνέντευξης

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για το παρόν πόνημα ήταν η ημιδομημένη συνέντευξη¹²⁰ ως μία πιο ευέλικτη μορφή συνέντευξης που τροποποιείται ανάλογα με την πορεία της. Το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης αποτελείται συνολικά από 6 ερωτήσεις με υποερωτήματα. Πρώτα έγιναν ερωτήσεις για να καθοριστούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συνεντευξιαζόμενων.

Έπειτα οι ερωτήσεις ακολουθούν χρονικά τα γεγονότα από την περίοδο πριν την κατοχή, φτάνοντας στην περίοδο της κατοχής και τέλος στη συντέλεση του ολοκαυτώματος του χωριού. Σε πολλές περιπτώσεις υπήρξαν επιπλέον ερωτήσεις για την επαναφορά στο θέμα, καθώς πολλές φορές αποκλίναμε αλλά και επεξηγήσεις-ανακεφαλαιωτικές προτάσεις για καλύτερη καθοδήγηση του συνεντευξιαζόμενου. Αναλυτικότερα, η πρώτη θεματική ενότητα αφορά τη δομή του χωριού, πώς ήταν χωρισμένο σε μαχαλάδες και γιατί; Στη συνέχεια γίνεται νύξη στην εγκατάσταση των προσφύγων στο χωριό και τις σχέσεις μεταξύ προσφύγων και γηγενών. Στην επόμενη θεματική επιδιώκεται να ερευνηθεί η σχέση του χωριού με το ΕΑΜ και τους αντάρτες. Έπειτα, οι ερωτήσεις αφορούν την καταστροφή και πυρπόληση του χωριού, πώς συντελέστηκε, γιατί και ποιοι είναι αυτοί που συνέβαλαν στην καταστροφή. Δηλαδή παρατίθενται οι εικόνες από την ημέρα του ολοκαυτώματος. Ακολούθως παρουσιάζονται οι απόψεις για τους εμπλεκόμενους στην καταστροφή δωσίλογους και Γερμανούς. Τέλος, γίνεται αναφορά στη διατήρηση της μνήμης της καταστροφής από τους κατοίκους, σήμερα.

Περιγραφή του δείγματος. Περιορισμοί.

¹²⁰ Η μη δομημένη συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα της ευελιξίας και της ελευθερίας. Σύμφωνα με τον Kerlinger, αν και οι στόχοι της έρευνας καθορίζουν τις ερωτήσεις που τίθενται, το περιεχόμενό τους και η διατύπωσή τους βρίσκονται στα χέρια του συνεντευξιαζόμενου. Αυτό βέβαια, δε σημαίνει ότι η μη δομημένη αποτελεί μια τυχαία κατάσταση, πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένη. Cohen, L., Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα.: Έκφραση.

Παρόλα αυτά, ο αριθμός του δείγματος δεν αποτελεί αντιπροσωπευτικό ποσοστό του πληθυσμού του χωριού, ούτε των ανθρώπων που γνωρίζουν τα γεγονότα. Αυτό είναι προφανώς πολύ μεγαλύτερο. Το δείγμα αποτελείται από 8 άνδρες και 4 γυναίκες ηλικίας 35 έως 88 ετών.¹²¹ Οι γονείς των κατοίκων, που συμμετείχαν στην έρευνα, ήταν αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων. Μονάχα ο νεότερος σε ηλικία άνδρας είναι εγγονός αυτόπτη μάρτυρα. Το ποσοστό των ερωτηθέντων με προσφυγική καταγωγή αποτελεί το 50% και το υπόλοιπο αφορά γηγενείς κατοίκους. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται κυρίως με αγροτικές εργασίες. Συγκεκριμένα, οι του δείγματος ασχολούνται όλες με τα οικιακά. Το επίπεδο σπουδών τους είναι το δημοτικό και μονάχα μίας το γυμνάσιο. Από τους άνδρες οι περισσότεροι είναι συνταξιούχοι, κυρίως αγρότες. Ένας από αυτούς ο οποίος είναι και ο πρόεδρος του χωριού έχει τριτοβάθμια σπουδές. Ο νεότερος σε ηλικία, έχει τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και είναι στο ελεύθερο επάγγελμα. Οι υπόλοιποι έχουν επίπεδο κατάρτισης το γυμνάσιο ενώ δύο το δημοτικό. Τα επαγγέλματα και των συνταξιούχων, όπως αναφέρθηκε και πριν, είναι συναφή με τη γεωργία ενώ κάποια από αυτά είναι ηλεκτροτεχνίτης, υπάλληλος στη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού και ιδιωτικός υπάλληλος σε επιχείρηση.

Χαρακτηριστικά του δείγματος	Πλήθος ατόμων
Άνδρες	8
Γυναίκες	4
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	4
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	7
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	1
Ηλικία μικρότερη των 60	3
Ηλικία μεγαλύτερη των 60	9
Επαγγέλματα	
Οικιακά	4
Συνταξιούχοι (ΔΕΗ, Γεωργοί)	4

¹²¹ Βλ. Πίνακας 1. Περιγραφή του δείγματος

Ιδιωτικός Υπάλληλος	1
Ελεύθερος Επαγγελματίας	1
Γεωργός	2

Πίνακας 1 : Χαρακτηριστικά πληθυσμιακού δείγματος σε σύνολο 12 ατόμων

8.4 Αποτελέσματα. Μια ποιοτική ανάλυση

Τα αποτελέσματα της έρευνας χωρίζονται σε κατηγορίες ανάλογα με τις μεταβλητές α) φύλο β) ηλικιακή ομάδα γ) επίπεδο κατάρτισης δ) επάγγελμα ε) εθνοτική ταυτότητα, από τις οποίες αποτελείται το δείγμα των συνεντευξιαζόμενων. Οι ερωτήσεις αποτελούν ξεχωριστές θεματικές περιοχές και παρατίθενται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων. Ως προς τη μέθοδο ανάλυσης των συνεντεύξεων, εφαρμόζεται ποιοτική ανάλυση, η οποία στηρίζεται στον εντοπισμό και την ανάλυση των διαφόρων θεμάτων, που σχετίζονται με το θέμα, που πραγματεύεται η έρευνα. Στόχος είναι να εντοπιστούν τα σημεία –κλειδιά των συνεντεύξεων βασιζόμενα στα ερευνητικά ερωτήματα, και στη συνέχεια να βρεθούν τα κοινά σημεία και οι αποκλίσεις.

Ξεκινώντας αξίζει να αναφερθεί ότι οι άνδρες εμφάνισαν μεγαλύτερη προθυμία στο να μιλήσουν, συνεργάστηκαν και παρείχαν σημαντικές πληροφορίες μοιραζόμενοι τις μνήμες τους. Η επιθυμία να ανασύρουν από τη μνήμη τους γεγονότα που έζησαν οι πρόγονοί τους ήταν έκδηλη στις ηλικίες άνω των 60 ετών. Συγκεκριμένα οι μεγαλύτεροι φαίνονται να είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με συζητήσεις γύρω από το θέμα παραθέτουν περισσότερες πληροφορίες από όσες τους ζητούνται μιλώντας για την ιστορία του χωριού. Αυτό φαίνεται παρακάτω από τις τοποθετήσεις και συγκεκριμένες εκφράσεις.

Ε.Ν. (82) *«Κοίταξε, δεν είναι χωρισμένο το χωριό. Είναι Πύργοι! Απλά έχει πάνω κάτω και μέση. Οι Πύργοι επί τουρκοκρατίας [...], Γράψ' τα αυτά»!, [...] Αυτό το χωριό ξέρεις γιατί κάηκε; [...]*

Π.Ν. (68) *«Εδώ από τα ερείπια που άφησαν το χωριό, κάποτε ήταν σε άνθιση., [...] από τους παλαιότερους ξέραμε ότι εδώ υπήρχε και η μητρόπολη. [...] «Επειδή ήταν δημοκρατικός ο κόσμος εδώ [...]*

Ν.Μ. (70) *«Οι μαχαλάδες ήταν ας πούμε ο ντόπιος, ο ποντιακός είχε το χωριό πάνω-κάτω μεσαία συνοικία. Παλιά κατοικούνταν ενιαία όλο το χωριό [...] Ήταν μεγάλο το χωριό μας παλιά είχε τα πάντα γινόταν αγορά είχε εκκλησίες, είχε τι να σου πω πολύ πλούτο οι άνθρωποι ήτανε πολλοί περίπου 2000».*

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα αναλυθούν χωρισμένα σε άξονες με την πρώτη θεματική περιοχή που αφορά τη δομή και γεωγραφία του χωριού, όπου εστιάζουμε στον διαχωρισμό των μαχαλάδων και κατ' επέκταση το διαχωρισμό του πληθυσμού και τις σχέσεις των κατοίκων διαφορετικής καταγωγής μεταξύ τους. Στη συνέχεια η επόμενη θεματική αφορά τις σχέσεις τις περιοχής και του πληθυσμού με το ΕΑΜ και τους αντάρτες και πώς αυτή αποτυπώνεται στη μνήμη των ανθρώπων. Έπειτα, εστιάζουμε στην καταστροφή του χωριού, τις αιτίες και τους συντελεστές του, καθώς οι άνθρωποι αναμοχλεύουν το παρελθόν. Παρουσιάζονται οι απόψεις για τους εμπλεκόμενους στην καταστροφή δωσίλογους και Γερμανούς. Τέλος, γίνεται αναφορά στη διατήρηση της μνήμης της καταστροφής του χωριού από τους κατοίκους, σήμερα.

Η δομή του χωριού, ο διαχωρισμός του πληθυσμού και οι μεταξύ του σχέσεις.

Όσον αφορά τον διαχωρισμό του χωριού σε επίπεδο γεωγραφίας και σχέσεων μεταξύ των κατοίκων, οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνεται να παρουσιάζουν στην πλειονότητα τους με όμοιο τρόπο τη δομή του χωριού τους. Δικαιολογούν την ύπαρξη των μαχαλάδων και παράλληλα αναφέρονται στις σχέσεις των κατοίκων διαφορετικής καταγωγής, που διέμεναν στο χωριό, εστιάζοντας στην κατάσταση που επικρατεί μετά την εγκατάσταση των προσφύγων.

Οι άνδρες κάτω των 60 παραθέτουν όσα γνωρίζουν για τη δομή του χωριού με σύντομο τρόπο, χωρίς να εξιστορούν επιπλέον γεγονότα και πολλές πληροφορίες.

Ι.Ε. (35) *«Το χωριό ήταν χωρισμένο στον κάτω μαχαλά που κατά κύριο λόγο είχε περισσότερους πόντιους και τον πάνω μαχαλά που ήταν οι ντόπιοι και Μακεδόνες της περιοχής, οι οποίοι είχαν αρκετά χρόνια στην περιοχή. Υπήρχε και μία γκρίζα γραμμή η οποία ήταν ο μεσαιός Μαχαλάς, λεγόμενος, ο οποίος ήταν κατά κύριο λόγο απαρτιζόμενος από Μακεδόνες και πολλές ποντιακές οικογένειες των προσφύγων».*

Α.Σ. (59) *«Λοιπόν εδώ το χωριό δεν ήταν χωρισμένο... οι πρόσφυγες ουσιαστικά ήρθαν και πήραν στην περιοχή τα σπίτια του χωριού τα οποία ανήκαν στους Τούρκους και σήμερα φαίνεται λένε παράδειγμα ο ντόπιος μαχαλάς πόντιος μαχαλάς. Δεν είναι κάτι που αφορούσε βαθύτερα ρατσιστικά αίτια ή φυλετικά ή εθνοτικά [...] αυτή τη στιγμή είναι πάνω κάτω και μεσαία συνοικία. Αλλά αυτό προέκυψε μετά το ολοκαύτωμα αυτό που λέμε τρία χωριά σε ένα δεν ήταν έτσι, ήταν ενιαίος χώρος».*

I.E. (35) «Σχετικά με τη γη για τις ιδιοκτησίες μεταξύ προσφύγων και ντόπιων, δημιουργήθηκαν και οικογενειακές κόντρες σε θέματα όπως για παράδειγμα με τα ζώα. σκοτώνονται οι οικογένειές μέχρι γενιές μετά για ακόμα και για ένα πρόβατο που πήγε και έφαγε λίγα δέντρα από κάποια κτήματα. θεωρούσαν και οι δύο (πρόσφυγες-ντόπιοι) ότι δεν έπρεπε να μοιραστεί η γη και τους ανήκει γιατί ναι μεν οι πόντιοι είχαν πολεμήσει στο Μακεδονικό αγώνα και τους δόθηκε η γη και δε οι Μακεδόνες οι οποίοι θεωρούσαν από τους πατεράδες τους ότι ήταν δικιά τους και δεν έπρεπε να μοιραστεί».

-Παλιότερα όμως υπήρχε αυτό το κλίμα; Δεν υπήρχαν έριδες για τη γη, τα ζώα;

Α.Σ. (59) -Με τον ερχομό των προσφύγων εδώ, σίγουρα υπήρχαν άνθρωποι ως πούμε θεωρώντας ότι φεύγοντας οι Τούρκοι, ότι αυτό θα πολλαπλασιάσει το βιός τους, την περιουσία τους, [...] Τελικά δεν θα συμβεί αυτό που πίστευαν. [...], Μεμονωμένες καταστάσεις μπορεί να υπήρξαν, πρέπει να ήταν ελάχιστες απειροελάχιστες [...] Οι γιαγιάδες και οι παππούδες μας δεν κάνανε ιδιαίτερη αναφορά σε ρατσιστικά, σε ζητήματα διαχωρισμού ή απαξίωση, αν ήταν κάτι πιο οργανωμένο πιο βαθύ σίγουρα με τις ιστορίες με τις οποίες μας μεγαλώσανε, θα έκαναν αυτές τις αναφορές».

Οι μεγαλύτερης ηλικίας, άνω των 60 εξιστορούνται γεγονότα, δικαιολογούν καταστάσεις και δίνουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το χωριό και τις σχέσεις των κατοίκων μεταξύ τους.

Επιμένουν και τονίζουν πως δεν υπάρχει διαχωρισμός του κόσμου, η χρήση της συγκεκριμένης λέξης (χωρισμένο) δεν τους εκφράζει και αμέσως απαντούν με σκοπό να αιτιολογήσουν και να πουν πραγματικά, πώς ήταν το χωριό. Μάλιστα αναφέρονται και στο παρελθόν του χωριού αναδεικνύοντας την αίγλη και τον πλούτο που είχε πριν την καταστροφή όπως επίσης και επί Τουρκοκρατίας.

Π.Ν.(68) «Το χωριό παλαιότερα δεν ήταν χωρισμένο, ήταν ενιαίο. Ήταν ένα κεφαλοχώρι που και ο πάνω συνοικισμός και ο κάτω και ο μεσαίος ήταν στο ενδιάμεσο όλα σπίτια και δεν υπήρχε αυτός ο διαχωρισμός που υπάρχει σήμερα. Ήταν πιο πυκνοκατοικημένο.... Ήταν δηλαδή ένα μέρος συγκέντρωσης περίοικων ήταν καλό χωριό. Αν δεν υπήρχε αυτή η δίωξη η αιματηρή, το χωριό θα διατηρούσε εκείνη την οικονομική ισχύ που είχε..., λόγω της δίωξης και του φόβου που είχαν πάρα πολλοί ιδιαίτερα από τον πάνω συνοικισμό φύγανε... Ο κόσμος... ήταν φιλήσυχος... δεν είχαν άσχημες σχέσεις μεταξύ τους οι πρόσφυγες με τους Μακεδόνες, ίσως λίγο αλλά γενικά ζούσαν ήσυχα».

«Εδώ από τα ερείπια που άφησαν το χωριό, κάποτε ήταν σε άνθιση., [...] από τους παλαιότερους ξέραμε ότι εδώ υπήρχε και η μητρόπολη. Αργότερα την εποχή του Β' παγκοσμίου πολέμου ήταν το ότι υπήρχε και εφετείο εδώ δικαστήριο, υπήρχε και αγορά στον λεγόμενο πλάτανο επάνω».

Ε.Ν. (82) «Κοίταξε, δεν είναι χωρισμένο το χωριό. Είναι Πύργοι! Απλά έχει πάνω κάτω και μέση. Οι Πύργοι επί τουρκοκρατίας είχαν δικαστήρια εδώ, εδώ είχε τη μητρόπολη της Φλωρίνης, αγορά, ο κόσμος σπούδαζε στα Μπίτολα. Ο Τούρκος δεν είχε εξουσία, γι' αυτό και έχει 7 εκκλησίες εδώ. Γράψ' τα αυτά!»!

Μετά και από διευκρινιστική ερώτηση που του έγινε, ο ίδιος αναφορικά με τις σχέσεις των κατοίκων συμπληρώνει και δίνει περισσότερες λεπτομέρειες αναλυτικά και σχετικά με το μέρος που διέμενε ο καθένας ανάλογα με την καταγωγή.

- Οι πρόσφυγες σε ποιο μαχαλά μένουν;

-Εδώ. (κάτω μαχαλά)

- Άρα στον πάνω μαχαλά ήταν οι ντόπιοι;

- Σε ένα μέρος ήτανε ντόπιοι από δίπλα ήτανε περί τις 30οικογένειες πρόσφυγες από την Αμάσεια εκείνοι είναι πιο... με διάλεκτο βαριά, εμείς εδώ κάτω είμαστε από την Τραπεζούντα. Εδώ σε ένα άλλο μέρος είχε από τη Νικομήδεια, απέναντι στο λόφο είχε Προυσαλίδες 20 οικογένειες. Οι πρόσφυγες με τους ντόπιους βέβαια είχαν, φασαρίες για κτήματα και ζώα πολλές φορές. Μπορεί να είχαμε και σκοτωμούς. Οι ντόπιοι μετά την εγκατάσταση των προσφύγων, νόμιζαν θα πάρουν τη γη ότι τους ανήκει όλη. Αλλά δεν ήταν έτσι. Οι τούρκοι ότι άφησαν έπρεπε να δώσουν σ' αυτούς που ήρθαν. Και έτσι υπήρχε έχθρα γι' αυτό! και κράτησε χρόνια. Σήμερα όμως δεν είναι έτσι».

Εδώ, εντοπίζεται η πρώτη νύξη σχετικά με την «έχθρα». Δηλώνεται για πρώτη φορά ότι όντως υπήρχαν έριδες μεταξύ των κατοίκων μετά την εγκατάσταση των προσφύγων αναφορικά με τη γη. Στη συνέχεια οι απόψεις ποικίλουν κάποιοι αναφέρουν «φασαρίες» αλλά όχι σε μεγάλη έκταση ή προτιμούν να αναδείξουν τα 'καλά' του τόπου τους παρά να μιλήσουν εκτενώς για τις μεταξύ τους σχέσεις.

Επίσης αναφέρεται ότι ο διαχωρισμός του χωριού οφείλεται στην καταστροφή και το πώς ξαναχτίστηκε το χωριό έπειτα. Ακόμη γίνεται αναφορά στη μη ύπαρξη ερίδων με κριτήρια φυλετικά – ρατσιστικά αλλά θέματα γειτονίας.

Ν.Μ. (70) «Οι μαχαλάδες ήταν ας πούμε ο ντόπιος, ο ποντιακός είχε το χωριό πάνω-κάτω μεσαία συνοικία. Παλιά κατοικούνταν ενιαία όλο το χωριό. Ήρθαν μετά οι πρόσφυγες πήγανε στο μαχαλά το τούρκικο. Και το χωριό πιο πολύ έτσι χωρίστηκε μετά

αφού το κάψανε. Ήταν μεγάλο το χωριό μας παλιά είχε τα πάντα γινόταν αγορά είχε εκκλησίες, είχε τι να σου πω πολύ πλούτο οι άνθρωποι ήτανε πολλοί περίπου 2000».

Ο ίδιος αναφέρεται στην εγκατάσταση των προσφύγων και προσπαθεί να δικαιολογήσει την πιθανή άσχημη σχέση που μπορεί να είχαν οι κάτοικοι διαφορετικής προέλευσης. Αφού προηγουμένως έχει αναφερθεί στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση του χωριού.

«-Κόντρες, κόντρες έχουν όλοι όσοι μένουν κοντά. Καμιά φορά και τα αδέρφια με τα αδέρφια οι γείτονες έτσι;

-Γιατί είχαν κόντρες;

-Κυρίως για τα ζώα και για τη γη, γιατί τότε όταν ήρθαν οι πρόσφυγες οι δικοί μας νόμιζαν ότι ίσως μπορέσουν να μεγαλώσουν τις περιουσίες τους τα χωράφια τους αλλά δεν έγινε έτσι. Ε πολλές φορές υπάρχουν έτσι διαφορές και μέσα σε μία κοινότητα αλλά δεν ήταν ότι είχαμε και έχθρα μεταξύ μας. Όπως μπορεί να μαλώνουνε και στα άλλα χωριά έτσι και εμείς εδώ, εντάξει είχαμε κάποιες διαφορές».

Οι αναφορές στις σχέσεις των κατοίκων μεταξύ τους δικαιολογούν τη στάση των γηγενών, προφασίζονται πως οι προστριβές ήταν φυσιολογικές μεταξύ χωριανών για απλά πράγματα της καθημερινότητας και τονίζεται η ύπαρξη ενότητας του χωριού.

N.T. (62) «Το χωριό είναι έτσι ο τόπος που φαίνεται σαν χωρισμένο αλλά χωρισμένο δεν είναι στην πραγματικότητα, απλά έτσι είναι ο τόπος ρε παιδί μου πώς να το πω. Έχουμε τον πάνω μαχαλά τον κάτω μαχαλά τη μεσαία συνοικία που παλιά βέβαια το χωριό ήτανε πολύ πυκνοκατοικημένο αλλά μετά τη μεγάλη καταστροφή που έγινε φαίνεται έτσι να είναι πιο διαχωρισμένο. Οι μαχαλάδες είναι χωρισμένοι εκεί που μένουν οι πόντιοι εκεί που μένουν οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία [...] και οι άνθρωποι που ήταν εδώ αλλά χωρισμένοι δεν είναι.

Ήρθανε οι πρόσφυγες του '22 έμειναν στα σπίτια των Τούρκων. Πού να έμεναν. Τώρα κόντρες είχαμε για τα ζώα καμιά φορά έτσι μάλωναν άμα πήγαινε κανενός στο χωράφι τα αλλού και έτρωγε. Αλλά δεν ήτανε τώρα να μαλώναμε και έτσι με μίσος τόσο άσχημα. Πολλές κόντρες δεν είχανε. Το μόνο που αφού λες για τη γη ας πούμε, υπήρξε θέμα με τους ντόπιους που λέγανε να πάρουμε τα χωράφια που άφησαν οι Τούρκο. Αλλά δεν έγινε έτσι και αυτό δημιούργησε έτσι ένα αρνητικό κλίμα, αλλά γενικότερα αγαπημένος ήταν ο κόσμος».

Οι γυναίκες εκφράζονται με όμοιο τρόπο με τους άνδρες. Η πιο νεαρή γυναίκα σε ηλικία είναι 57 ετών αναφέρει σχετικά με τη δομή του χωριού :

Κ.Ε. (57) «Το χωριό ήταν χωρισμένο σε τέσσερις μαχαλάδες, το κάτω μαχαλά τον μεσαίο τον πάνω και το πόντιο. Χωρίστηκαν έτσι γεωγραφικά στο κάτω μαχαλά ζούσαν ντόπιοι και πρόσφυγες, ενώ στο πάνω κυρίως ντόπιοι και στον πόντιο πρόσφυγες του Πόντου! Κάποιο καβγάδες υπήρχαν ναι. Για τα κτήματα, τότε ήταν δύσκολα τα πράγματα όσο γη είχες τόσο το καλύτερο, όταν έφυγαν οι τούρκοι έμειναν πίσω τα κτήματα. Οι δικοί μας (ντόπιοι) είπαν προφανώς θα τα παίρνανε ίσως. Εε μετά ήρθαν οι πρόσφυγες και δεν έγινε αυτό που περιμέναμε. Υπήρξε μια σύγχυση ας το πούμε».

Η **Χ.Δ. (66)** λίγο μεγαλύτερη 66 ετών νιώθει ότι πρέπει να δικαιολογήσει το «χωρισμένο» χωριό και μιλά για τις σχέσεις των κατοίκων τονίζοντας πως το κλίμα ανάμεσα στους κατοίκους αρχικά ήταν «περίεργο».

«Το χωριό μας κορίτσι μου δεν ήταν χωρισμένο όπως το λες. Απλά έτσι γίνηκε μετά τη καταστροφή. Υπάρχουν οι μαχαλάδες ναι, ο ντόπιος ας πούμε και ο ποντιακός και οι Μικρασιάτες, αλλά δεν είμαστε χωρισμένοι απλά όταν ήρθαν οι πρόσφυγες έμειναν στα σπίτια των Τούρκων.

-Δηλαδή είναι έτσι λόγω δομή του εδάφους ας πούμε;

-Εεε κάπως έτσι ναι ναι.

[...] Απλά υπήρχε αρχικά περίεργο κλίμα στην αρχή αρχή. Ήρθαμε άνθρωποι ταλαιπωρημένοι, άφησαν πίσω οι δικοί μας όλη την περιουσία ότι είχαμε χτίσει... Τώρα κάποιες φορές υπήρχαν διαφορές, για τα χωράφια ας πούμε, όσοι ήταν εδώ, οι ντόπιοι είπαν... σκέφτηκαν θα γίνουν δικά τους αυτά που άφησαν οι τούρκοι. Δεν έγινε έτσι όμως και μετά απογοητεύτηκαν. Όχι ότι υπήρχε έχθρα λόγω καταγωγής. Απλά μπορεί να τσακώνονταν όπως οι απλοί γείτονες ας πούμε».

Η σχέση της περιοχής και των κατοίκων με το ΕΑΜ και τους αντάρτες.

Σε αυτή τη θεματική περιοχή εντοπίζονται οι οπτικές των κατοίκων σχετικά με το ΕΑΜ και τους αντάρτες. Αποτυπώνουν την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή, τη σχέση των ανταρτών με το χωριό τους και κατά πόσο ο πληθυσμός ήταν χωρισμένος σε υποστηρικτές και μη των ανταρτών.

Οι άνδρες κάτοικοι νεαρότεροι σε ηλικία παραθέτουν και πάλι όσα γνωρίζουν χωρίς να πλατειάζουν. Ο δεύτερος **Α.Σ (59)** αναφέρει και επιπλέον πληροφορίες στην προσπάθεια του να πλαισιώσει την περίοδο. Εδώ φαίνεται και ένα υπόβαθρο που υπάρχει, σχετικά με το επίπεδο κατάρτισης, καθώς είναι το υψηλότερο που υπάρχει στο δείγμα και είναι η τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Α.Σ.(59) *«Κοίταξε η συμμετοχή των Κατρανισσιωτών, συμμετείχαν στην αντίσταση γιατί αυτό ήταν το καθήκον τους πέρα και έξω από κόμματα [...] και ιδεολογικές πεποιθήσεις δεν ήταν κάτι που οργανώθηκε από κάπου... λέγανε , «Τι θα κάνουμε τώρα ήρθαν οι Γερμανοί; θα καταληφθεί το χωριό μας πρέπει να οργανωθούμε» έτσι άρχισαν να δημιουργούνται οι πρώτοι πυρήνες αντίστασης καθαρά με Εθνικό στόχο και δε κρύβονταν πίσω ιδεολογίες κόμματα, αυτό είπαμε ήταν η ταυτότητα των Κατρανισσιωτών αιώνες τώρα».*

Στην ίδια απάντηση γίνεται κι εδώ αναφορά στη σπουδαιότητα του χωριού, την οικονομία του, τις δομές του και συσχετίζεται με το υπόβαθρο των ανθρώπων και τον τρόπο που αντιμετώπισαν την γερμανική κατοχή. Ακόμη τονίζεται πως δε πρόκειται για μια κοινωνία τυπική, αγροτική και αναδεικνύεται για ακόμη μια φορά ο ενεργός ρόλος που είχε το χωριό στην αντίσταση. Εδώ παρά το νεαρότερο της ηλικίας σε σχέση με το υπόλοιπο δείγμα φαίνεται το επίπεδο κατάρτισης που είναι η τριτοβάθμια εκπαίδευση, να επιδρά στα λεγόμενα. Δίνεται μια ευρύτερη οπτική και φαίνεται ότι πέρα από τις μνήμες του εδώ, παρατίθενται και κομμάτια προσωπικής έρευνας.

«Το χωριό μας ήταν 2.700 κάτοικοι, είχαμε τα δικαστήρια εδώ για πάρα πολλά χρόνια, το επισκοπείο εδώ υπήρχε ουσιαστικά το κέντρο της ευρύτερης περιοχής που έπιανε όρια Αμύνταιο-Πτολεμαΐδα....Ήταν μία περιοχή με πάρα πολύ μεγάλη οικονομική ανάπτυξη οπότε υπήρχε το προζύμι ενός κόσμου που δεν έκανε εκείνη την απλή αγροτική ζωή. Το χωριό είχε μία κουλτούρα έχει ένα πνεύμα ανοιγμένο. Στο εμπόριο, στις τέχνες δεν ήταν η απλή ποιμενική ζωή και καταλαβαίνεις ότι ποτέ δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστο από το τι κάνουμε τώρα που ήρθαν οι Γερμανοί.

Έπρεπε να ξανά επιβεβαιώσει την ιστορία του. Έπρεπε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για το πώς πρέπει να αντισταθεί».

-Άρα δεν ήταν καθαρά η ιδεολογική απόχρωση που καθόρισε τη δράση ήτανε και το υπόβαθρο που λέτε. Γιατί ότι έγινε στόχος το χωριό οφείλεται ας πούμε στο ΕΑΜ; Η αφορμή να έρθει στο επίκεντρο ήταν αυτή;

-Οι σχηματισμοί που δημιουργήθηκαν μετά δεν επηρέασαν ας πούμε την Κατράνιτσα δεν περίμεναν οι άνθρωποι το ΚΚΕ για να κινητοποιηθούν. Είχαν ήδη δραστηριοποιηθεί στο πώς οργανώσουν την αντίσταση στην πορεία όμως όταν δημιουργήθηκαν οι επώνυμες αντιστασιακές οργανώσεις ναι εκεί εντάχθηκαν πάρα πολλοί κάτοικοι του χωριού. Ιδρύθηκε μάλιστα και μία επιτροπή νεολαίας εδώ, η οποία διαμόρφωνε και την προπαγάνδα αλλά κυρίως τρόπους με τους οποίους θα ενίσχυε τους αντάρτες στο Βέρμιο. Η θέση του χώρου μας έπαιξε καταλυτικό ρόλο, γιατί είμαστε στους Πρόποδες του Βερμίου. Το 16ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ δρούσε στο Βέρμιο κι όταν το δίπλα χωριό από κάτω είναι ένα χωριό που γνωρίζει τέτοια άνθιση είναι λογικό ότι είχε τα μέσα και τις δυνατότητες να τροφοδοτεί το αντάρτικο 16ο Σύνταγμα. Υπάρχουν βέβαια και άνθρωποι στο χωριό οι οποίοι ήταν πιο απομακρυσμένοι. Έτσι από τα γεγονότα δεν υποστήριζαν άμεσα τους αντάρτες και υπήρχαν και δοσίλογοι γύρω και μέσα το χωριό.

Ι.Ε. (35) *«Γενικότερα αλληλεπίδραση με τους αντάρτες υπήρχε. Γιατί ναι μεν έκαναν κατάληψη στο σχολείο για να μείνουν με τη βία, αλλά πληρώσανε κιόλας γιατί ο λαός δεν ήθελε με τους αντάρτες να εμπλακεί και Γερμανοί πυροβολούσαν το λαό. Ακολούθησαν ποινές στο κόσμο γιατί θεωρούσαν ότι πρόδωσε τους αντάρτες ή πρόδωσε τους Γερμανούς αντίστοιχα.*

-Άρα ο πληθυσμός του χωριό ήταν χωρισμένος σε υποστηρικτές και μη των ανταρτών;

-Υπήρχαν λίγοι πληροφοριοδότες υπέρ των ανταρτών αλλά σε περίπτωση που μαθευόταν ότι μιλήσανε έστω και για αντάρτες την πλήρωναν με βάνουσο τρόπο, μαρτυρικό».

Όσον αφορά τους άνω των 60 στην ερώτηση που τέθηκε αν υπήρχε διαχωρισμός του χωριού σχετικά με την αντιμετώπιση των ανταρτών αρνούνται κατηγορηματικά τον διαχωρισμό του κόσμου και διαφαίνεται η ύπαρξη φόβου σχετικά με την συνεργασία με αυτούς, καθώς υπήρχε μεγάλος κίνδυνος να προδοθούν σαν συνεργάτες τους, ιδιαίτερα προς το τέλος της κατοχής, όπου μετά ακολούθησαν και τα αντίποινα.

Π.Ν. (68) « Όσοι όχι όχι είχε κόσμο αντάρτες, λοιπόν είχε αλλά δεν ήταν χωρισμένο το χωριό. Όχι.

-Υπήρχαν απλά εδώ και δημιούργησαν και πρόβλημα στο τέλος έτσι;

-Ναι, ναι. Και όλα έγιναν μετά από καταγγελία που έγινε από κάποιους συγκεκριμένους».

Ε.Ν. (82) «Το 80% ήτανε υποστηρικτές κατάλαβες; Χωρισμένος ο κόσμος δεν ήταν. Πολλοί βοηθούσαν τους αντάρτες αλλά και αυτοί πολλές φορές επιβάλλονταν».

Η συμμετοχή του χωριού και αρωγή του προς τους αντάρτες δηλώνεται από όλους τους κατοίκους. Κάποιο αναφέρουν μάλιστα την ενεργή συμμετοχή του και την άμεση σχέση του με τους αντάρτες.

Ν.Χ. (69) «Κατά τους εθνικό απελευθερωτικούς αγώνες πάντα συμμετείχε ολοσχερώς και πάντα ήταν πρωτοπόρο έτσι και κατά την γερμανική κατοχή συμμετείχε στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και τροφοδοτούσε τον ΕΛΑΣ τον τότε απελευθερωτικό στρατό. Ήταν εδώ ο εφεδρικός ΕΛΑΣ που πάντα φύλαγε εδώ πέρα για να μπορεί να είναι ελεύθερο το χωριό.

Μέσα στο Ελλάς υπήρχαν από διάφορες τάξεις από διάφορα κόμματα αξιωματικοί και οπλίτες αυτοί ανέβηκαν στο Βέρμιο για να για την απελευθέρωση της πατρίδας μας της χώρας μας. Το ορμητήριο του ΕΛΑΣ ήταν το χωριό μας κατέβαιναν εδώ και προμηθεύονταν τρόφιμα και άλλα εφόδια και χτυπούσαν τους Γερμανούς».

Ν.Μ. (70) «Κοίταξε οι αντάρτες εδώ ερχόντουσαν ήταν πάνω στα βουνά στο Βέρμιο ήμασταν κοντά τους βόλευε το χωριό μας και είχαμε αντάρτες εδώ ερχόντουσαν. Όσο χρειαζόντουσαν για να επιβιώσουν κατέβαιναν στο χωριό εκεί είχαμε πολλούς άντρες, που ήταν και πάνω στα βουνά. Το χωριό μας έκανε αντίσταση δηλαδή και πιο πολύ αργότερα όχι από την αρχή έτσι που υπήρχε το ΕΑΜ. Στην την αρχή δεν είχε να κάνει έτσι με κόμμα και συγκεκριμένη οργάνωση μετά ναι οργανώθηκαν καλύτερα στο στρατό του ΕΑΜ και έτσι ήταν εδώ στην περιοχή».

Ν.Τ. (62) «Βέβαια αντάρτες εδώ είχαμε, το χωριό μας εδώ γινόταν η αντίσταση από πριν όχι μόνο με τους Γερμανούς αλλά και με τους Γερμανούς όταν ήρθαν οργανώθηκαν άντρες να κάνουν αντίσταση μετά και πιο οργανωμένα. Οι αντάρτες ήταν εδώ στο Βέρμιο κατέβαιναν και στο χωριό μας.

Στις αναφορές που γίνονται για τη στάση του κόσμου προς τους αντάρτες φαίνεται ότι δεν υπάρχει διαχωρισμός του πληθυσμού. Άλλοι κρατούν ουδέτερη στάση και άλλοι είναι πιο ενεργοί στη βοήθεια προς αυτούς. Όσο φτάνουμε προς τα

αντίποινα η στάση των ανθρώπων αλλάζει, υπάρχει περισσότερος φόβος και δεν είναι τόσο φανερή η βοήθεια προς τον ΕΛΑΣ».

Ν.Μ. (70) «Ο κόσμος κάποιους ήθελεν άλλους δεν τους ήθελε και τόσο. Εντάξει ήταν και πολλοί δικοί μας πάνω εκεί στα βουνά και ερχόταν οι αντάρτες εδώ στο χωριό περνάνε όσα χρειαζόντουσαν. Υπήρχε γενικά η παρουσία τους τώρα ο κόσμος αν τους ήθελε δεν τους ήθελε υπάρχουν και οι δύο πλευρές κυρίως όμως τους θέλανε ήταν εδώ πέρα. Μετά βέβαια που τα πράγματα έγιναν πιο δύσκολα ήταν αλλιώς υπήρχαν και εκείνοι που στο τέλος τους πρόδωσαν».

Ν.Τ. (62) «Χωρισμένος ακριβώς δεν ήταν σίγουρα υπήρχανε αυτοί που δεν τους ήθελεν και τόσο κι αυτοί όμως που τους βοηθούσαν γιατί είχανε έτσι και δικούς τους επάνω στο βουνό οι αντάρτες εδώ κατέβαιναν πολύ είχανε είχαν σχέση με το χωριό δεν μπορείς να πεις ότι δεν είχανε και ο κόσμος κάποιους τους βοηθούσαν».

Οι γυναίκες στο σημείο αυτό δεν προσθέτουν πολλά γεγονότα, στέκονται στο ότι υπήρχε το ΕΑΜ στο χωριό τους και αναφέρουν πως μπορούσαν να προμηθευτούν ότι χρειαζόνταν από το χωριό λόγω πλούτου που διέθετε.

Π.Φ. (78) «Όσους έκαψαν στους αχυρώνες ήταν όλοι αθώα γυναικόπαιδα, δεν είχαν σχέσεις με αντιστασιακές οργανώσεις που υπήρχαν στο χωριό».

Χ.Δ. (66) «Το ΕΑΜ του ΚΚΕ λες, οι αντάρτες, αυτοί ήταν στα βουνά γύρω απ' το χωριό. Κατέβαιναν εδώ για εφόδια. Έπαιρναν πράμα, το χωριό ήταν πλούσιο είχε τα πάντα και τους βόλευε. Έπαιρναν και έφευγαν πίσω στο βουνό. Και έμεναν και μέσα βέβαια.

- Ο πληθυσμός του χωριού ήταν χωρισμένος σε υποστηρικτές και μη των ανταρτών;

- Κάποιοι τους στηρίζανε πιο πολύ, τους βοηθούσαν, άλλοι δε νοιάζονταν. Εδώ ο κόσμος απλά ζούσε. Οτι ήταν εδώ η παρουσία τους ήταν ναι. Και είχαμε πολλούς και από το χωριό».

Μάλιστα αναφέρεται και η συμμετοχή και ένταξη των κατοίκων στο ΕΑΜ με σκοπό τους την απελευθέρωση.

Κ.Ε. (57) «Υπήρχε παρουσία του ΕΑΜ στο χωριό, ο κόσμος αν και ήξερε τους κινδύνους που θα έφερνε η εμφάνιση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ έβλεπε εκεί την απελευθέρωση γι' αυτό και οργανώθηκαν διάφορες επιτροπές όπως η ΕΤΑ (Επιμελήτρια των ανταρτών) που εξασφάλιζε τα μάχιμα τμήματα με τρόφιμα και ρούχα. Απ' ότι λένε οι περισσότεροι ήταν οργανωμένοι στο ΕΑΜ λίγοι είναι αυτοί που έλεγαν ότι δε συμμετείχαν για να εξασφαλίζουν στους αντάρτες στέγη τροφή και ρουχισμό»!

Άλλοι, αναφέρουν την έντονη παρουσία των ανταρτών και την αντίσταση στην οποία προέβαιναν αλλά δεν ταυτίζουν αρχικά τις κινήσεις και τη συμμετοχή των κατοίκων με το ΕΑΜ. Τοποθετούν χρονικά αργότερα την πλήρη ένταξη τους σε αυτό με σκοπό την οργανωμένη αντίσταση. Δηλώνεται η σημαντική συμμετοχή των κατοίκων στην αντίσταση από τον Μακεδονικό αγώνα με προέκταση στην κατοχική περίοδο. Τονίζεται ότι υπάρχει το υπόβαθρο ενός κόσμου μαχητικού έτοιμου να πολεμήσει και να αντισταθεί.

Η καταστροφή, αιτίες, συντελεστές, δοσίλογοι.

Οι τελευταίες ερωτήσεις της συνέντευξης ήταν και αυτές που προκάλεσαν την περισσότερη συναισθηματική φόρτιση των συνεντευξιαζόμενων. Αφορούν την πυρπόληση και καταστροφή του χωριού. Καλούνται λοιπόν να ανασύρουν από τη μνήμη τους πιθανά αίτια και πρόσωπα που ευθύνονται για τη μεγάλη αυτή καταστροφή. Παρουσιάζονται τα γεγονότα με γλαφυρό, πολλές φορές, τρόπο και μας δίνονται εικόνες από τη διαδρομή των Γερμανών και των συνεργατών τους μέχρι την ολοκλήρωση των αποτρόπαιων πράξεων τους, αλλά και το μετά την καταστροφή.

Οι άνδρες κάτω των 60 ετών φαίνεται να γνωρίζουν αρκετές πληροφορίες και λεπτομέρειες, τοποθετούνται τα γεγονότα με σειρά και απλό τρόπο, καταδεικνύονται οι συνεργάτες των Γερμανών με σχετική ευκολία χωρίς δισταγμό κάτι δεν που παρατηρείται γενικότερα στους μεγαλύτερης ηλικίας και θα φανεί παρακάτω.

Ι.Ε (35) *«Οι Γερμανοί έφτασαν στο χωριό με την επιρροή, δηλαδή ψιθύρους στα αυτιά από τα γύρω χωριά, το ότι οι αντάρτες μένουν στο χωριό και αντάρτες όντως είχαν μείνει σε περιοχές στο χωριό αλλά όχι με τη θέλησή του χωριού. Διώζανε τον κόσμο από το σχολείο μείνανε μέσα δεν γινότανε το σχολείο τα παιδιά έμεναν στο σπίτι τους. Οι αντάρτες είτε κλέβανε πράγματα από το χωριό και για να φάνε για να πιούν είτε για να έχουνε για τον αγώνα αλλά οι Γερμανοί το θεώρησαν ότι αυτό είναι προδοσία κατά των Γερμανών.*

-Αυτό το χωριό θεωρείται ορμητήριο και πάνω στα βουνά υπήρχε παρουσία ανταρτών.

-Και για ανεφοδιασμό το είχαν ναί.

- Ποια χωριά άλλα οδήγησαν ή επηρέασαν τους Γερμανούς δηλαδή;

- Κατά κύριο λόγο ο Πελαργός και προς Μανιάκι αλλά κατά κύριο λόγο Πελαργός το Μεσόβουνο όχι, γιατί το πλήρωσε με το ίδιο αίμα.

-Αρα οι κάτοικοι του Πελαργού είναι οι κύριοι συνεργάτες και οδηγητές των Γερμανών και συμφωνούμε με αυτό;

-Ναι οι κύριοι υποκινητές ήταν αυτοί και έχει διασωθεί και σε τραγούδια και μοιρολόγια αναφέρονται μέσα.

-Ήταν Γερμανοί και Πελαργιανοί από τάγματα συγκεκριμένα; Ξέρεις κανένα συγκεκριμένο όνομα τάγματος;

-Συγκεκριμένο όνομα συγκεκριμένα πράγματα όχι δεν ξέρω αλλά τα περισσότερα σε θέμα θηριωδίες, γίνανε περισσότερο από Έλληνες προδότες πάρα Γερμανούς γιατί ήταν πειθαρχημένος στρατός και φοβόταν ακόμα και να κοιτάζουν γυναίκα στα μάτια».

Οι Γερμανοί μπήκαν στο χωριό ήταν αρκετοί σε αριθμό. Δε ξέρω ακριβώς. Πρώτοι στο κακό όμως ήταν οι συνεργάτες τους. Έτρεφαν μίσος για το χωριό χωρίς να υπάρχει κάποια αντιδικία, ίσα ίσα ερχόντουσαν εδώ καθώς είχε αγορά μεγάλη και κόσμος, χωράφια να δουλέψουν. Μετά έκαναν πλιάτσικο πριν βάλουν τις φωτιές. Άρα ωφελήθηκαν από αυτό. Οι Γερμανοί έκαναν κι αυτοί κακό, τρομερό, δεν λυπήθηκαν ούτε μικρά παιδιά, εγκυμονούσες[...]

Δ.Σ. (59) «Εδώ υπήρχε η εξής ιδιαιτερότητα. Κάποια χωριά γύρω τα οποία δεν είχαν την ανάπτυξη αυτή ήταν κύριος αγροτογεωργικά χωριά και μη φανταστείς ήταν σε μία κλίμακα όσο το να ζουν τις οικογένειές τους αυτοί οι άνθρωποι καθημερινά ερχόντουσαν πότε με τα ζώα πότε με τα πόδια. πλατεία Και πήγαιναν οι Πυργιώτες και τους διάλεγαν για εργάτες στα χωράφια τους. Έτσι ζούσαν τα γύρω χωριά με κέντρο αναφοράς το χωριό μου. Άρα υπήρχε μία γνώση στην ευρύτερη περιοχή ότι οι Πύργοι διαθέτουν πλούτο. Η συμμετοχή των Κατρανιτσιωτών στην αντίσταση κυρίως στις επιχειρήσεις ήταν μία πολύ καλή αφορμή για τους ανθρώπους από αυτά τα χωριά, έχοντας στο πίσω μέρος του μυαλού τους το πλιάτσικο, τον πλούτο να επηρεάσουν τη τότε διοίκηση των Γερμανών και να προσθέσουν πάνω σε μία πραγματικότητα που όντως υπήρχε, να προσθέσουν τα δικά τους τρέλα και παράλογα επιχειρήματα. Με έναν και μοναδικό σκοπό, την καταστροφή των Πύργων που θα σήμαινε πλουτισμό δικό τους. Αυτό λειτούργησε και μάλιστα σε σκηνές που έχουν εξελιχθεί μέσα στο χωριό πάρα πολλές φορές συνεργάτες των Γερμανών, Έλληνες ξεπερνούσαν σε αγριότητα και τους Γερμανούς και δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι Γερμανοί στρατιώτες κάνουν αυστηρές παρατηρήσεις στους ντόπιους δοσίλογους ότι ξεπερνούσαν τα όρια. Αλλά στο υποσυνείδητο ήτανε καθαρά τα πλούτη της περιοχής».

Παρότι δίνεται μια αναλυτική περιγραφή της κύριας αιτίας που οι δοσίλογοι από συγκεκριμένο χωριό οδηγούν τους Γερμανούς στην Κατράνιτσα δεν αναφέρεται το όνομα του χωριού. Βέβαια, διευκρινίζεται στη συνέχεια ότι οι συνεργάτες των Γερμανών δεν ήταν η κύρια αιτία καταστροφής του χωριού αλλά μία ειλημμένη απόφαση της Γερμανικής διοίκησης.

-Επομένως καταλήγουμε πως δοσίλογοι καθοδηγητές των Γερμανών τους οδηγούν στο χωριό;

Δ.Σ. (59) *Για να είμαστε και ακριβοδίκαιοι η αιτία της καταστροφής των πύργων δεν ήταν οι κάτοικοι αυτών των χωριών. Οι Γερμανοί ούτως ή άλλως είχαν αποφασίσει να εκδικηθούν τους αντάρτες για τις απώλειες που είχαν προκαλέσει και εξαπέλυσαν το θυμό του στους κατοίκους των παρακείμενων χωριών κοντά στο Βέρμιο. Η διάθεση υπήρχε από τους Γερμανούς, το ότι υποστηρίχθηκε από κάποιους εντόπιους από άλλο χωριό για τους λόγους που προαναφέραμε ναι και αυτό υπήρξε.*

-Άρα αν κατονομάσουμε αυτούς τους δωσίλογους μπορούμε να πούμε ότι είναι τουρκόφωνοι πόντιοι του Πελαργού σωστά;

-Ναι σωστά, να μην ξεχνάμε κιόλας ότι υπήρχαν εκεί άνθρωποι από το τάγμα του Πούλου για παράδειγμα που τους είχε επιτραπεί έτσι να φοράνε τα διακριτικά των Γερμανών, τη στολή και τα λοιπά. Ήταν τέτοια η κτηνωδία που χαρακτηρίζει τα μέλη αυτού του τάγματος που του έδωσαν και το δικαίωμα να κουβαλούν και να φέρουν πάνω τους σύμβολα. Επίσης ένα δεύτερο είναι ότι ναι, υπήρξαν συνεργάτες κυρίως προερχόμενοι από τον δυτικό όπου πολλές φορές η γενίκευση όμως αδικεί την πλειοψηφία των ανθρώπων οι οποίοι δεν είχαν καμία σχέση με αυτά. Τα είχαν έξω από αυτές τις λογικές αλλά όταν ας πούμε στον Πελαργό παράδειγμα υπήρχανε 5, 7, 10 άνθρωποι οι οποίοι ήταν μέσα στις δυνάμεις του Πούλου και πήρε η μπάλα όλο το χωριό εμείς οφείλουμε να πούμε και να γνωρίζουμε ότι δεν ήταν όλοι, υπήρξαν βέβαια άνθρωποι οι οποίοι είχαν βαθμούς και αξιώματα μέσα στο Τάγμα αυτό αλλά υπήρξαν και οι άνθρωποι στο χωριό που ήταν απλοί άνθρωποι και δεν συμμετείχαν σε αυτά τα γεγονότα.

Όπως είναι λογικό, οι γηραιότεροι του δείγματος σε αυτό το κομμάτι να είναι περισσότερο συναισθηματικά φορτισμένοι. Αυτό είναι κάτι το οποίο φαίνεται και από το λεξιλόγιο το οποίο χρησιμοποιούν. Άξιο είναι να αναδειχθεί εδώ, η αποφυγή του να κατηγορηθεί κάποιος άμεσα για την καταστροφή παρά το συναισθηματικό φορτίο των

συνεντευξιαζόμενων. Δίνουν εικόνες και μιλούν επίσης, για περιστατικά που ακολούθησαν μετά την καταστροφή, όπως παρακάτω:

Π.Ν. (68) «Επειδή ήταν δημοκρατικός ο κόσμος εδώ βοηθούσε όλους τους αγωνιστές κατά των Γερμανών. Αυτό, εξαιτίας κάποιων που κάνανε καταγγελία στους Γερμανούς έγιναν οι ομαδικοί σκοτωμοί. Όταν ήρθαν οι Γερμανοί βρήκαν τους περισσότερους μέσα στα σπίτια. Η πήγαιναν στα χωράφια τους ας πούμε.

-Οι κάτοικοι του Πελαργού φαίνεται να είναι οι καταδότες και υποκινητές των Γερμανών για να φτάσουν στο χωριό . Σωστά;

-Ισχύει αυτό και ισχύει. Δυστυχώς, και τους έχουν και καταγεγραμμένους ξέρουν ποιοι είναι και περιστατικά ας πούμε που η μάνα μου ήταν από το Μεσόβουνο. Όταν πήγαν σε συγγενικό γάμο στον Πελαργό βρήκαν τα πράγματα τους που από το πλιάτσικο που είχαν κάνει τότε οι Πελαργιανοί και αναγκαστικά σηκώθηκαν και φύγανε πριν γίνει και το μυστήριο του γάμου! Δε μπορούσαν να αντέξουν αυτό το οποίο βλέπανε. Εκεί οι περισσότεροι ήταν, όχι όλοι, οι περισσότεροι ήταν υποστηρικτές των Γερμανών.

-Όπως τα ξέρουμε λοιπόν από τον Πελαργό οι περισσότεροι ήταν με τους Γερμανούς.

-Ναι και ήταν γερμανόφιλοι που αυτοί καθοδηγούσαν σε όλη εδώ την περιοχή, περιφέρεια και πολλές ας πούμε καταγγελίες έχουνε γίνει και σκοτωμοί εξαιτίας των πελαργιανών.

- Άρα οι Γερμανοί ίσως από μόνοι τους δε θα είχαν στόχο το χωριό;

-Όχι όχι δε θα ερχόντουσαν γιατί ήξεραν ότι το κάθε χωριό οι αντάρτες έφευγαν, οι αγωνιστές μάλλον γιατί με τον όρο αντάρτης χαρακτηρίζουμε και τους πριν, από το 40 και τους μετά. Οι Πελαργιανοί ας πούμε επειδή ήταν γερμανόφιλοι και έψαχναν τους αντάρτες γιατί έβλεπαν τη δραστηριότητα εδώ στους Πύργους που ήταν έντονη, προμήθευαν με πολλά προϊόντα τους αντάρτες.

-Επομένως δεν είχε προηγηθεί κάτι μεταξύ πύργων πελαργού; Για κτήματα για τέτοια πράγματα ώστε να υπάρχει άλλος λόγος;

-Όχι όχι δεν υπήρχε κάτι τέτοιο».

Η κατάδειξη του ενόχου δοσίλογου δεν αποτελεί κεντρικό σημείο της αφήγησης. Αν μπορούσε να αποφευχθεί και δε γινόταν συγκεκριμένη ερώτηση, ίσως δεν αναφέρονταν και καθόλου το συγκεκριμένο χωριό. Ο **Ε.Ν. (82)** ορίζει την αιτία της πυρπόλησης του χωριού του : « Αυτό το χωριό ξέρεις γιατί κάηκε; Γιατί ήταν το άνδρο της αντίστασης. Επειδή ήταν το βουνό εδώ το θεωρούσαν κουμμουνιστικό χωριό, ανταρτοχώρι. Ξεκίνησαν είπαν θα καθαρίσουνε τους άνδρες και τις γυναίκες όποιον

έβρισκαν και έτσι ξεκίνησε. Κάψανε και όταν έφευγαν αυτοί για να κάψουν τα σπίτια, έμπαιναν μέσα οι συνεργάτες των Γερμανών οι Πελαργιανοί στα σπίτια τα ληστεύανε και οι άλλοι καίγανε. Εδώ επειδή υπήρχε αντίσταση κατά των Γερμανών αλλά σε όλα τα χωριά υπάρχουν και ρουφιάνοι μη νομίζεις κι εδώ δεν είχε συνεργάτες. Είχε και κρυφούς συνεργάτες».

Οι αναφορά στους συνεργάτες των Γερμανών είναι κάτι που δεσπόζει στις αφηγήσεις. Έπειτα αναφέρονται τα γεγονότα αναλυτικότερα.

Σ.Χ (65) «23 Απριλίου 1944 είναι μια μέρα που δε μπορώ να τη ξεχάσω, έλεγε ο πατέρας μου. οι Γερμανοί τους ραντίσανε με εύφλεκτη ύλη προφανώς βενζίνη και τους βάλανε φωτιά ζωντανούς. Αυτοί που τους βοήθησαν να φτάσουν στο χωριό ήταν προδότες συνεργάτες τους. Κατέδωσαν το χωριό ότι ήταν οι αντάρτες εδώ και ότι τους βοηθούσε το χωριό. Έτσι τους έφεραν και το πλήρωσε ακριβά ο κόσμος, άμαχοι, παιδιά».

Επιπλέον εικόνες εκείνης της ημέρας δίδονται από τον **N.M (70)** 70 ετών ο οποίος θυμάται την ιστορία από τον πατέρα του: «Ο πατέρας μου, μου διηγήθηκε τι είπε η γιαγιά μου όταν ήρθαν οι Γερμανοί και της είπαν να φύγει γιατί θα κάψουν το σπίτι. Εκείνη με θάρρος τους ρώτησε γιατί θέλουν να το κάψουν, αφού ήδη σκότωσαν και τα τρία της παιδιά. Τότε οι Γερμανοί δεν δίστασαν να σκοτώσουν την γιαγιά μου μπροστά στις σκάλες του σπιτιού της. Θυμάμαι τον πατέρα μου να λέει ότι οι μάχες με ανταλλαγή πυρών μεταξύ των Γερμανών και των ανταρτών ξεκίνησαν στις 23 Απριλίου 1944. Τότε αυτός κατευθύνθηκε προς το βουνό, όπου είχαν κάποια ζώα τους και υπήρχαν κάποια σπίτια που έμεναν οι βλάχοι. Μου ανέφερε ότι δεν περίμεναν την επιδρομή των Γερμανών στο χωριό και ότι οι Γερμανοί άρχισαν να ‘καθαρίζουν’ το βουνό. Αυτό σημαίνει ότι από όλες τις πλευρές του βουνού έκαναν μία προσπάθεια να διώξουν εντελώς τους αντάρτες από εκεί. Με αφετηρία την Κοζάνη και με κατεύθυνση προς τη Βέροια μέσω Έδεσσας, δηλαδή από όλες τις κατευθύνσεις. Πρέπει να υπήρχαν πολλοί Γερμανοί στρατιώτες, ήταν μία πραγματικά μεγάλης κλίμακας επιχείρηση. Οι Γερμανοί ήρθαν στο χωριό με φορτηγά, ενώ επάνω στο βουνό ήταν πεζοί. Δεν υπήρχαν αεροπλάνα ακριβώς πάνω από το χωριό, αλλά πάνω στο βουνό πετούσαν αεροπλάνα. Πυροβολούσαν και βομβάρδιζαν τους ανθρώπους που προσπαθούσαν να διαφύγουν στο βουνό. Επίσης πυροβολούσαν στη χαράδρα, στο φαράγγι χωρίς συγκεκριμένο στόχο και όποιος ήταν άτυχος, τον έπιαναν οι σφαίρες. Υπήρχαν επίσης άνθρωποι που παραδόθηκαν. Αυτούς δεν τους σκότωσαν αλλά τους μάζεψαν εδώ στο χωριό.»

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων οι κάτοικοι έδωσαν πλήθος από εικόνες εκείνης της ημέρας, όπως τους τις έχουν διηγηθεί οι πρόγονοί τους. Είναι σε θέση να ανακαλέσουν λεπτομέρειες από όσα έχουν ακούσει και να παρουσιάσουν τα γεγονότα. Μέσα από τις αφηγήσεις τους ζωντανεύουν τη μνήμη και προσθέτουν χαρακτηριστικά και πληροφορίες για εκείνη την ημέρα. Επίσης τονίζουν ότι οι πρόγονοί τους, βρέθηκαν εξαπίνης εκείνο το πρωινό με την είσοδο των Γερμανών. Ενώ γνώριζαν ότι υπήρχαν αντάρτες στο χωριό τους, λένε πως οι άνθρωποι, δεν περίμεναν να καταλήξουν σε αυτή τη θηριωδία.

Χαρακτηριστικά ο **Ε.Ν (82)** αναφέρει αναμνήσεις από τον πατέρα του: *«Εκείνο το πρωί βρισκόταν πολύ ψηλά επάνω στο βουνό, εκεί υπήρχε μία πηγή, ένα πηγάδι. Αυτό συνέβη το πρωί του Σαββάτου, 23 Απριλίου 1944, τα ξημερώματα. Κάθονταν εκεί και μιλούσανε. Τότε ακούστηκαν πυροβολισμοί, που έρχονταν από το Μεσόβουνο. Γρήγορα έφυγαν όλοι από την πηγή και πήγαν προς τα σπίτια τους. Υπήρχαν ήδη πολλοί Γερμανοί σε αυτήν την περιοχή του χωριού. Είχαν έρθει από την άλλη πλευρά, από το Αμύνταιο και από την Έδεσσα, καθώς επίσης και από την Πτολεμαΐδα. Οι Γερμανοί ήρθαν και από τις τρεις πλευρές και περικύκλωσαν το χωριό. Στη συνέχεια πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι και έτσι συγκέντρωσαν όλους τους κατοίκους μπροστά από την εκκλησία της Παναγιάς- εκεί μπροστά από την εκκλησία υπήρχαν τότε τα αλώνια. Εκείνη τη μέρα ήταν Κυριακή ή Δευτέρα, οι Γερμανοί έβαλαν φωτιά στο χωριό...λέγεται ότι έκαψαν 18 μέρες. [...] Τους υπόλοιπους χωρικούς, κυρίως γυναίκες και ηλικιωμένους, που τους είχαν συγκεντρώσει μπροστά στην εκκλησία, τους μοίρασαν την επόμενη μέρα σε τρεις αχυρώνες, τις οποίες έβαλαν φωτιά οι Γερμανοί στρατιώτες. Έτσι τους έκαψαν ζωντανούς τους κατοίκους του χωριού. Δεν ήξερε ακριβώς πόσοι ήταν μέσα στους αχυρώνες, αλλά θυμόταν ότι συνολικά 313 άνθρωποι από τους Πύργους δολοφονήθηκαν εκείνες τις μέρες από τους Γερμανούς».*

Ο **Π.Ν (68)** αναφέρεται στο γεγονός στο οποίο, όσοι προσπάθησαν να φύγουν θεωρήθηκαν ένοχοι και θανατώθηκαν. Το σημαντικότερο που αναφέρει έχει να κάνει με το πού εστίασαν τελικά οι Γερμανοί. Στράφηκαν στον πάνω συνοικισμό, μετά από υπόδειξη. Αναφέρεται μάλιστα κάποιος μοτοσικλετιστής που με την παρουσία του γλίτωσαν από την εκτέλεση οι συγκεντρωμένοι στην πλατεία του χωριού. *« Γίνεται συγκέντρωση των κατοίκων και αναγκάστηκαν κάποιο, να φύγουν στα βουνά. Αυτοί θεωρήθηκαν ως προδότες αντάρτες από τους Γερμανούς και φύγανε μετα αφού εδώ κάτω (κάτω συνοικισμό) τους αφήσαν ελεύθερους, γιατί ήρθε κάποιος μοτοσικλετιστής από το Γραμματικό και τους είπε δε θέλουμε αυτούς στον κάτω συνοικισμό. Θέλουμε τους*

άλλους που φύγανε. Εδώ δε προλάβαν να γίνει ομαδική εκτέλεση, με εξαίρεση κάποιους οι οποίοι προσπάθησαν να ξεφύγουν εκεί που τους συγκέντρωσαν στην πλατεία και τους εκτελέσανε στη διαφυγή. Στη συνέχεια στον απάνω συνοικισμό, φύγαν από 'δω, δε τους αφήσαν τελείως ελεύθερους, όσους δε σκοτώσανε τους πήγαν στην Πτολεμαΐδα, με πεζοπορία. Στον πάνω όμως συνοικισμό, εκεί όσους βρήκαν προς το βουνό τους σκότωσαν όλους».

N.X. (69) *Επειδή αυτό το πράγμα (εννοείται η δράση των ανταρτών) εμπόδιζε τους συνεργάτες των Γερμανών, οι οποίοι ήταν γύρω στην περιοχή μας, θέλησαν να το καταστρέψουν το χωριό μας.*

Οι συνεργάτες δοσίλογοι αναφέρονται με διάφορους χαρακτηρισμούς: εθνοπροδότες, προδότες, δοσίλογοι, καθοδηγητές, γερμανοτσολιάδες, ΠΑΟτζίδες. Κάποιοι μάλιστα λέγεται, κρατούν κρυφή την ταυτότητα τους. Η καταγγελία τους για το χωριό φαίνεται κατά τους κατοίκους να οδήγησε τους Γερμανούς στο χωριό λόγω μίσους και έπειτα πλιάτσικου.

N.X. *Είχαν φέρει εδώ πέρα τους κρατούσανε περίπου 2 ώρες, μαζί με τους Γερμανούς ήταν και οι εθνοπροδότες. Κατήγγειλαν το χωριό μας ότι τροφοδοτούσε τους άντρες του ΕΛΑΣ. Τρόφιμα όπλα και λοιπά και όλοι οι άντρες είναι στα βουνά μαζί με τους ελασίτες το χωριό οι Γερμανοί μαζί με τους προδότες οι οποίοι ήταν και αυτοί τάγματα από Κοζάνη κάποιοι πάλι δεν ήταν με τη γερμανική στολή πάλι ήτανε με προσωπίδες άλλοι θα με μαύρα γυαλιά και άλλοι φορούσαν περιβραχιόνια με πολιτικά και ανέλαβαν αυτή την προσέγγιση των γυναικόπαιδων.*

N.T. (62) *«Οι Γερμανοί έφτασαν με τους καθοδηγητές τους, τους έφεραν οι δοσίλογοι αυτοί είπανε για το χωριό μας ότι έχουμε τους αντάρτες εδώ και τους έφεραν τους Γερμανούς και εδώ ξεκίνησαν μετά η καταστροφή το ολοκαύτωμα. Οι Γερμανοί καμιά φορά ήτανε και πιο σοβαροί από τους δοσίλογους. Το χωριό μας που κάψανε γιατί τότε η κατάσταση είχε φτάσει σε άσχημο σημείο και ήτανε τότε που οι Γερμανοί άρχισαν να κάνουν αντίποινα και οι οδηγοί τους ήτανε οι δοσίλογοι».*

Στην περίπτωση αυτή έχουμε άμεση υπόδειξη και κατονομασία των κατοίκων του Πελαργού ως συνεργατών και οδηγητών των Γερμανών ο οποίος στα αντίποινα.

-Ποιοι ήταν οι δοσίλογοι, από πού ήταν αυτοί οι άνθρωποι;

-Οι δοσίλογοι ήταν από κάποια τάγματα, οργανωμένοι. Και εδώ τους Γερμανούς λένε τους φέρανε αυτοί από τον Πελαργό που ήτανε εδώ διπλανό χωριό το οποίο είχε αυτούς τους ανθρώπους που έτσι δεν θέλανε καθόλου τους αντάρτες και θέλανε να τα έχουν καλά με τους Γερμανούς. Οπότε μας κατηγορήσαν εδώ το χωριό και τους φέρανε

και ξεκίνησαν να καίνε να σκοτώνουν αθώα μωρά, γυναίκες, άντρες και να κάνουνε και άλλα έκτροπα που δεν τα χωράει ανθρώπινος νους. Από τον Πελαργό ήταν αυτοί και από αλλού θα 'ταν αλλά κυρίως από εκεί γιατί θυμάμαι μετά από χρόνια κιόλας είχε έρθει ένας που ήτανε μπροστάρης να καταθέσει στεφάνι στο μνημείο εδώ στο χωριό και τον πήρανε με τις πέτρες, αυτός ήταν από τον Πελαργό.

Γίνεται αναφορά και σε μετέπειτα γεγονότα όταν πια μνημονεύονταν οι νεκροί της καταστροφής. Εδώ αναφέρεται ένα γεγονός και μια διχόνοια που δημιουργήθηκε μετά τη στάση των Πελαργιανών και όσα έκαναν και στην πιο πρόσφατη ιστορία, βέβαια σε κάθε περίπτωση όχι στο σήμερα.

-Όταν λέτε τους πρόδωσαν τι εννοείτε ότι ήταν ας πούμε όπως λέμε οι δοσίλογοι οι προδότες που συνεργάζονταν με τους Γερμανούς και τους οδήγησαν έτσι και στο χωριό είχε γίνει κάτι για να το κάνουν αυτό;

N.M. (70) *Είχαμε και στο χωριό από αυτούς αλλά δεν ήτανε πολλοί κυρίως ήτανε από χωριά που είχανε συνεργάτες ήτανε συνεργάτες των Γερμανών παοτζίδες τους λέγανε και γερμανοτσολιάδες. Αυτοί ήταν οι προδότες. Ναι, βοήθησαν τους Γερμανούς τους έφεραν στο χωριό κατηγόρησαν το χωριό για τους αντάρτες. Και κάπως έτσι μας έκαψαν, τώρα να έχει γίνει κάτι σίγουρα οι αντάρτες η δράση τους επηρέαζε τους Γερμανούς κάνανε φθορές κάνανε αντίσταση προσπαθούσαν να κάνουνε και οι δοσίλογοι είχαν τους δικούς τους σκοπούς και βοηθάν τους Γερμανούς. Τους φέρανε στο χωριό και κάνανε όσα έκτροπα κάνανε.*

Όταν δεν αναφέρεται ακριβώς η προέλευση και αποφεύγεται, γίνεται διευκρινιστική ερώτηση και τότε αμέσως αναφέρεται η προέλευση των δοσίλογων. Κάποιοι είναι σε θέση να αποκαλύψουν αμέσως τον υπεύθυνο κατονομάζοντας αλλά συναντάμε και περιπτώσεις που αυτό δε γίνεται απευθείας. Κάτι ακόμη που παρατηρήθηκε είναι πως σε μία μόνο περίπτωση αναφέρθηκε ξεκάθαρα η οργάνωση ΠΑΟ και πως μέλη της ήταν οι συνεργάτες των Γερμανών αν και εννοείται καθώς αναφέρονται οι κάτοικοι στους «προδότες».

-Από ποια χωριά ήταν αυτοί οι δοσίλογοι που λέτε;

-Αυτοί ήταν από το χωριό εδώ δίπλα το πελαργό ήταν αυτοί που ήτανε οι κύριοι συνεργάτες των Γερμανών και ήρθαν εδώ πέρα τους φέρανε και κάνανε χειρότερα και από τους Γερμανούς πιάσανε τα κορίτσια κάψανε σκοτώσανε κλέψανε περιουσίες ήτανε Ναι από τον πελαργό.

-Τι λόγο είχαν να το κάνουν αυτό;

-Ε κατηγορήσαν το χωριό ότι βοηθούσε τους αντάρτες και το έκαναν εύκολο στόχο. Και όπως είπα μετά τα έκτροπα που κάνανε κερδίσανε κιόλας, κάνανε αυτό που λένε το πλιάτσικο γιατί εδώ σου είπα και στην αρχή το χωριό μας ήταν πλούσιο δεν ήτανε χωριό που δεν είχε ή είχε μόνο ζώα. Είχε τα πάντα το χωριό μας και το εξαφάνισαν το ξεκλήρισαν.

Σε αυτό το σημείο γίνεται αναφορά και στο πλιάτσικο των συνεργατών των Γερμανών που αναφέρεται ως μια καλή αιτία και ως όφελος γι' αυτούς με την καταστροφή του χωριού.

Στις ερωτήσεις που αφορούν τις απόψεις των κατοίκων σχετικά με τους δοσίλογους από τον Πελαργό και τους Γερμανούς οι κάτοικοι απαντούν με χαρακτηρισμούς για τους συνεργάτες των Γερμανών σαν να τους πονά περισσότερο το γεγονός ότι ήταν Έλληνες. Μιλούν για το ότι κατασκόπευαν το χωριό και αναφέρονται στο πλιάτσικο που είχαν, ως σκοπό. Για τους Γερμανούς θυμούνται λόγια των παλαιότερων, όμως δεν εκφράζονται γι' αυτούς με φορτισμένο λόγο.

Το γειτονικό χωριό Πελαργός αναφέρεται από όλους με αρνητικούς χαρακτηρισμούς. Ο φθόνος για το χωριό Πύργοι λόγω πλούτου και το πλιάτσικο που έγινε έπειτα, αναδεικνύεται ως λόγος που στόχευσαν το χωριό και οδήγησαν τους Γερμανούς. Οι αναφορά στους Γερμανούς και οι απόψεις για αυτούς σχεδόν λείπουν. Αποφεύγεται ο χαρακτηρισμός τους άμεσα και αναγνωρίζεται η θηριωδία που διέπραξαν. Περισσότερο γίνεται αναφορά στους Έλληνες συνεργάτες από τον Πελαργό καθώς μιλάμε για Έλληνες εναντίον Ελλήνων.

Σ.Χ (65) *«Από εκεί ήταν οι προδότες. Ο Πελαργός εδώ κοντά είναι, από εκεί πολλοί ήταν με τους Γερμανούς και τους έφεραν εδώ όπως σου είπα πριν. Ήξεραν τι γίνεται στο χωριό με τους αντάρτες και όταν ήρθαν μαζί με τους Γερμανούς κάνανε τα χειρότερα... Υπήρχε ζήλια, προς το χωριό που ήταν πλούσιο. Μετά αυτοί κάναν πλιάτσικο, τους σύμφερε... πλούτισαν. Οι Γερμανοί έκαναν τη δουλειά τους, χωρίς έλεος τι να πεις γι' αυτούς».*

N.X (69) *«Οι εθνοπροδότες ήταν από τον Πελαργό κυρίως, φίλοι των Γερμανών στις υπηρεσίες τους. Τους οδήγησαν γιατί ξέραν και το μέρος και τους αντάρτες εδώ. Αλλά εκμεταλλεύτηκαν και την κατάσταση για οφέλη δικά τους. Ξέρανε ότι το χωριό είχε πράγματα να πάρουν, κάναν δηλαδή και κλεψιές πριν κάψουν πήραν περιουσίες. Είχαν τους σκοπούς τους. [...] οι Γερμανοί ήταν σκληροί αλλά τα χειρότερα τα έκαναν άλλοι. [...]*

Επίσης, εδώ εκφράζονται και οι απόψεις σχετικά με τους Γερμανούς και τους συνεργάτες τους.

Ε.Ν (82) : *Φαντάσου, την αδερφή του πατέρα μου, η οποία γέννησε στο βουνό δίδυμα, τους εντόπισαν και τους σκότωσαν στο βουνό οι Γερμανοί. Θυμάμαι τον πατέρα μου να λέει ' Οι Γερμανοί δεν είναι καλοί άνθρωποι '!*

Π.Ν (68) *«Καθώς μπήκαν στο χωριό σκότωναν τους πάντες, δε ξεχώριζαν, πού να ξεχωρίσουν ποιοι ήταν ποιοι. Οι προδότες έδειχναν οι Γερμανοί ακολουθούσαν. Σκοτώθηκαν πάνω από 340 άτομα. Οι προδότες από τον Πελαργό φέρθηκαν χειρότερα από τους Γερμανούς, αν και κάποιοι δε συμφωνούν, λένε ότι ήταν το ίδιο. Προκλήθηκε μεγάλο κακό, χωρίς δισταγμό τους περικύκλωσαν με πολυβόλα, έκαψαν ζωντανούς ανθρώπους, μωρά! Πως να χαρακτηρίσουμε τώρα και τι άποψη να έχουμε για αυτούς»;*

Οι γυναίκες του δείγματος σε αυτό το σημείο αναφέρουν τα γεγονότα και τις οπτικές τους σχετικά με την καταστροφή μέσα από εικόνες, με έκδηλη τη συναισθηματική φόρτιση.

Η Κ.Ε. (57) τοποθετείται σχετικά με τις αιτίες που προκάλεσαν τα αντίποινα:

-Οι Γερμανοί ετοιμάζαν εκκαθάριση της Ελεύθερης Ελλάδας, αντί όμως να στραφούν στην περιοχή της ελεύθερης Ελλάδας ξεκίνησαν από της εστίες αντίστασης σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχαν από τους συνεργάτες τους, έτσι 23 Απριλίου 6 το πρωί το 1944 εξόρμησαν ενάντια στο Βέρμιο απ' όλα τα σημεία Κοζάνη, Βέροια Νάουσα, Έδεσσα, Άρνισσα, Αμύνταιο, Πτολεμαΐδα, οι κάτοικοι του χωριού αντιστάθηκαν δε θέλησαν να συνεργαστούν γι' αυτό σκότωσαν βίασαν και έκαψαν εν τέλει το χωριό!

-Το χωριό Πελαργός δημιούργησε πολλά προβλήματα στον ΕΛΑΣ, οι πελαργιώτες ήταν ενταγμένοι με τους ναζιστές Γερμανούς, φορούσαν τα γερμανικά στρατιωτικά ρούχα είχαν ως σκοπό τους το πλιάτσικο και το έγκλημα γι' αυτό και φερόταν άσχημα στον λαό!

Επίσης, στις απόψεις τους για την καταστροφή του χωριού τους και την κατάδειξη των ενόχων αναφέρουν τα εξής:

Κ.Ε *«Η ιστορία μιλάει από μόνη της, η γερμανική θηριωδία δεν έδειξε έλεος ούτε σε βρέφη, ξεκοίλιασαν ετοιμόγεννες γυναίκες οι οποίες προσπάθησαν να γλυτώσουν και σκότωσαν τα βρέφη και υστέρα και αυτές βίασαν γυναίκες μέσα σε ναούς ποια θα μπορούσε να είναι η άποψη μου μετά από αυτά ακόμη και εξαιρέσουμε τα αλλά τόσα που είχαν κάνει μέσα σε έναν πόλεμο σίγουρα υπάρχουν και αθώα θύματα όχι όμως τέτοιες φρικιαστικές σκηνές Δε γνωρίζω αν τους κατηύθυναν αυτοί από τον Πελαργό λόγο*

διαφόρων με το χωριό μας. Οι Γερμανοί πάντως είχαν συμμάχους Έλληνες από γειτονικά χωριά! Ούτε μπορώ να πω με σιγουριά το ποιος ήταν ο αρχηγός τους μάλλον ο Πούλος»

Ε-Κ.Α (80) «Ναι αυτοί ήταν, συμμετείχαν και στα έκτροπα όχι μόνο οδήγησαν και βοήθησαν τους Γερμανούς. Ατίμασαν τις κοπέλες, έκλεψαν περιουσίες ό,τι είχε το χωριό».

Η Π.Φ (78) μιλά για εκείνη τη μέρα σαν να την έχει ζήσει : «24 Απριλίου 1944...

Ήταν μια δύσκολη μέρα για το χωριό. Οι Γερμανοί είχαν στήσει τα πολυβόλα περιμετρικά του χωριού, οι σφαίρες πέφτανε βροχή μέσα στο χωριό. Οι ταγματσαφαλίτες λεηλατούσαν τα σπίτια ,κλέβανε τα πολύτιμα υπάρχοντα και στο τέλος έκαιγαν τα σπίτια. Οι Γερμανοί δεν ζητούσαν συγκεκριμένα άτομα , γιατί σύμφωνα με πληροφορίες που είχαν από τους ταγματσαφαλίτες, το χωριό χαρακτηρίζονταν ως 'το Άνδρο των ανταρτών'. Τις γυναίκες τις βίαζαν στις αχυρώνες, τους άντρες και τα παιδιά τους μάζευαν στις πλατείες για να τους εκτελέσουν. Κάποιοι κάτοικοι πρόλαβαν και έφυγαν στο βουνό και γλύτωσαν την εκτέλεση. Στο βουνό κρύβονταν για μέρες μέσα στις σπηλιές χωρίς τροφή και νερό. [...] Σκότωσαν πάνω από 358 αθώους κατοίκους χωρίς να έχουν καμία απόδειξη για οποιαδήποτε απ' τις κατηγορίες. Είναι μια από τις μεγαλύτερες θηριωδίες των Γερμανών μετά από των Καλαβρύτων».

Η Χ.Δ (66) αναφέρει όσα γνωρίζει για εκείνη την ημέρα: «Μέχρι εκείνη την ημέρα δεν είχαν μπει ποτέ Γερμανοί στο χωριό. Είχε δοθεί νωρίτερα η διαταγή να καταγράψουν ακριβώς, ποιος έμενε σε κάθε σπίτι του χωριού. Οι αντάρτες έρχονταν συχνά στο χωριό εκείνη την εποχή. Το χωριό τότε είχε περίπου 2500 κατοίκους και υπήρχαν σε αυτό περίπου 500 σπίτια. Ήρθαν από δύο κατευθύνσεις, από την Πτολεμαΐδα και από την Έδεσσα. Όταν ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί ήταν ξαπλωμένοι ακόμα στα κρεβάτια και φυσικά τρόμαζαν πολύ. Γνωρίζω από μια φίλη η οποία έχει πεθάνει πια ότι κάποιοι, προσπάθησαν να διαφύγουν και έφυγαν μακριά με κατεύθυνση την Έδεσσα. Όμως γρήγορα εντόπισαν την μητέρα και την οικογένειά της οι Γερμανοί και έριξαν με πυροβόλο προς το μέρος τους προειδοποιητικές βολές. Στη συνέχεια άλλαξαν κατεύθυνση και κρύφτηκαν σε μία χαράδρα. Ήρθαν επίσης αεροπλάνα, τα οποία πυροβολούσαν το χωριό. Αργότερα έμαθαν ότι υπήρχαν διαταγές να σκοτώσουν ό,τι έβρισκαν ζωντανό βόρεια. Προφανώς γνώριζαν μέσω των κατασκόπων τους, ότι οι αντάρτες έφταναν πάντα μόνο μέχρι εκεί. Έτσι τα αεροπλάνα και οι Γερμανοί στρατιώτες βομβάρδιζαν τα πάντα, πάνω από το αστυνομικό τμήμα, προς τα βουνά. Ένας αξιωματικός έδωσε εντολή κάποιους που βρέθηκαν γύρω από το χωριό και δε τους σκότωσαν, γυναίκες κυρίως, να φύγουν με τη συνοδεία δύο στρατιωτών και πάνε στην πλατεία της εκκλησίας, οπού και

έμειναν μέχρι το πρωί της Δευτέρας. Στη συνέχεια οργανώθηκε ένα φορτηγό μεταφοράς ζώων, για να τους μεταφέρει σε στάβλους στην Πτολεμαΐδα. [...] οι 360 άνθρωποι που σκοτώθηκαν στους αχυρώνες ήταν αθώοι-δεν υπήρχαν αντάρτες ανάμεσά τους. Οι αντάρτες είχαν φύγει από τους Πύργους δύο ημέρες πριν».

Η Ε-Κ.Α (80) χαρακτηριστικά αναφέρει: «Οι Πελαργιανοί έδωσαν πληροφορίες για το χωριό ότι έχουμε πολλούς αντάρτες και ότι εδώ ήταν το άνδρο τους. Ήρθαν να καθαρίσουν εδώ πέρα για να σταματήσουν τους αντάρτες και την πλήρωσε ο κοσμάκης. Τους κατέβασαν στις παρακείμενες αχυρώνες τους δώσαν φωτιά και τους έκαψαν»

Επιπλέον γίνεται νύξη για τα δεδομένα που οδήγησαν στη δράση του ΕΑΜ στην περιοχή και τη συμμετοχή στην αντίσταση. Ενώ παράλληλα, αναφέρονται πιθανές αιτίες της καταστροφής.

Κ.Ε (57) «Πριν την έναρξη των γεγονότων οι κατακτητές του χωριού είχαν αρχίσει να παίρνουν τα τρόφιμα που είχε το χωριό τα οποία είχαν από τις παράγωγες τους και βασικό να πούμε ότι οι κάτοικοι του χωριού μοίραζαν τις παραγωγές και σε άλλους ανθρώπους σε άλλα μέρη της Ελλάδας που το είχαν ανάγκη, έτσι όταν κατάλαβαν ότι παίρνουν τη παραγωγή τους και την προωθούν στη πατρίδα τους τη Γερμανία και στο στρατό κατοχής που είχαν στη Ελλάδα και να τους κλέβουν το καλαμπόκι, το ΕΑΜ γνωρίζοντας τα παραπάνω άρχισε να στέλνει προκηρύξεις να αντισταθούν και να μη δίνουν το ψωμί τους έτσι μετά από αυτό αλλά και κάποιον άλλων γεγονότων όπως εκτέλεσης ανδρών βιασμούς γυναικών και εκτέλεση τους μαζί με τα παιδιά τους στα δίπλα χωριά ξεκίνησε η ώρα της αντίστασης και η συμμετοχή στο ΕΑΜ! Οι αιτίες για αυτό το φασιστικό έγκλημα ήταν η αντίσταση των κατοίκων στο να ενταχθούν στο γερμανικό στρατό και η συμμετοχή στο ΕΑΜ. Από αυτά που έχω ακούσει και μου έχουν διηγηθεί ήταν μια ήσυχη μέρα, μέχρι που άρχισαν οι πρώτοι πυροβολισμοί νωρίς το πρωί όλοι θέλοντας να μάθουν τι συμβαίνει βγήκαν έξω ακούγονταν πολλές φωνές μου έλεγαν ότι ήταν οι Γερμανοί, όλοι παίρνοντας μαζί τους ότι μπορούσαν άρχισαν τα τρέχουν θέλοντας να κρυφτούν στα βουνά όλα αυτά για τις πάνω και μεσαία συνοικία καθώς ο Κάτω μαχαλάς είχε ήδη καταληφθεί, οι Γερμανοί πυροβολούσαν οποίον προσπαθούσε να σωθεί βίασαν γυναίκες μπροστά στους άντρες τους και μέσα στις εκκλησίες και στη συνέχεια τις σκότωσαν μαζί με τα παιδιά τους, μια θηριωδία δίχως ντροπή! Δεν γνωρίζω ακριβή αριθμό των Γερμανών που μπήκαν στο χωριό, σίγουρα αρκετοί. Τα περισσότερα θύματα τα είχε το χωριό μου συνολικά 350 θύματα ανεξαρτήτως καταγωγής τα οποία έμειναν αγνοημένα από την επίσημη ιστορία όπως και άλλων χωριών με παρόμοια θα έλεγα ιστορία»!

Η Χ.Δ (66) αναφερόμενη στους υπαίτιους της καταστροφής κατακεραυνώνει τους συνεργάτες των Γερμανών από τον Πελαργό ως τους κύριους υπαίτιους ενώ αναφέρει πως οι Γερμανοί γενικά ήταν περισσότερο ήπιοι σε σχέση με τους προδότες.

«Τους Γερμανούς τους οδήγησαν οι προδότες απ' τα χωριά τα άλλα, έγιναν τότε οι επιχειρήσεις των Γερμανών έκαψαν κόσμο σκότωναν. Για αντίποινα. Επειδή εδώ κοντά ήταν οι αντάρτες που οι δωσίλογοι μισούσαν, είπαν τους Γερμανούς το χωριό μας ότι είναι ανταρτοχώρι. (Οι κάτοικοι του Πελαργού) ήταν κακή πάστα ανθρώπων, ζηλεύανε το χωριό μας, έκαναν πλιάτσικο μετά. Βρίσκανε τα υπάρχοντά τους αλλού αργότερα οι άνθρωποι. [...Οι Γερμανοί δεν ήταν τόσο κακοί, πόλεμος ήταν και τώρα το ίδιο είναι. Στο γειτονικό χωριό, κάποιιο είχαν οπλιστεί από τους Γερμανούς-υπήρχαν πολλοί προδότες-συνεργάτες των Γερμανών εκεί. Υπήρχαν επίσης κατάσκοποι που κατασκόπευαν το χωριό.

Η διατήρηση της μνήμης του ολοκαυτώματος σήμερα

Σήμερα, οι κάτοικοι του χωριού θέλουν να κρατήσουν ζωντανή τη μνήμη τους και να τη μεταλαμπαδεύσουν στις νέες γενιές. Θέλουν το τραγικό αυτό γεγονός να μη ξεχαστεί, να αναδειχθεί ως αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας τους. Οι νεότεροι αναφέρουν:

Δ.Σ. (59): *«Η οπτική των κατοίκων γενικότερα είναι ότι πρέπει να προβάλουμε την ιστορία μας για τον φόρο τιμής στους ανθρώπους που χάθηκαν. Δεύτερος λόγος είναι ότι οι πύργοι προβάλλοντας την ιστορία τους μπορεί παράλληλα, η προβολή αυτή να αποτελεί και ένα όχημα και για το σήμερα. Δηλαδή η αναφορά στην ιστορία τους αποτελεί μία σημαντική βάση ανάδειξης του χθες, αποτελεί βάση ανάδειξης και του σήμερα. Δεν πρέπει κανείς να ξεχνά την ιστορία. Ειδικά όταν είναι και αποτελείται από τραγικές και φρικτές εικόνες και καταστάσεις. Γιατί αυτό που όλοι γνωρίζουμε δυστυχώς αν ξεχνάς την ιστορία θα επαναληφθεί».*

Ο Ι.Ε (35) που είναι και ο νεαρότερος κάτοικος του δείγματος λέει:

«Είναι χρέος μας να μη ξεχνάμε την ιστορία και εμείς οι νέοι να την πούμε και στα παιδιά μας. Εξάλλου αν μένεις στο χωριό δε μπορείς να ξεφύγεις από την ιστορία του αν κοιτάς γύρω σου! Όλοι μας συμμετέχουμε στις δράσεις που γίνονται και δεν ξεχνάμε τα θύματα».

Οι μεγαλύτεροι μιλούν για τη μνήμη και το χρέος που έχουν εκείνοι αλλά και οι νέοι να τη διαφυλάσσουν. Χαρακτηριστικά ο **Ε.Ν(82)** λέει:

«Δεν πρέπει να ξεχνούμε την ιστορία. Οι νέοι οφείλουν να διαφυλάσσουν τη μνήμη των προηγούμενων. Θα ήθελα τα παιδιά να ξέρουν όσα έγιναν, να τα διαδίδουν γιατί πολλοί δεν ξέρουν την ιστορία του χωριού μας τον πόνο που πέρασαν οι άνθρωποι. Εμείς πρέπει να τους μιλήσουμε για τα γεγονότα, να τους πηγαίνουμε στους τόπους των μαρτυριών. Είναι το λιγότερο που πρέπει να κάνουμε».

Οι κάτοικοι αναφέρονται στην ανάγκη να διατηρηθούν οι μνήμες της καταστροφής του χωριού τους και τονίζουν ότι αυτό πραγματοποιείται μέσω του συλλόγου του χωριού, μέσω της τέλεσης του μνημόσυνου για την καταστροφή του χωριού, κάθε χρόνο, αλλά και μέσα από τις ιστορίες που οι ίδιοι αφηγούνται στη νέα γενιά. Τονίζουν, πως δε πρέπει να ξεχαστούν τα θύματα:

Ν.Χ (69)*«Οι μνήμες από εκείνη την ημέρα για να διατηρηθούν και να τις γνωρίζουν τα νέα παιδιά πρέπει να επανέρχονται. Γι' αυτό και κάθε χρόνο τιμούμε τη μνήμη των νεκρών. Συμμετέχουν όλοι από το χωριό μικροί μεγάλοι».*

Σ.Χ (65) *«Το χωριό ακόμη και που έχουν περάσει τα χρόνια δε ξεχνά! Και οι άνθρωποι είναι ενωμένοι και θυμούνται. Τα παιδιά μας οι νέοι συμμετέχουν στους συλλόγους, γνωρίζουν την ιστορία του τόπου, φροντίσαμε όλοι για αυτό. Κάθε χρόνο έχουμε το μνημόσυνο, γίνεται τρισάγιο. Βιώνουν αυτό που έγινε έτσι».*

Οι γυναίκες σχετικά με τη μνήμη των μελλοντικών γενεών για την καταστροφή του χωριού εκφράζουν τις απόψεις τους:

Π.Φ (78) *«Θα ήθελα να θυμούνται την ιστορία των προγόνων και τα εγκλήματα που έγιναν αναίτια εις βάρος του χωριού ως παράδειγμα προς αποφυγήν. Καθώς και να κρατάν ζωντανή την ιστορία μας και να τιμούν την μνήμη αυτών που θυσιάστηκαν. Γιατί αν ένας λαός δεν θυμάται την ιστορία του χάνεται».*

Ε-Κ.Α(80) *«Από εμένα θα ήθελα να θυμούνται, και το κάνουν, όλοι οι νέοι τα γεγονότα. Να μη ξεχάσουν αυτό το τραγικό που συνέβη τότε. Να θυμούνται την ιστορία. Καμιά φορά τα λέμε και στα μικρά παιδιά όπως ήταν και τρομάζουν, πολλές ιστορίες. Και ο σύλλογος εδώ κάνει πολλά μαζί με τα παιδιά».*

Κ.Ε(80) *« Θα ήθελα οι επόμενες γενιές να μη ξεχάσουν τη ιστορία μας να μη ξεχάσουν τα θύματα που ανεξαρτήτως πως έδωσαν τη ζωή τους για τη δικιά μας ελευθερία και να τα τιμούν»!*

Χ.Δ. (66) *«Σήμερα γίνονται δράσεις στο χωριό για να θυμόμαστε την καταστροφή του. Όπως οι εκδηλώσεις μνήμης κάθε χρόνο. Τα παιδιά θα ήθελα να θυμούνται τα γεγονότα και να τιμούν τους καιρούς ειρήνης που ζούνε. Να θυμούνται τα βάνουσα που πέρασε το χωριό και να μνημονεύουν τους προγόνους τους».*

Συμπεράσματα

Στο σημείο αυτό επιχειρείται να αξιολογηθεί, κατά πόσο τα λεγόμενα των κατοίκων του χωριού συνάδουν με τα ιστορικά καταγεγραμμένα γεγονότα της βιβλιογραφίας. Επίσης αν, και κατά πόσο διαφέρουν τα λεγόμενα των κατοίκων όσον αφορά το φύλο, την ηλικία και το επίπεδο κατάρτισης. Μέσα από τη συνέντευξη, προσφέρθηκε πλούτος πληροφοριών που συνέβαλαν στην έρευνα.

Συγκεκριμένα, αξιολογώντας τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν εμφανίστηκαν αποτελέσματα και διαπιστώσεις σχετικά με την οπτική των κατοίκων των Πύργων για την πυρπόληση και καταστροφή του χωριού τους. Οι οπτικές τους αποτυπώνονται μέσω της διαγενεακής μνήμης, πολλές φορές σαν να έχουν βιωθεί από τους ίδιους. Είναι σε θέση όλοι να παρέχουν πληροφορίες και απαντούν στα ερωτήματα, πλην κάποιων ερωτήσεων πολύ συγκεκριμένων που υπήρχαν στο ερωτηματολόγιο και αφορούσαν την ημέρα τις καταστροφής και τις κινήσεις των Γερμανών και κατοίκων του χωριού.

Η στάση των κατοίκων δεν επηρεάζεται, καθοριστικά, από τα ατομικά τους χαρακτηριστικά. Βέβαια, υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις σχετικές με μεταβλητές όπως η ηλικία, το φύλο και το επίπεδο κατάρτισης και όχι σχετικές με επάγγελμα και την εθνοτική προέλευση.

Η πλειοψηφία του δείγματος αποτελείται από άνδρες με ηλικίες που ξεκινούν από 35 έως 88 ετών. Οι γυναίκες είναι λίγες, σε ηλικίες από 57 έως 78. Σχετικά με το φύλο παρατηρήθηκε ότι οι γυναίκες προσφέρουν μεγαλύτερο πλούτο πληροφοριών και εκφράζονται περισσότερο όσον αφορά τις αιτίες, τους συνεργάτες και το τραγικό γεγονός που συνέβη. Αντίθετα, οι άνδρες σε όλες τις θεματικές αναφέρουν αναλυτικότερα τα γεγονότα και δίνουν τα δεδομένα που γνωρίζουν.

Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία τείνουν να αναφέρονται με περισσότερο πάθος για την αντίσταση και τον αγώνα ενάντια στους Γερμανούς. Χρησιμοποιούν συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο. Αν και όλοι οι συνομιλητές παρουσιάζουν τα ίδια γεγονότα, οι μεγαλύτεροι είναι αυτοί που μένουν περισσότερο στην αντίσταση των ανταρτών και τη στάση απέναντί τους. Ίσως, η μετάδοση της μνήμης από γενιά σε γενιά, να βαραίνει περισσότερο τους μεγαλύτερους και να το βλέπουν σαν χρέος προς τους νεκρούς να την αναδείξουν.

Όσον αφορά το επίπεδο κατάρτισης, όσοι έχουν υψηλότερο επίπεδο (Δευτεροβάθμια, Τριτοβάθμια εκπαίδευση) παρουσιάζουν μια πιο συγκροτημένη άποψη, αναφέρουν και επιπλέον γεγονότα για να πλαισιώσουν την εποχή και όσα λένε. Φαίνεται πως δε στέκονται απλώς σε όσα έχουν ακούσει, αλλά έχουν προβεί σε προσωπική αναζήτηση και έρευνα σχετικά με την γενικότερη ιστορία του χωριού τους. Έχουν λόγο οργανωμένο και συγκροτημένο. Αιτιολογούν κάθε τους θέση, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους, οι οποίοι απλώς απαντούν κάθε ερώτηση ανακαλώντας όσα γνωρίζουν.

Στην προσπάθεια να εντοπιστούν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των κατοίκων ανέκυψαν επιπλέον διαπιστώσεις, αναφορικά με τους θεματικούς άξονες στους οποίους χωρίστηκε η έρευνα. Η καταγωγή των ανθρώπων δεν επηρεάζει την οπτική τους σχετικά με τους παράγοντες και το ποιοι συντέλεσαν την καταστροφή του χωριού τους. Οι άνθρωποι παρουσιάζουν με τον ίδιο τραγικό τρόπο τα γεγονότα μέσα από δικές τους θεωρήσεις οι οποίες συναντιούνται και δε διαφέρουν ως προς το περιεχόμενο.

Επιπλέον, δεν παρουσιάζονται διαφορές στα λεγόμενα στο μέρος στο οποίο παρουσιάζονται οι σχέσεις των κατοίκων του χωριού μετά την εγκατάσταση των προσφύγων, άλλα και τη περίοδο της κατοχής. Αποφεύγεται η αναφορά σε έριδες προσπαθώντας να δικαιολογήσουν πιθανές αντιδικίες ως λογικές για ένα χωριό, και για γείτονες σχετικά με προστριβές της καθημερινότητας. Κάποιο αναφέρουν και πιο ακραίες καταστάσεις με θύματα μετά από προβλήματα με τα ζώα. Όσον αφορά τη γη αναφέρουν πως υπήρξε μεγάλη δυσανεμία από την πλευρά των γηγενών αναφορικά με το διαμοιρασμό γης στους πρόσφυγες και όχι και στους ίδιους. Αυτό είναι κάτι το οποίο αναφέρουν και οι ίδιοι οι γηγενείς ως παράπονο. Βέβαια παρουσιάζεται το χωριό ως ενωμένο ειδικά σε όλη τη διάρκεια του χρόνου και αυτό είναι κάτι που τονίζουν και επιμένουν και οι δύο πλευρές.

Οι σχέσεις των χωριών με τα γειτονικά και η μεταβλητή πρόσφυγες γηγενείς δεν επηρεάζουν τη στάση τους απέναντι στο ΕΑΜ και τους αντάρτες, οι αναφορές σε αυτούς είναι στο ίδιο μήκος κύματος. Ο πληθυσμός δεν χωρίζεται από τους συνεντευξιαζόμενους. Δεν υπάρχει κάποιος διαχωρισμός στην αντιμετώπιση τους ανάλογα με την καταγωγή. Το χωριό συμβίωνε κανονικά με την ιδέα και τη γνώση της παρουσίας των ανταρτών στην περιοχή. Οι κάτοικοι λέγεται πως γνώριζαν ότι το χωριό τους ορίζεται ως «ανταρτοχώρι» ωστόσο, εδώ δε το συνδέουν με προηγούμενα γεγονότα της κατοχής όπως την καταστροφή του γειτονικού χωριού Μεσόβουνο και

την οργάνωση Ελευθερία που έδρασε εκεί. Παρουσιάζουν μια γενικότερη θεώρηση σχετικά με τους αντάρτες και τις αιτίες που καταστράφηκε το χωριό τους. Επίσης, στο ερώτημα που αφορά την υπόδειξη, από τους συνεργάτες των Γερμανών, σπιτιών-ανταρτών την ημέρα της καταστροφής και των ερευνών, οι συνεντευξιαζόμενοι δε γνωρίζουν και δεν είναι σε θέση να συγκεκριμενοποιήσουν αν η αναζήτηση ήταν στοχευμένη με κριτήριο την καταγωγή (σλαβόφωνοι- πρόσφυγες). Αναφέρουν βέβαια, πώς κινήθηκαν οι Γερμανοί στις έρευνες τους μέσα στο χωριό και πού στόχευσαν τελικά. Οι απαντήσεις τους είναι γενικές και αναφέρουν την αδυναμία στο να ξεχωριστεί εκείνη τη μέρα ο πληθυσμός, με τα θύματα τελικά να είναι άμαχος πληθυσμός.

Αναφορικά με την τοποθέτηση των συνεντευξιαζόμενων σχετικά με την υπόδειξη των συνεργατών των Γερμανών, καθώς επίσης και τη στάση απέναντί τους, αλλά και τις μεταβλητές που καθορίζουν την συντέλεση της καταστροφής, η συντριπτική πλειοψηφία αρχικά, δεν υποδεικνύει κατευθείαν και δεν κατονομάζει τους συνεργάτες των Γερμανών ως κατοίκους του Πελαργού. Οι μεταβλητές που φαίνεται να καθορίζουν πού οφείλεται η πυρπόληση του χωριού είναι η παρουσία των ανταρτών, ο πλούτος του χωριού Πύργοι, ο φθόνος του γειτονικού χωριού Πελαργός που τελικά στρέφεται εναντίον των Πύργων συνεργαζόμενο με τους Γερμανούς και το πλιάτσικο στο οποίο θα προέβαιναν μετά την καταστροφή. Όλοι αναφέρονται στους δοσίλογους προδότες από τον Πελαργό με τον ίδιο τρόπο εκφράζοντας τη δυσαρέσκεια και την απέχθειά τους, τονίζοντας τις αποτρόπαιες πράξεις τους. Αξίζει να σημειωθεί πως, δεν αναφέρονται έριδες για τη γη ή κάτι συγκεκριμένο, ώστε να αποτελέσει επιπλέον ισχυρό λόγο, για το κίνητρο των δοσίλογων.

Επιπρόσθετα, σημαντικό να αναφερθεί είναι το γεγονός πως οι κάτοικοι του Πελαργού δεν χαρακτηρίζονται με τον όρο Τουρκόφωνοι, παρά με άλλες προσφωνήσεις (προδότες, δοσίλογοι, Πελαργιανοί). Η αναφορά τους στους Γερμανούς και οι χαρακτηρισμοί τους είναι πιο ήπιας μορφής, οι συνεργάτες τους καταδεικνύονται περισσότερο σχετιζόμενοι με την καταστροφή. Πιθανώς, αυτή η στάση να έχει να κάνει με το γεγονός ότι δε χωρά το μυαλό τους ότι συνέβη ένα τέτοιο γεγονός και πως συνέβαλαν σε αυτό, Έλληνες.

Όσον αφορά τον αριθμό των θυμάτων, αυτός ποικίλει, και είναι κάτι που ακόμη δεν έχει καθοριστεί ακριβώς και στην επίσημη ιστορία. Πολλοί μιλούν για πάνω από 360 θύματα ωστόσο ο ακριβής αριθμός δεν έχει διευκρινιστεί.

Επίσης, πρέπει να αναφερθούμε στον όρο τον οποίο χρησιμοποιούν οι κάτοικοι για να ορίσουν αυτό που συνέβη στο χωριό τους. Όλοι χρησιμοποιούν τον όρο «ολοκαύτωμα» και όχι καταστροφή ή πυρπόληση. Αυτό πιθανώς έχει να κάνει με την επικράτηση του όρου στην προσπάθεια να αναδειχθεί το μεγάλο κακό. Μέσω της διαγενεακής μνήμης έχει χαραχθεί και χρησιμοποιείται από τους κατοίκους αυτός ο όρος κατά κόρον. Επίσης, μέσα από τα λόγια τους, εκφράζεται και ένα παράπονο για την επίσημη ιστορία. Θεωρούν ότι τα θύματα έχουν αγνοηθεί και ότι η καταστροφή του χωριού τους δεν έχει αναδειχθεί αρκετά. Αλήθεια είναι ότι η βιβλιογραφία είναι σχετικά περιορισμένη. Βασικές πηγές της παρούσας εργασίας αποτελούν οι διδακτορικές διατριβές του κυρίου Δορδανά και του κυρίου Καλλιανιώτη εστιασμένες στα γεγονότα της Κατοχής. Οι οπτικές των κατοίκων συμφωνούν με όσα εκείνοι παραθέτουν και αναφέρονται στην παρούσα εργασία. Δε θα πρέπει να ξεχνάμε ωστόσο ότι οι κάτοικοι σήμερα μιλούν για αναμνήσεις που έχουν από τους προγόνους τους, στο σήμερα. Επόμενο είναι λοιπόν να έχουν λόγο αποθησαυρισμένο, καθώς τα χρόνια που μας χωρίζουν από το γεγονός είναι αρκετά και δε μιλάμε για βιωμένη μνήμη ή μαρτυρία. Επομένως δεν μπορούμε να προβούμε σε γενικεύσεις.

Ο τρόπος με τον οποίο έχει αποτυπωθεί στη μνήμη των απλών ανθρώπων το γεγονός αυτό, όπως μας δίδεται μέσα από την προφορική ιστορία αναδεικνύει την μνήμη τους και συμπορεύεται παράλληλα με την ιστοριογραφία.

Κλείνοντας, οι οπτικές αυτές των απλών ανθρώπων μέσω της προφορικής ιστορίας, αφού διασταυρωθούν με τα ιστορικά δεδομένα, μπορούν να αξιοποιηθούν ιστορικά και να προσφέρουν μία περισσότερο βιωματική πλευρά της ιστορίας και των γεγονότων από τους αφανείς ήρωες, που κουβαλούν το παρελθόν και το φέρνουν στο μέλλον, μέσω της διαγενεακής μνήμης, ανασύροντας από τη μνήμη τους ιστορικά γεγονότα. Πόσο μάλιστα αν συγκλίνουν με τη βιβλιογραφία και την ιστοριογραφία.

Οι κάτοικοι σήμερα ζουν ενωμένοι, δε ξεχνούν την ιστορία του χωριού τους και τιμούν τον μαρτυρικό τόπο στον οποίο ζουν. Το χωριό τους ξαναχτίστηκε, άλλαξε και αυτοί παρότι περνά ο χρόνος δε ξεχνούν. Η μικρή κοινωνία τους όπως είναι δομημένη θυμίζει εκείνο το χωριό, πριν καταστραφεί.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Abrams, L. (2016) *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*. Αθήνα, 2016, εκδόσεις Πλέθρον
- Bakhtin, M. (1984) 'Discourse in the novel', in *The Dialogic Imagination*, Austin, University of Texas Press, σ. 259–422, McMahan, E. and Lacy Rogers K. (eds), (1994). *Interactive Oral History Interviewing*, Hillsdale, N.J.:Lawrence Erlbaum
- Cohen, L., Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα. Έκφραση.
- Ferraroti, F. (1981). «On the Autonomy of the Biographical Method», στο Daniel Bertaux (ed.), *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*, London, Sage
- Fischer, C., Costache, S., Δρ Μακρυγιάννη, Χ. (2011). *Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία. Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία*. Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου, Λευκωσία
- Hirsch, M. (2008). The generation of postmemory. *Poetics today*, 29 (1), 103-128
- Kontogiorgi, E. (2006) *Population Exchange in Greece, The Rural Settlement of Refugees 1922-1930*, Oxford, Oxford Historical Monographs
- Thompson, P. (1981). «Life Histories and the Analysis of Social Change», στο Daniel Bertaux (ed.), *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*, London, Sage

Ελληνόγλωσση

Βερβενιώτη, Τ. (2002). *Προφορική ιστορία και έρευνα για τον ελληνικό Εμφύλιο: Η πολιτική συγκυρία, ο ερευνητής και ο αφηγητής*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Δορδανάς, Σ. (2002). Αντίποινα των Γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία 16941-1944. ΕΚΤ, Αρχείο διδακτορικών διατριβών

Δορδανάς, Σ. (2011). *Εξόντωση και λεηλασία: Η Υπηρεσία Διαχειρίσεως Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΥΔΙΠ)», στο Γιώργος Αντωνίου, Στράτος Δορδανάς, Νίκος Ζάικος, Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.) Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*

Ηλιάδου- Τάχου, Σ. (2017). *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944. Κατοχή-Αντίσταση- Εθνοτικές και Εμφύλιες Συγκρούσεις*. Αθήνα. Επίκεντρο.

Ιωαννίδου, Α.(1997). *Τα σλαβικά ιδιώματα στην Ελλάδα. Γλωσσολογικές προσεγγίσεις και πολιτικές αποκλίσεις*, σελ.90-100. Στο: Γούναρης, Κ., Βασίλης, Μιχαηλίδης, Δ., Ιάκωβος, Αγγελόπουλος, Β.,Γιώργος, (επιμέλεια), Βερέμης, Θάνος, (πρόλογος). Ταυτότητες στη Μακεδονία. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Καλλιανιώτης, Α. (2007) *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946)*.
ανέκδοτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Ιστορίας
ΑΠΘ http://greg61.gr/History/prosf_dyt_maked.pdf

Καλογρηάς, Β. (2012). *Το αντίπαλον δέος στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944)*.
Θεσσαλονίκη. University Studio Press

- Κολιόπουλος, Ι. (1995) *Λεηλασία Φρονημάτων: Το Μακεδονικό Ζήτημα στην κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, τ.1, Θεσσαλονίκη. Βάνιας
- Κουμαρίδης, Γ. (2002) *Όψεις της κατοχής και της αντίστασης στη δυτική Μακεδονία: η περίπτωση του SNOF*. BS thesis.
- Κυρατζόπουλος, Δ. (2004). *Δυτική Μακεδονία, η Ελεύθερη Ελλάδα της Κατοχής, απομνημονεύματα Εθνικής Αντίστασης 1940-1944*, Θεσσαλονίκη. Κώδικας
- Κυριακίδου Νέστορος, Ά. (1993) *Λαογραφικά Μελετήματα*, τμ. 2, Αθήνα. Πορεία
- Μαραντζίδης, Ν. Α. (2001). *Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το έθνος: Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκόφωνους ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- Μαραντζίδης, Ν. (2008). *Η τοπική διάσταση στη μελέτη της Κατοχής και του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*. Στο Αντωνίου, Γ., και Μαραντζίδης, Ν., (επιμ). *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, Αθήνα. Βιβλιοπωλείον της Εστίας
- Μαργαρίτης, Γ. (1993). *Από την ήττα στην εξέγερση. Ελλάδα άνοιξη 1941- φθινόπωρο 1942*. Ο Πολίτης
- Παγιάντζας, Ν., Καπετανόπουλος, Κ. (2003) *Οι Πύργοι (Κατράνιτσα) της επαρχίας Εορδαίας νομού Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη
- Παπαθανασίου, Π. (1997) *Για τον Ελληνικό Βορρά. Μακεδονία 1941-1944. Αντίσταση και τραγωδία*. Το ανέκδοτο αρχείο ημερολόγιο του τότε Ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου, τόμ. 1, Αθήνα. Παπαζήσης
- Τζαβάρα, Γ. (2017). *Κοινωνική γεωγραφία της πείνας στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944): η δημογραφική συμπεριφορά του ελληνικού πληθυσμού και τα θύματα της πείνας*. Doctoral dissertation, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και

Πολιτικών Επιστημών. Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

Τσοκτουρίδου, Π. (2002) *Η προγονική ιστορία του δήμου Βερμίου*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης, Κοζάνη

Χαρίση, Α. (2012). Οι πρώτες προσπάθειες του Νεοελληνικού κράτους για την εισαγωγή της Ειδικής Εκπαίδευσης: η συμβολή της Ρόζας Ιμβριώτη (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Σχολή Παιδαγωγική Φλώρινας. Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης)

Ιστογραφία

http://istorikoarxeio.blogspot.com/2014/08/blog-post_17.html

Ημερομηνία επίσκεψης: 02/02/2022.

<http://openarchives.gr/view/595439> Ημερομηνία επίσκεψης: 3/12/2021

Λιθοξόου, Δ., 2007 *Εγκατάσταση προσφύγων – Γραφείο*

Φλωρίνης, <http://www.lithoksou.net/p/egkatastasi-prosfygon-grafeio-florinis>

<https://web.archive.org/web/20160809133746/http://blogs.sch.gr/thankall/?p=1017>

Ημερομηνία επίσκεψης: 3/3/2022

<https://kozan.gr/archives/182366> Ημερομηνία επίσκεψης: 1/5/2022

<https://www.facebook.com/ierimnimi> Ημερομηνία επίσκεψης: 5/5/2022

<https://e-ptolemeos.gr/odiporiko-sta-mnimia-tis-eordeas-to-mnimio-tou-olokaftomatos-stous-pirgous/> . Ημερομηνία επίσκεψης: 4/5/2022

<https://postmemory.net/generation-of-postmemory/> Ημερομηνία επίσκεψης:

10/5/2022

Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στοιχεία συνεντευξιζόμενου: Αρχικά ονόματος

Καταγωγή:

Φύλο:

Ηλικία:

Επάγγελμα:

Επίπεδο κατάρτισης:

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. Κατά ποιο τρόπο ήταν χωρισμένο το χωριό; Πως ήταν χωρισμένοι οι μαχαλάδες;
2. Από την εγκατάσταση των προσφύγων και μετά ποια κατάσταση επικρατούσε; Υπήρχαν έριδες σχετικά με τη γη, τις ιδιοκτησίες μεταξύ προσφύγων και εντόπιων;
3. Υπήρχε παρουσία του ΕΑΜ στο χωριό, ποια σχέση είχαν οι αντάρτες με την περιοχή;
4. Ο πληθυσμός του χωριού ήταν χωρισμένος σε υποστηρικτές και μη των ανταρτών;
5. Οι Γερμανοί πως έφτασαν τελικά στο χωριό; Γιατί το έκαψαν; Ποιος τους οδήγησε; Τί είχε προηγηθεί;(οργάνωση Ελευθερία στο Μεσόβουνο, ένταξη ντόπιων στον ΕΛΑΣ, αντιδικίες με τον Πελαργό)
6. Γιατί οι κάτοικοι του Πελαργού φέρονται ως συνεργάτες και οδηγητές των Γερμανών; Συμφωνείτε με αυτό;

7. Πώς σας έχουν διηγηθεί οι προγονοί σας τις συνθήκες εκείνης της μέρας; Πόσοι ήταν οι Γερμανοί που μπήκαν στο χωριό; Ποιον είχαν αρχηγό; Τι ζήτησαν από τους κατοίκους; Ζητούσαν εκείνους που πολεμούσαν στο ΕΑΜ; Ποιοι τους έδειξαν τα σπίτια τους; Ήταν αυτοί που αναζητούνταν πρόσφυγες ή σλαβόφωνοι; ή και τα δύο;
8. Ο κόσμος που συγκεντρώθηκε ήταν, άντρες μόνο ή και γυναίκες και παιδιά; τι τους διέταξαν;
9. Ποιοι έδειχναν τα σπίτια εκείνων που τα παιδιά τους ήταν στο ΕΑΜ; ήταν από το χωριό ή από αλλού; από που;
10. Υπήρχε πρόεδρος στο χωριό; πώς αντέδρασε;
11. Πόσους σκότωσαν; είχαν αποδείξεις συμμετοχής τους σε κάτι, τους ήξεραν από πριν; ήταν πρόσφυγες ή σλαβόφωνοι;
12. Πώς κρίνετε αυτό που συνέβη; πώς κρίνετε αυτούς που οδήγησαν τους Γερμανούς ως εκεί; Τι άποψη έχετε για τους Γερμανούς μετά από αυτό;
13. Τι θα θέλατε να θυμούνται από εσάς τα παιδιά σας ως μεταμνήμη, αν λάβουμε υπόψη ότι εσείς συντηρήσατε την διαγενεακή μνήμη των προγόνων σας;

Η παρούσα λίστα αποτελεί προσπάθεια του συλλόγου θυμάτων Ολοκαυτώματος Πύργων Εορδαίας "Ιερή Μνήμη" καθώς πολλοί από όσους είχαν δηλωθεί ως θύματα των αντιποίνων δεν είχαν χάσει τη ζωή τους εκεί αλλά ήταν θύματα του εμφυλίου ή είχαν χάσει τη ζωή τους, τότε, σε άλλη περιοχή. Με βάση αυτή στήνεται το καινούργιο μνημείο του ολοκαυτώματος σε μία από τις αποθήκες που έχασαν τη ζωή τους οι κάτοικοι.

ΘΥΜΑΤΑ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ				
ΜΑΡΤΥΡΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΠΥΡΓΩΝ				
Από τα Γερμανικά στρατεύματα κατοχής.				
Στις 23 - 24 Απριλίου 1944.				
	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΩΝ
1	ΑΚΡΙΤΙΔΟΥ	ΑΡΚΑΔΙΑ	ΣΥΖ. ΠΑΝΤΕΛΗ	25
2	ΑΚΡΙΤΙΔΗΣ	ΘΩΜΑΣ	ΠΑΝΤΕΛΗ	8
3	ΑΚΡΙΤΙΔΟΥ	ΠΑΡΘΕΝΑ	ΠΑΝΤΕΛΗ	7
4	ΑΚΡΙΤΙΔΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΠΑΝΤΕΛΗ	4
5	ΑΚΡΙΤΙΔΗΣ	Αβάππιστο	ΠΑΝΤΕΛΗ	ΗΜΕΡΩΝ
6	ΑΚΡΙΤΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ	48
7	ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΣΥΖ. ΠΑΥΛΟΥ	34
8	ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΥΛΟΥ	3
9	ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	39
10	ΑΣΛΑΝΙΔΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΣΥΖ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ	35
11	ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	9
12	ΑΣΛΑΝΙΔΟΥ	ΒΙΟΛΕΤΑ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	5
13	ΒΑΙΝΑΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	50
14	ΒΑΙΝΑ	ΕΥΔΟΞΙΑ	ΣΥΖ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	44
15	ΒΑΝΤΣΟΥΚΗ	ΕΥΤΕΡΠΗ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ	18
16	ΒΑΣΔΕΚΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	▪	93
17	ΒΑΣΔΕΚΗ	ΒΕΝΕΤΙΑ	ΣΥΖ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	75
18	ΒΑΣΔΕΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	▪
19	ΒΑΣΔΕΚΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	60
20	ΒΕΡΒΕΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	46
21	ΒΕΡΒΕΡΗ	ΕΥΤΕΡΠΗ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	44
22	ΒΕΡΒΕΡΗ	ΜΑΡΙΓΟΥΛΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	17
23	ΒΕΡΒΕΡΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΥ	18
24	ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ	ΒΗΘΛΕΕΜ	ΣΥΖ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ	78
25	ΓΙΑΓΚΟΥ	ΑΡΓΥΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	29
26	ΓΙΑΓΚΟΥ (ΓΚΕΡΤΖΑ)	ΣΟΦΙΑ	ΣΥΖ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ	26
27	ΓΙΑΓΚΟΥ	ΜΑΡΙΓΟΥΛΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	15
28	ΓΙΑΓΚΟΥ	Αβάππιστο	ΑΡΓΥΡΙΟΥ	ΗΜΕΡΩΝ
29	ΓΙΑΓΚΟΥ	Αβάππιστο	ΑΡΓΥΡΙΟΥ	ΗΜΕΡΩΝ
30	ΓΚΙΟΥΡΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΜΑΡΚΟΥ	40
31	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΚΟΜΕΝΑ	ΣΥΖ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ	25
32	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΦΩΤΕΙΝΗ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ	3

33	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ	2
34	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	37
35	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΣΥΖ. ΜΑΡΚΟΥ	80
36	ΓΚΙΟΥΡΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΜΑΡΚΟΥ	47
37	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΜΑΡΙΓΩ	ΣΥΖ. ΜΑΡΚΟΥ	47
38	ΓΚΙΟΥΡΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	70
39	ΓΚΙΟΥΡΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΠΕΤΡΟΥ	25
40	ΓΩΓΗ	ΜΑΡΙΑ	ΣΥΖ. ΠΕΤΡΟΥ	70
41	ΓΩΓΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	67
42	ΓΩΓΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΣΥΖ. ΜΙΧΑΗΛ	30
43	ΓΩΓΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	9
44	ΓΩΓΟΥ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΜΙΧΑΗΛ	8
45	ΓΩΓΟΥ	ΔΕΣΠΟΙΝΑ	ΜΙΧΑΗΛ	6
46	ΓΩΓΟΥ	Αβύπτιστο	ΜΙΧΑΗΛ	ΗΜΕΡΩΝ
47	ΓΩΓΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	35
48	ΓΩΓΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	8
49	ΓΩΓΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	5
50	ΓΩΓΟΥ	ΧΡΥΣΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	3
51	ΓΩΓΟΥ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	1
52	ΓΩΓΟΥ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΣΥΖ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ	25
53	ΓΩΓΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	9
54	ΓΩΓΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	6
55	ΓΩΓΟΥ	ΤΡΥΦΩΝΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	5
56	ΓΩΓΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	Μητέρ. ΠΑΝΤΕΛΗ	60
57	ΓΩΓΟΥ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΥΖ. ΠΑΝΤΕΛΗ	40
58	ΓΩΓΟΥ	ΜΑΡΙΓΟΥΛΑ	ΠΑΝΤΕΛΗ	15
59	ΓΩΓΟΥ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΤΕΛΗ	14
60	ΓΩΓΟΥ	ΡΟΥΛΑ	ΠΑΝΤΕΛΗ	9
61	ΓΩΓΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΑ	ΣΥΖ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	35
62	ΓΩΓΟΥ	ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΣΥΖ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	27
63	ΓΩΓΟΥ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ	ΣΥΖ. ΠΕΤΡΟΥ	70
64	ΓΩΓΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΣΥΖ. ΙΩΑΝΝΟΥ	70
65	ΓΩΓΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	3
66	ΔΕΣΠΟΙΝΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	64
67	ΔΕΣΠΟΠΤΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	13
68	ΔΟΥΛΚΕΡΙΔΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΣΥΖ. ΚΩΝ/ΝΤΙΝΟΥ	67

69	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΥ	50
70	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΥ	37
71	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	58
72	ΖΑΝΟΙΤΣΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΗΛΙΑ	59
73	ΖΟΥΜΠΟΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	76
74	ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΟΥ	ΑΘΗΝΑ	ΕΥΘΥΜΙΟΥ	16
75	ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ	ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ	ΣΥΖ. ΙΩΑΝΝΟΥ	54
76	ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ	ΠΑΡΘΕΝΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	15
77	ΘΕΟΔΩΡΟΥ	ΤΡΥΦΩΝ	ΜΙΧΑΗΛ	68
78	ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	42
79	ΙΤΣΑΚΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΧΡΗΣΤΟΥ	75
80	ΙΤΣΑΚΗ	ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ	ΣΥΖ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	72
81	ΙΤΣΑΝΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	64
82	ΙΤΣΑΝΗ	ΕΛΕΝΗ	ΣΥΖ. ΣΤΑΥΡΟΥ	60
83	ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΟΥ	ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ	ΣΥΖ. ΚΩΝ/ΝΤΙΝΟΥ	33
84	ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	13
85	ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	12
86	ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΟΥ	ΕΛΛΗ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	10
87	ΚΑΛΤΣΙΔΟΥ	ΖΩΓΡΑΦΑ	ΣΥΖ. ΗΡΑΚΛΗ	32
88	ΚΑΛΤΣΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΗΡΑΚΛΗ	8
89	ΚΑΛΤΣΙΔΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΗΡΑΚΛΗ	6
90	ΚΑΜΠΑΝΤΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ	63
91	ΚΑΜΠΑΝΤΑΝΗ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΑ	ΣΥΖ. ΙΩΑΝΝΟΥ	50
92	ΚΑΜΠΑΝΤΑΝΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	23
93	ΚΑΜΠΑΝΤΑΝΗ	ΑΓΓΕΛΙΚΗ	ΙΩΑΝΝΟΥ	19
94	ΚΑΜΠΑΝΤΑΝΗ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	15
95	ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ	ΑΝΑΤΟΛΗ	ΣΥΖ. ΚΩΝ/ΝΤΙΝΟΥ	40
96	ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΚΩΝ/ΝΟΥ	13
97	ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ	ΠΑΡΘΕΝΑ	ΣΥΖ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ	70
98	ΚΑΠΕΤΑΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	62
99	ΚΑΠΕΤΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΣΥΖ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	54
100	ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΙΔΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΣΥΖ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	70
101	ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΙΔΗΣ	ΘΕΟΧΑΡΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	29
102	ΚΑΣΙΜΕΡΙΔΟΥ	ΠΑΡΕΣΑ	ΣΥΖ. ΚΩΝ/ΝΤΙΝΟΥ	70
103	ΚΙΑΟΥ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΥΖ. ΣΤΑΥΡΟΥ	51
104	ΚΙΑΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΣΤΑΥΡΟΥ	22

105 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ΔΕΣΠΟΙΝΑ	ΣΥΖ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	27
106 ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	10
107 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	16
108 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	15
109 ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	10
110 ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΣΩΚΡΑΤΗΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	8
111 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	Αβάπτιστο	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	ΗΜΕΡΟ
112 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ANNA	ΣΥΖ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ	30
113 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	14
114 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ΕΛΠΙΔΑ	ΛΑΜΠΡΟΥ	15
115 ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΛΑΜΠΡΟΥ	13
116 ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΛΑΜΠΡΟΥ	11
117 ΚΟΣΜΙΔΟΥ	ΦΩΤΕΙΝΗ	ΣΥΖ. ΘΩΜΑ	60
118 ΚΥΝΑΛΗ	ΛΥΘΑΡΟΥ	ΣΥΖ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ	30
119 ΚΥΝΑΛΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΟΥΛΑ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ	10
120 ΚΥΝΑΛΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ	8
121 ΚΥΝΑΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ	6
122 ΚΥΝΑΛΗ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ	3
123 ΚΥΝΑΛΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ	2
124 ΚΥΝΑΛΗ	ΦΩΤΕΙΝΗ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	35
125 ΚΥΡΤΣΗ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	75
126 ΚΥΡΤΣΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΜΑΡΚΟΥ	67
127 ΛΙΑΜΠΑ	ΜΑΡΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	17
128 ΛΙΑΜΠΑ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	16
129 ΛΙΑΜΠΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	19
130 ΛΙΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	68
131 ΛΙΑΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	55
132 ΛΟΓΓΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	52

133	ΜΑΝΤΖΙΑΡΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΥΖ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	58
134	ΜΑΝΤΙΚΑ	ΜΕΤΑΞΟΥ	ΣΥΖ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	80
135	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	56
136	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΣΥΖ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	47
137	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	12
138	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΥΔΟΞΙΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	8
139	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	50
140	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΑΡΙΓΩ	ΣΥΖ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	48
141	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΑΡΕΤΟΥΛΑ	ΠΕΡΙΚΛΗ	14
142	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	57
143	ΜΕΛΚΟΠΟΥΛΟΥ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΣΥΖ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	55
144	ΜΗΛΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΥ	17
145	ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΘΩΜΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	8
146	ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	6
147	ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ	ΚΟΥΛΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	55
148	ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	10
149	ΜΟΝΑ	ΑΘΗΝΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	30
150	ΜΟΝΑ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	11
151	ΜΟΝΑ	ΚΑΤΙΝΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	2
152	ΜΟΝΑ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΧΡΗΣΤΟΥ	32
153	ΜΟΝΑ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΣΥΖ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	44
154	ΜΠΑΙΚΟΥ	Αβάππιστο	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	ΗΜΕΡΩΝ
155	ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	74
156	ΜΠΙΛΛΗΣ	ΘΩΜΑΣ	ΚΩΝ/ΝΟΥ	45
157	ΜΠΙΛΛΗ	ΕΥΤΕΡΠΗ	ΣΥΖ. ΘΩΜΑ	45
158	ΜΠΙΛΛΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΘΩΜΑ	13
159	ΜΠΙΛΛΗ	ΕΥΘΥΜΙΑ	ΘΩΜΑ	12
160	ΜΠΙΛΛΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΩΜΑ	8
161	ΜΠΙΛΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	14
162	ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ	ΤΡΥΦΩΝΑΣ	ΜΑΡΚΟΥ	59
163	ΝΙΚΟΛΑΙΔΟΥ	ΑΘΗΝΑ	ΣΥΖ. ΤΡΥΦΩΝΟΣ	44
164	ΝΙΚΟΛΑΚΗ	ΚΑΤΙΝΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	17
165	ΝΙΚΟΛΑΚΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	8
166	ΝΙΚΟΛΟΥΣΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	78
167	ΝΙΚΟΛΟΥΣΗ	ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ	ΙΩΑΝΝΟΥ	9
168	ΟΥΦΑΚΙΔΟΥ	ΗΣΙΑΙΑ	ΣΥΖ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ	32

169	ΟΥΦΑΚΙΔΟΥ	ΑΝΑΤΟΛΗ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ	10
170	ΟΥΦΑΚΙΔΟΥ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ	8
171	ΟΥΦΑΚΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ	7
172	ΠΑΖΑΡΚΑ	ΕΛΕΝΗ	ΣΥΖ. ΙΩΑΝΝΟΥ	35
173	ΠΑΖΑΡΚΑ	ΕΛΛΗ	ΙΩΑΝΝΟΥ	14
174	ΠΑΖΑΡΚΑ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΙΩΑΝΝΟΥ	12
175	ΠΑΖΑΡΚΑ	ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ	ΙΩΑΝΝΟΥ	8
176	ΠΑΖΑΡΚΑ	Αβάππιστο	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΗΜΕΡΩΝ
177	ΠΑΖΑΡΚΑ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΣΥΖ. ΧΡΗΣΤΟΥ	65
178	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ		
179	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	75
180	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΑ	ΣΥΖ. ΧΑΡΙΣΙΟΥ	76
181	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΕΥΤΕΡΠΗ	ΣΥΖ. ΠΕΤΡΟΥ	35
182	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΥ	10
183	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΞΑΝΘΙΠΗ	ΠΕΤΡΟΥ	5
184	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ	ΠΕΤΡΟΥ	3
185	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΠΕΤΡΟΥ	2
186	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	Αβάππιστο	ΠΕΤΡΟΥ	ΗΜΕΡΩΝ
187	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΑΘΑΙΟΥ	59
188	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	ΟΥΡΑΝΙΑ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	40
189	ΠΑΠΑΝΗΛΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΗΛΙΑ	35
190	ΠΑΠΑΝΗΛΙΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΗΛΙΑ	29
191	ΠΑΠΑΝΗΛΙΑΣ	ΣΤΕΡΓΙΟΣ	ΗΛΙΑ	24
192	ΠΑΠΑΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΥ	8
193	ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	ΑΝΕΣΤΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ	4
194	ΠΑΡΑΣΧΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	45
195	ΠΑΡΑΣΧΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΣΥΖ. ΣΤΑΥΡΟΥ	38
196	ΠΑΡΑΣΧΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΑ	ΣΤΑΥΡΟΥ	14
197	ΠΑΡΑΣΧΟΥ	ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΥ	13
198	ΠΑΡΑΣΧΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	70
199	ΠΑΡΧΑΡΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	28
200	ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ	74
201	ΠΕΣΙΡΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	20
202	ΠΕΣΙΡΙΔΟΥ	ΕΥΓΕΝΙΑ	ΑΒΡΑΑΜ	16
203	ΠΕΣΙΡΙΔΟΥ	ΣΟΝΑ	ΣΥΖ. ΠΕΤΡΟΥ	64
204	ΡΑΛΛΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΣΥΖ. ΔΙΟΓΕΝΗ	24

205	ΡΑΛΛΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΔΙΟΓΕΝΗ	5
206	ΡΑΛΛΗ	ΕΥΤΕΡΠΗ	ΔΙΟΓΕΝΗ	4
207	ΡΑΛΛΗ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ	ΣΥΖ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	75
208	ΡΑΠΠΟΣ	ΧΑΡΙΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	54
209	ΡΑΠΠΟΥ	ΠΗΝΕΛΟΠΗ	ΣΥΖ. ΧΑΡΙΣΙΟΥ	40
210	ΡΑΠΠΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	12
211	ΡΑΠΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	9
212	ΡΑΠΠΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΣΤΑΥΡΟΥ	28
213	ΡΑΠΠΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	59
214	ΡΑΠΠΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΩΜΑ	42
215	ΡΑΠΠΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΑ	ΣΥΖ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	45
216	ΡΑΠΠΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	14
217	ΡΑΠΠΟΥ	ΒΕΤΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	12
218	ΡΑΠΠΟΥ	ΦΑΝΟΥΛΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	10
219	ΡΑΠΠΟΥ	ΚΑΤΙΝΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	8
220	ΡΑΠΠΟΥ	ΘΩΜΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	6
221	ΣΑΜΑΡΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	6
222	ΣΑΜΑΡΑ	ΟΛΓΑ	ΣΥΖ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ	42
223	ΣΑΜΑΡΑΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	57
224	ΣΑΜΑΡΑ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΣΥΖ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	45
225	ΣΑΜΑΡΑ	ΕΛΛΗ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	14
226	ΣΑΜΑΡΑ	ΣΟΝΙΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	12
227	ΣΑΜΑΡΑ	ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	8
228	ΣΑΜΑΡΑ	Αβόπτιστο	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	8 ΗΜΕΡΩΝ
229	ΣΑΜΑΡΑ	ΑΘΗΝΑ	ΣΥΖ. ΧΑΡΙΣΙΟΥ	37
230	ΣΑΜΑΡΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	10
231	ΣΑΜΑΡΑΣ	ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	8
232	ΣΑΜΑΡΑ	ΜΑΡΙΑ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	8
233	ΣΑΜΑΡΑΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	6
234	ΣΑΜΑΡΑ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	5
235	ΣΑΜΑΡΑ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΣΥΖ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ	54
236	ΣΕΡΙΜΗΣ	ΕΥΘΥΜΙΑ	ΣΥΖ. ΚΩΝ/ΝΤΙΝΟΥ	56
237	ΣΕΡΙΜΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	8
238	ΣΕΡΙΜΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	6
239	ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ	ΘΕΟΓΝΩΣΙΑ	ΣΥΖ. ΙΩΑΝΝΟΥ	60
240	ΣΙΟΥΛΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	59
241	ΣΙΟΥΛΗΣ	ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	32
242	ΣΙΩΨΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΣΥΖ. ΜΙΧΑΗΛ	54
243	ΣΙΟΥΛΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	32
244	ΣΤΑΜΠΟΥΛΗΣ	ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	22

245 ΣΤΑΜΠΟΥΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	20
246 ΣΤΑΜΠΟΥΛΗ	ΘΕΟΧΑΡΟΥΛΑ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ	14
247 ΣΤΑΜΠΟΥΛΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΧΑΡΙΣΙΟΥ	40
248 ΣΤΑΜΠΟΥΛΗΣ	ΣΠΥΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	11
249 ΣΤΑΜΠΟΥΛΗ	ΦΑΝΗ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	9
250 ΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ	ΑΡΓΥΡΙΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	17
251 ΤΑΓΓΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	14
252 ΤΑΣΙΩΝΗΣ	ΣΤΕΡΓΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	77
253 ΤΑΣΙΩΝΗ	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΣΥΖ. ΣΤΕΡΓΙΟΥ	71
254 ΤΑΣΙΩΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	46
255 ΤΑΣΙΩΝΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	43
256 ΤΑΣΙΩΝΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	12
257 ΤΑΣΙΩΝΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	15
258 ΤΑΞΙΔΟΥ	ΕΙΡΗΝΗ	ΣΥΖ. ΧΡΗΣΤΟΥ	80
259 ΤΕΓΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΥ	58
260 ΤΕΓΟΥ	ΚΑΛΛΙΟΠΗ	ΣΥΖ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	53
261 ΤΕΓΟΥ	ΛΕΜΟΝΙΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	75
262 ΘΗΑΚΕΡΙΔΟΥ	ΕΛΕΝΗ	Πεθερά ΓΑΒΡΙΗΛ.	65
263 ΤΣΑΛΤΑΠΑΣΙΔΟΥ	ΣΥΜΕΛΑ	ΣΥΖ. ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ	54
264 ΤΣΑΛΤΑΠΑΣΙΔΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ	3
265 ΤΣΑΛΤΑΠΑΣΙΔΟΥ	ΠΕΤΡΟΥΛΑ	ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ	1
266 ΤΣΑΟΥΣΗ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΣΥΖ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ	65
267 ΤΣΙΑΡΚΑ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΣΥΖ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	48
268 ΤΣΙΑΡΚΑ	ΚΑΛΛΙΟΠΗ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	15
269 ΤΣΙΑΡΚΑ	ΜΑΡΙΓΟΥΛΑ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	10
270 ΤΣΙΑΡΚΑ	ΕΛΕΝΗ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	5
271 ΤΣΙΡΟΓΚΑ	ΕΥΘΥΜΙΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	6
272 ΤΣΙΤΣΗ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	3
273 ΤΣΙΤΣΗ	Αβάππιστο	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	ΗΜΕΡΩΝ
274 ΤΣΙΤΣΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	48
275 ΤΣΙΤΣΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	56
276 ΤΣΙΤΣΗ	ΜΑΡΙΓΩ	ΣΥΖ. ΠΕΤΡΟΥ	50
277 ΤΣΙΤΣΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΥ	14
278 ΤΣΟΥΝΤΗΣ	ΑΡΓΥΡΙΟΣ	ΤΡΥΦΩΝΟΣ	68
279 ΤΣΟΥΝΤΗ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	ΣΥΖ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ	65
280 ΤΣΟΥΝΤΗ	ΕΛΕΝΗ	ΑΡΓΥΡΙΟΥ	34
281 ΤΣΟΥΝΤΗ	ΠΟΛΥΞΕΝΗ	ΑΡΓΥΡΙΟΥ	27
282 ΤΥΡΜΠΑ	ΕΥΓΕΝΙΑ	ΣΥΖ. ΙΩΑΝΝΟΥ	35

283	ΦΙΛΙΠΠΟΥ	ΝΕΟΚΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	14
284	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΣΥΖ. ΓΑΒΡΙΗΛ	30
285	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΓΑΒΡΙΗΛ	13
286	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΓΑΒΡΙΗΛ	11
287	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΓΑΒΡΙΗΛ	8
288	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΑΒΡΙΗΛ	6
289	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΠΑΡΘΕΝΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	45
290	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	13
291	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	12
292	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	11
293	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	8
294	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	5
295	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΔΕΣΠΟΙΝΑ	ΣΥΖ. ΙΣΑΑΚ	45
296	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΠΑΡΘΕΝΑ	ΙΣΑΑΚ	14
297	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΑΓΑΠΗ	ΙΣΑΑΚ	13
298	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΕΥΓΕΝΙΑ	ΙΣΑΑΚ	12
299	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΙΣΑΑΚ	11
300	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΙΣΑΑΚ	9
301	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΕΛΛΗ	ΙΣΑΑΚ	6
302	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΙΣΑΑΚ	4
303	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	Αβάππιστο	ΙΣΑΑΚ	ΗΜΕΡΩΝ
304	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΜΑΡΘΑ	ΣΥΖ. ΧΡΗΣΤΟΥ	42
305	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΧΡΗΣΤΟΥ	18
306	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	14
307	ΦΩΤΙΑΔΟΥ	ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΧΡΗΣΤΟΥ	6
308	ΧΑΙΤΙΔΟΥ	ΒΑΡΒΑΡΑ	ΣΥΖ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ	28
309	ΧΑΙΤΙΔΟΥ	ΔΕΣΠΟΙΝΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	10
310	ΧΑΙΤΙΔΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	7
311	ΧΑΙΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	3
312	ΧΑΙΤΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	1
313	ΧΑΙΤΙΔΟΥ	ΣΥΜΕΛΛΑ	ΣΥΖ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ	45
314	ΧΑΤΖΗΔΙΓΚΑ	ΜΑΡΙΑ	ΣΥΖ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	70
315	ΧΑΤΖΗΔΙΓΚΑ	ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	32
316	ΧΑΤΖΗΔΙΓΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	31
317	ΧΑΤΖΗΔΙΓΚΑ	ΣΟΦΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	28
318	ΧΑΤΖΗΔΙΓΚΑ	ΦΑΝΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	25
319	ΧΑΤΖΗΜΗΤΣΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	67
320	ΧΑΤΖΗΜΗΤΣΟΥ	ΧΡΥΣΗ	ΣΥΖ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	60
321	ΧΑΤΖΗΜΗΤΣΟΥ	ΒΑΡΒΑΡΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	30
322	ΧΑΤΖΗΤΑΣΚΟΣ	ΤΡΥΦΩΝ	ΜΙΧΑΗΛ	65
323	ΧΑΤΖΙΟΥ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	27
324	ΧΡΥΣΟΧΟΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	16
328	Τέσσερα (4) άτομα αγνώστων λοιπών στοιχείων.			

(Τρεις υπερήλικες γυναίκες και ένας άνδρας)

Σύνολο εκτελεσθέντων, σφαγιασθέντων και εν τη πυρά ριφθέντων: 328

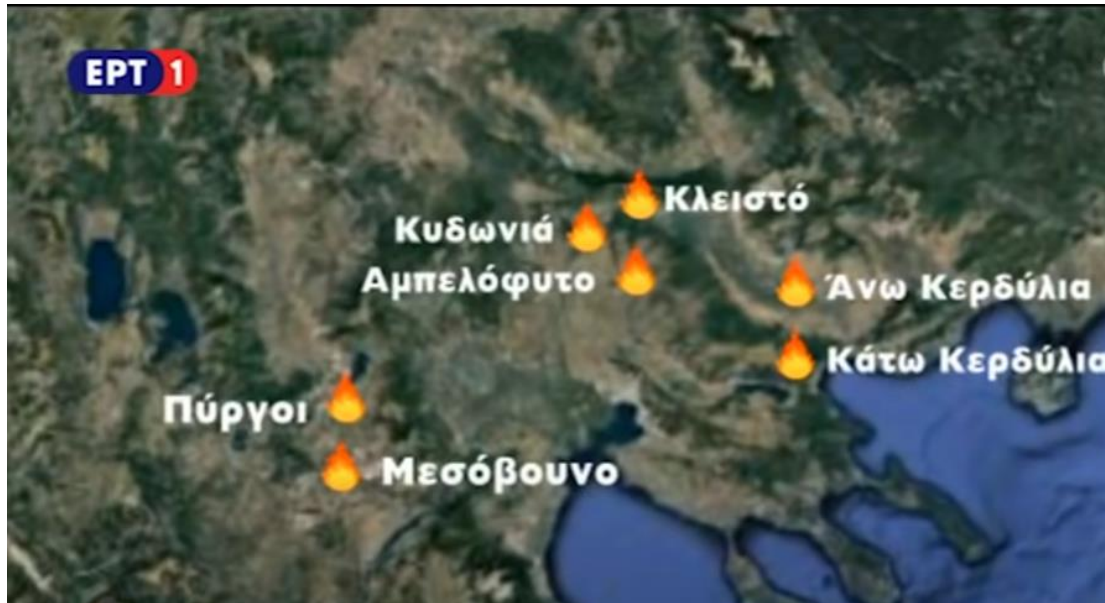

Εικόνα 1 Μνημείο για τα θύματα του ολοκαυτώματος

Εικόνα 2 Εκκλησία των νεκρών. Βέρμιο

Εικόνα 3 Αντίποινα Γερμανών, Ολοκαυτώματα

Μοιρολόι

Κατράνιτσα καημένη, πανέμορφη και ξακουστή
Σε κάψαν οι προδότες μαζί κι οι Γερμανοί.
Σε κάνανε βεράνι και όλα τα λούσα σου
Δεν σκέφθηκαν λιγάκι καυμένη, πάει η ψυχούλα σου.
Εκεί που εδονούσαν μεγάλα κτίρια,
Τώρα νεκροταφεία καυμένη μόνο μ' ερείπια.
Κλαιν' και πικρά θρηγνούνε αδέρφια και γονείς,
Κλαιν' τα πουλιά στα δένδρα, βογγάει και η γης.
Θύματα 400 μεσ' τα χαλάσματα
Τους ψέλνουνε από γύρω καυμένη με ύμνους και άσματα.
Το σύνταγμα 16 από μακριά ζητά
Που ειν' οι Καστρανιτσιώτες καυμένη, δεν βγάζουνε μιλιά.
Ελεύθεροι πια τώρα, γυρίζουνε,
Σέρνουνε τους προδότες τους ψιθυρίζουνε.
Ειν' η Δημοκρατία ο μόνος όρκος μας
Γι' αυτό πρέπει λιγάκι να γίνει ο λόγος μας.